

**T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**2005 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ayfer DURGUT

Kütahya, 2014

**T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**2005 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. İbrahim SARI**

**Hazırlayan
Ayfer DURGUT**

Kütahya, 2014

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2014

Ayfer DURGUT

Kabul ve Onay

Ayfer Durgut'un hazırladığı "2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2014

Yrd. Doç. Dr. İbrahim SARI (Danışman) .....

Doç. Dr. Ali Fuat ARICI .....

Yrd. Doç. Dr. Döndü ÖZDEMİR ÖZDEN .....

Doç. Dr. Turan TEMUR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Önsöz

Günümüz toplumlarının en temel yapı taşı çocuklar oluşturur. Çocukların nitelikli yetişebilmesi toplumların gelecekleri açısından çok önemlidir. Demokratik toplum yapısı insan haklarına saygılı, farklılıklara hoşgörü ile yaklaşabilen, birbirlerinin özgürlüklerine saygı duyan özellikler gösterir. Bu nedenle bu toplumlarda çocukların hakları, korunmaları ve sevgi ortamlarında eğitilmeleri ulusal ve uluslar arası antlaşmalarla da güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi bu antlaşmalar içerisinde bugün dünya çocuklarının Magna Cartası olarak nitelendirilmektedir.

Çağdaş toplumların amaçlarından biri de çocukları dünya vatandaşı olarak yetiştirmektir. Dünya vatandaşı olmanın anahtarı ise etkili vatandaşlık eğitiminden geçmektedir. Dünya’da ve ülkemizde etkili, nitelikli, insan haklarına saygılı vatandaş yetiştiren eğitim programı ise sosyal bilgiler dersi programıdır. Sosyal bilgiler dersi disiplinler, bütüncül bir yaklaşımla genelde insan haklarını özelde çocuk haklarını konu alır. Demokrasi kültürü, İnsan hakları ve çocuk haklarının gelişmesi için sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları çocuk hakları eğitimi açısından büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programları kazanımlarının çocuk haklarının durumunun betimlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmamın başından itibaren tezimin her aşamasında değerli katkılarıyla akademik desteğini aldığım hocalarım başta tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim SARI olmak üzere, Sayın Yrd. Doç. Dr. Döndü ÖZDEN ÖZDEMİR’e, Yrd. Doç. Dr. Metin DEMİR’e ve Ali Fuat ARICI’ya teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim konusunda tüm öğrencileri gibi beni de teşvik eden, yoğun akademik ve idari görevleri arasında zaman ayırıp istek ve sıkıntılarımızı paylaşan ve bunları çözüme konusunda bizlerden yardımlarını esirgemeyen Dumlupınar Üniversitesi Rektörü değerli Hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN’a ayrıca ve özellikle teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan benden maddi-manevi desteğini, bilgisini, zamanını hiç esirgemeyen hayatımın her aşamasında hayatımı kolaylaştıran sevgili abim Yrd. Doç. Dr. Ramazan DURGUT’a; sabrı, desteği ve hoşgörüsünden dolayı yengem Nuray DURGUT’a ve sevgili yeğenlerim Mehmet Ali ve Murat’a sonsuz teşekkür ederim. Yine sevgili ablalarım Nahider (Melahat)

FERİK ve Fatma AYDEMİR'in üzerindeki emeklerinden dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen, beni kendi evlatlarından ayırmayan, ikinci ailem olan Alp Tekin ve Meliha ÇAKIROĞLU'na sonsuz teŖekkür ederim. Ayrıca sevgili dostum Özlem ELTEM'e de manevi ve akademik desteğinden ötürü teŖekkür ederim.

Son olarak, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, ilerlemiş yaşlarına rağmen bizlerin okuması için, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili annem ve babam Nevin ve Hasan DURGUT'a şükranlarımı sunuyorum.

Araştırmamın Sosyal Bilgiler alanına ve Çocuk Hakları eğitime katkı sağlamasını murat ederim.

AYFER DURGUT

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Önsöz	v
İçindekiler	vii
Tablolar Listesi.....	ix
Kısaltmalar Listesi	x
Özet	xi
Abstract	xii
Giriş.....	1
Kuramsal Çerçeve	1
Çocuk hakları	1
Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi	4
Çocuk hakları sözleşmesi'ne göre eğitim hakkı.....	6
Çocuk hakları ilkeleri ışığında nitelikli eğitimin öğeleri	7
Türkiye'de çocuk haklarının tarihçesi	12
Türk çocuk hakları bildirgesi	14
Çocuk hakları eğitimi.....	16
Çocuk hakları eğitiminin amacı ve önemi	17
Çocuk hakları eğitiminin ilkeleri	19
Çocuk hakları eğitiminin uygulama biçimleri.....	25
İlköğretimde çocuk hakları eğitimi.....	32
Sosyal bilgiler dersi ve çocuk hakları	36
Sosyal bilgiler dersinde çocuk haklarının öğretimi.....	40
Sosyal bilgiler öğretmenleri ve çocuk hakları.....	44
İlgili yayın ve araştırmalar	46
Problem durumu	53
Araştırmanın amacı.....	55
Araştırmanın önemi	55
Problem cümlesi	56
Sayıtlar.....	57
Sınırlılıklar	57
Tanımlar.....	57
Yöntem.....	59
Araştırmanın Modeli	59
Verilerin ve Toplanması	60
Verilerin Çözümü ve Yorumu	60
Bulgular.....	61
4. 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Çocuk Haklarına Yönelik Kazanımlara İlişkin Bulgular	61
Öğrenme Alanlarına ve Ünitelere Göre 4. 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Çocuk Haklarına Yönelik Kazanımlara İlişkin Bulgular.....	63
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Ara Disiplin İlişkilendirmelerine Göre Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımlarına İlişkin Bulgular.....	69
Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Programlarındaki Çocuk Haklarıyla İlişkili Kazanımlara İlişkin Bulgular.....	79
Sonuç, Tartışma ve Öneriler	85

Sonuçlar.....	85
Sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları kazanımlarının çocuk hakları eğitimine yönelik sonuçlar.....	85
Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki ara disiplin ilişkilendirmelerine göre çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlarına ilişkin sonuçlar.....	88
Çocuk hakları sözleşmesi maddelerine göre sosyal bilgiler ders programlarındaki çocuk haklarıyla ilişkili kazanımlara ilişkin sonuçlar.....	89
Tartışma.....	91
Öneriler.....	94
Kaynakça.....	96
Ekler.....	106
Özgeçmiş.....	137

Tablolar Listesi

Sayfa

Tablo 1.Sınıflara Göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Çocuk Haklarına İlişkin Kazanımların Dağılımı	61
Tablo 2. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında ve Ünitelere Göre Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı	63
Tablo 3.5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında ve Ünitelerde Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı	65
Tablo 4.6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında ve Ünitelerde Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı	66
Tablo 5.7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programın Öğrenme Alanlarında ve Ünitelerde Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı	68
Tablo 6.Sınıflara Göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Kazanımlarla İlişkilendirilen Çocuk Haklarıyla İlişkili Ara Disiplin Kazanımlarının Genel Dağılım	69
Tablo 7.Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlarla İlişkilendirilen Ara Disiplin Kazanımlarının Ara Disiplin Türlerine Göre Dağılımı	71
Tablo 8.Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerinin Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı	80

Kısaltmalar Listesi

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	Aktaran
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome (Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu)
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇHK	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
CMK	Ceza Mahkemesi Kanunu
Ed.	Editör
ESKHK	Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
DEOMP	Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TTK	Talim ve Terbiye Kurulu
UNESCO	Unidet Nations Educational, Scientific and Culture Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	The United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
vb.	ve benzerleri / başkaları
vd.	ve diğerleri
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

Özet

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi

Bu araştırmada, 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Bu kapsamda, 4, 5, 6 ve 7. sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programının çocuk hakları açısından değerlendirilmesi için nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu kapsamda, Milli Eğitim Bakanlığı 4, 5, 6. ve 7. sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programları incelenmiş ve bu programlarda yer alan çocuk hakları kazanımları belirlenmiştir.

Bu kazanımlarla ilişkili elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde olarak ortaya konulmuştur. Yapılan analiz sonucunda araştırmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında toplam 174 kazanımın 65'i (%37.3) çocuk hakları eğitimine yönelik olarak belirlenmiştir. 4. sınıf dersi öğretim programında toplam 46 kazanımın 22'si (%47.8), 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında toplam 46 kazanımın 16'sı (%34.7), 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında toplam 43 kazanımın 13'ü (%30.2) ve 7.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında toplam 39 kazanımın 14'ü (%35.8) çocuk hakları eğitimine yönelik olarak belirlenmiştir.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara en çok “*Birey ve Toplum*”, “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” ve “*Güç, Yönetim ve Toplum*” öğrenme alanlarında yer verildiği belirlenmiştir.
- Çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Özellikle bu ara disiplin alanına en çok 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer verildiği belirlenmiştir.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları ile en fazla ilişkilendirilebilecek ÇHS maddesinin *Eğitimin Hedeflerine İlişkin İlkeler* maddelerini içeren 29. madde olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk hakları, çocuk hakları eğitimi, sosyal bilgiler.

Abstract

2005 A Study Of Terms Of Children's Rights In Social Studies Curriculum

In this study was aimed to evaluate 2005 social studies curriculum in terms of children's rights. In study; scanning method was used. In this context 4, 5, 6 and 7 grades studies curriculum in terms of children's rights for the evaluation of qualitative data collection methods were used to documents review. In this context, Ministry of National Education 4, 5, 6 and 7 grades social studies curriculum were examined and the rights of children involved in this program's gains are determined.

The data associated with these gains which are obtained; frequency (f) and percentages were determined. As a result of the analysis, the following research results were obtained.

- Total of 174 to 65 (37,3 %) gains in the social studies curriculum were determined as child rights for. Total of 46 to 16 (34,7%) gains in 5. grades curriculum, total of 43 to 13 (30,2%) gains in 6. grades curriculum, total of 39 to 14 (35,8%) in 7. grades curriculum, determined as child rights education for.
- The gains of learning areas in social studies curriculum concerning children's rights are determined that given largest areas in 'individual and society', 'production, distribution and consumption' and 'power, management and society'.
- Most of gains of education for children's rights associated with 'Human Rights and The Other Disciplinary Citizenship' are determined. Especially in this disciplinary most of associated with in 5 and 7. grades social studies curriculum have largest areas.
- The most CRC principle which can be associated with social studies curriculum gains is determined 29. Substance.

Key Words: Children rights, children rights education, social studies.

Giriş

Bu bölümde öncelikle araştırmanın problemi, amacı ve önemi açıklanmıştır. Daha sonra ise araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş ve araştırmaya ilişkin temel kavramlar tanımlanmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Öncelikle çocuk haklarının ne olduğu, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk haklarının tarihçesi, çocuk hakları eğitimi, ilköğretimde ve sosyal bilgiler dersinde çocuk hakları eğitimi gibi çeşitli başlıklarla çocuk hakları incelenmiştir.

Çocuk hakları

Çocuk hakları kavramı, çocuğun nesnelliğini ya da hiç kimseliğini sorgulayan ve çocukların sadece yaşlarından dolayı birçok haktan yoksun bırakılmalarına duyulan tepkinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çocuk hakları kavramı, ortaya çıktığı günden bugüne, toplumun sosyal ve ekonomik yapısındaki değişmelere paralel olarak değişmektedir (Turanlı, 2004).

Aktürk'e (2006) göre, çocuk hakları, çocukların en çaresiz varlıklar olarak özel durumlarını dikkate alan bir kavramdır. Bütün haklar temelde birtakım yükümlülük ve sorumlulukları akla getirir. Bunlar, güçlülerin güçsüzlere, yetişkinlerin yetişmekte olanlara karşı yükümlülükleridir. Diğer bir deyiş çocuk hakları genel olarak çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olduğu söylenebilir (Akyüz, 2012).

Çocuk hakları, felsefi ve hukuksal olmak üzere iki yaklaşımla ele alınabilir. Felsefi yaklaşımla çocuk hakları, refah hakları, korumacı haklar, yetişkin hakları ve ana-babalara karşı haklar olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır. Refah hakları, çocukların beslenme, tıbbi hizmet, barınma ve eğitim gereksinimlerini sağlar. Bu haklar çocuğun güvenliğinin asgari koşullarını oluşturur. Ancak mahkemeler, dünyadan yoksulluğun kaldırılmasına karar veremediklerine göre, hükümetler de

her zaman bu tür refah haklarını karşılamamaktadırlar. Anayasa hukuku açısından ekonomik ve sosyal haklar olarak da nitelendirilen bu haklar, anayasalar ve uluslararası sözleşmelerde devletin ekonomik kalkınması ve mali gücü ile sınırlandırılmaktadır. Korumacı haklar, çocukları yetersiz ilgiden, ev içindeki ihmal; fiziksel, duygusal kötü muameleden ya da başka herhangi bir tehlikeden koruyan haklardır. Çocuk haklarını felsefi yaklaşımla ele alanlar, korumacı hakların çocukları yetişkinlere bağımlı kıldığını ve özerkliklerini yok ettiğini ileri sürerler. Bu nedenle de, bu hakların tanınması ve uygulanmasında hassas olmak gerektiğini belirtirler. Yetişkin hakları ise, yetişkinlerin sahip olduğu hakların çocuklara da tanınması anlamına gelmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, "yaş" ayrıcalık vermek ya da vermemek bakımından keyfi bir ölçüttür. Yetişkin haklarını çocuklara da tanımak, onların bu alanlardaki özerkliklerini ve bağımsızlıklarını artırır. Şu anda çocuklar, yetişkinlerin tam ve özgür yaşam için vazgeçilmez gördükleri haklardan yoksundurlar. Örneğin; oy kullanma, çalışma, araba kullanma gibi. Ana-babalara karşı haklar, çocukların ergenlikten önce ana babaları karşısında bağımsızlıklarını sağlayan haklar olarak nitelendirilmektedir. Ana-babalara karşı bu haklar, "ne yenileceği, çocuğun saçlarının ne kadar uzun olacağı, hangi televizyon programını izleyebileceği gibi konulardan, evi terk etmek ya da kürtaj yaptırmak gibi önemli sorunlara kadar birçok konuda çocuklara karar özgürlüğü tanır" (Franklin, 1993; Akyüz, 2000; Akt: Uçuş, 2009, s. 31-32).

Senemoğlu'na (2001) göre ise, çocuk hakları refah hakları, koruyucu haklar, yetişkin hakları, ana-babaya karşı haklar veya kültürel, sosyo-ekonomik, medeni ve politik haklar biçiminde de sınıflandırmak mümkündür. Yaşama, beslenme, tıbbi bakım gibi haklar, çocuğun yararına olup, yaşam standardını yükseltirken; kötü muamele ve sömürüden koruma gibi koruyucu haklar da paternalizme yol açmaktadır yani bir başka bilincin iyiliği, mutluluğu, gereksinimleri adına, daha iyi olacak diye onun kararlarına zorla karışmaya yol açmaktadır. Oy kullanma, çalışma gibi yetişkin haklarının tanınması ise; genç insanların bu alanlardaki bağımsızlığını arttırmaktadır. Ana-babaya karşı hakların savunulması da kişisel özerkliği sağlamaya yöneliktir.

Çocuk hakları ülkenin yapısal profilini sergileyen temel göstergeler ışığında, toplumsal gelişme ile çocuk ve gençlerin gelişmesinin bütünlüğünü ve karşılıklı etkileşimini politika ve bilgi üretiminin odağı olarak tanımlar. Türkiye’de toplumsal yapıya uygun olarak olağan çocukluk ve gençlik olgusu, çocuk ve genç sorunlarının toplumsal değişme üzerindeki etkileri, toplumun ve insanın gelişmesinin yönlendirilmesi ve etkilenmesi için yeni düşünce ve yeni eylemlerin üretilmesini gerekli kılmaktadır (Cılga, 1999, s. 508; Akt: Kaya, 2011, s. 29).

Çocuk merkezli bu hakların sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için ulusal vizyon, strateji ve hedeflerin belirlenmesi, ilke ve politikaların açıkça tanımlanması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve başarı için standartların koyulması, kaynakların harekete geçirilmesi, kamuoyu duyarlılığının artırılması ve etkili bir denetim mekanizmasının kurulması gerekmektedir. Çünkü çocuk hakları, gerçek demokrasinin işlerlik kazanması için zorunludur (Kop ve Tuncel, 2010).

Serozan’a (2005) göre, çocuk haklarının insan haklarının ve anayasal temel hakların on sekiz yaşından küçük çocuklara da tanınmasıyla ortaya çıkmıştır ve insan haklarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Çocukluk ayrı bir yaşam bölümü olduğu, beklenti ve ihtiyaçları özel olduğu için insan hakları kapsamında daha özel olarak ele alınmıştır. Aslında çocuğun ve çocuk haklarının korunması birbirinden farklı kavramlar değildir. Çünkü çocuk hakları, çocukları korumak, onları bağımsız ve sorumlu bir yetişkin yaşamına hazırlamak amacıyla çocuklara hukuk kuralları tarafından tanınan yetkililerdir. “Çocuk haklarını konu alan çocuk hukukunun temel işlevi, güçsüzlüğünden ve deneyimsizliğinden dolayı çocuğa özel bir koruma ve özen sağlamak; yetişkin olduğunda onu kendi başına bağımsız kararlar alabilecek olgunluğa ulaştırmaktır”(Aktürk, 2006, s. 13).

Franklin’e göre “çocuk hakları” deyimi kesinlikten yoksundur ve “tanım peşinde bir slogan” olarak betimlenmiştir (Franklin,1993). Çocuk hakları meselesi kuşkusuz karmaşıktır ve toplumsal sorunların yanı sıra felsefi, ahlaki ve yasal sorunları da getirir. Haklar terimi çok çeşitli anlamda kullanılmıştır. Haklar dizisinin karmaşıklığı çocuklar için talep edilen hakların çeşitliliğini yansıtır. Çocuklar adına uzun bir haklar listesi oluşturulmuştur. Yeterli beslenme, giyim,

tıbbi bakım, uygun eğitim ve öğretim, sömürü, zulüm ve ihmale karşı korunma gibi temel hakları içine alır. Bu liste oy kullanma, çalışma, mülk sahibi olma, seyahat etme, koruyucusunu seçme, garantili bir gelire sahip olma, yasal ve mali sorumluluklar üstlenme, öğrenimi denetleme, ilaç kullanma ve araba kullanma gibi hakları da içermektedir (Franklin, 1993; Akt: Kaya, 2011).

Çocuk hakları insan haklarının; toplumsal özgürlük anlayışının ve bireyin özgürleşmesinin ayrılmaz parçasıdır. Çocuklar her devletin kendi geleceğidir. Geleceğe en anlamlı ve olumlu adımlar yine çocukluk çağlarında atılabilir. Çocuklukta verilen özgürlükçü anlayışla, yetişkinlikteki özgürlükçü yaşam bağdaştır. Çocukların hakları olmalıdır ve bu haklar çağın gelişimine paralel olarak geliştirilmelidir (Fazlıoğlu, 2007). Bu gelişimi aile kurumundan, okul kurumuna ve en üst basamakta devlet kurumu güvence altına almalı ve geliştirmelidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi işte bu gelişimin en büyük teminatını ve denetimini sağlamakla devletleri yükümlü tutmaktadır.

Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi. Uluslararası hukukta, çocuk haklarına ilişkin Milletler Cemiyeti'nin 29 Eylül 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'na kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi, taraf devletlerin hükümetleri tarafından kabul ve imza edilmesine karşın, hukuksal yaptırımı olmayan genel ilkelerin ilan edilmesiyle sınırlı kalmıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, bildirilerin yetersizliği fikrinden hareketle Polonya'nın 1978 yılında yaptığı öneriyi dikkate alarak, Polonya tarafından hazırlanmış ilk taslağı incelemek üzere 1979 yılında 43 üye devletin temsilcilerinin katılımı ile çocuk hakları konusunda bir "Çalışma Grubu" oluşturmuştur (Cohen ve Naimark, 1991; Akt: Özdemir Uluç, 2008). Bu çalışma grubu "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" tasarısını hazırlamıştır. Hazırlanan bu tasarı daha sonra çocuk hakları sözleşmesi olarak kabul edilmiştir.

Sözleşmenin hazırlanmasında görev alan 43 ülkenin temsilcilerinin bazıları dünyadaki bütün çocuklara hitap eden hakların yazılamayacağını, her ülkede, her kültürde çocukların farklı yaşantılarla karşılaştığını, toplumda çocuğa verilen rollerin değiştiğini belirtmişlerdir. Bu görüşe karşı çıkanlar ise; bu belirtilenlere katılmakla birlikte çocukların

haklarına yönelik duyarlılığın bütün ülkeler tarafından gösterildiğini, çocuklara işkence edildiğinde, çocuklar ailelerinden koparıldıklarında, yiyecek ve tıbbi bakımdan yoksun kaldıklarında ya da silahlı çatışmalarda yaralandıklarında bütün devletlerin aynı tepkiyi gösterdiklerini, sözleşmenin bu ortak tepkiyi yansıtması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yapısı ile sözleşme farklı sosyo-ekonomik düzeye, farklı dine, farklı kültürel yapıya sahip devletlerin farklı yaklaşımlar izlemesine olanak tanıyan bir yapıda hazırlanmıştır. Örneğin sözleşme bir ülkedeki eğitim sisteminin yapısının nasıl olması gerektiğini ayrıntılı olarak anlatmamakta ancak eğitim sisteminin sahip olması gereken genel amaçları sıralamaktadır (Peker Ünal, 2010, s. 18).

Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin ardından, sözleşmeyi hayata geçirmek için öngörülen eylem programında beş noktaya işaret edilmiştir. Bunlardan birincisinin özellikle çocuklar arasında “Sözleşmenin yaygın olarak duyurulması” ve bunun için okulların önemli rolünü vurgulaması, çalışma konusu açısından ilginçtir. Diğer dört nokta ise sözleşmenin onay durumunun dikkatle izlenmesi, sözleşme ile ilgili ulusal bir komisyonun tayini, uluslararası işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi ve ülke raporlarının ardından ihtiyaç duyulan somut (finansal) desteğin sağlanmasıdır (Hammarberg, 1990; Akt: Özdemir Uluç, 2008). “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi; çocukların haklarına ilişkin evrensel standartları belirleyerek bütün dünya çocukları için en uygun güvenlik, sağlık ve eğitim standartlarını kanunlar, hükümet ve devlet politikalarıyla güvence altına alan ve bağlayıcı bir hukuki belge niteliği taşıyan ilk sözleşmedir” (Turanlı, 2004, s. 31).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, ulusal ve uluslararası gündemlerde çocukları üst sıralara yerleştirmiş ve köklü bir değişime zemin hazırlamıştır. Sözleşmeyi onaylayan her devlet, çocuklarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmelerinde ana-babalara ve diğer sorumlu kişi ve kuruluşlara yardımcı olacak yasal, yönetsel ve yapısal her önlemi almak zorundadır. Bugün bu sözleşme Dünya’da çocuk hakları konusunda temel yasal metindir. Bunun yanında uluslararası hukukta çocuk haklarını şu ya da bu yönüyle koruyan birçok iki taraflı ya da çok taraflı sözleşme, BM ilkeleri ve tavsiye kararları yayınlanmıştır. Bu sözleşmeyi önemli kılan, çocukların sosyal, ekonomik ve

kültürel haklarına yer verilmesidir. Çocukların ekonomik sömürüden korunma hakkı, beslenme hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir (Jones, 2005, s. 337; Akt: Washington, 2010, s. 29).

Cılga'ya (2001) göre; Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi; insan hakları ilke ve standartlarının çocuklar açısından geliştirildiği bir sözleşmedir. Sözleşme; çocukların insan hakları yasasıdır. Çocukların ve gençlerin her yönden nitelikli ve bilinçli insanlar olarak yetiştirilmesine, toplumun ve insanlığın mutluluğunu ve geleceğini korumasına dönük bir yatırımdır. Çocukların yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri olanaklar ve bu olanakların sağlanması koşullarını tanımlar.

Bugün Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni Amerika ve Somali devleti hariç 191 ülke 20 Kasım 1989'da imzalamıştır (Müftü, 2001). Türkiye ise bu sözleşmeyi 14 Eylül 1990'da imzalamış 27 Ocak 1995'te Resmi Gazetede yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. Türkiye imzalamış olduğu bu sözleşmeyi, 17, 29 ve 30. maddelerini, T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olması koşuluyla yorumlama hakkını saklı tutarak onaylamıştır.

Çocuk hakları sözleşmesi'ne göre eğitim hakkı. Bilgili, sorumlu, haklarından yararlanma yeteneği gelişmiş çocukların topluma kazandırılabilmesi ancak iyi bir temel eğitim olanağının sağlanmasına bağlı olarak gelişim gösterir (Cılga, 2001). Eğitim hakkı çocuğun en temel ve en önemli haklarından biridir. Bu haktan çocuğun en verimli şekilde faydalanabilmesi için uluslararası ve ulusal hukukta geniş şekilde yer verilmiştir.

ÇHS'nin 28. maddesine göre her çocuğun eğitim hakkı mevcuttur. Sözleşmeye göre;

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a) ilköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b) Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
- e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

Çocuğun eğitim hakkı ilk olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde "*herkes eğitim hakkına sahiptir*" ifadesi ile yer almış ve uluslararası hukuk anne-babaya, çocuğun eğitim hakkını gerçekleştirme sorumluluğu ve çocuğun eğitimine yön verme hakkını vermiştir. Zaman içinde, yeni uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve bu sözleşmelerin denetiminden sorumlu kişi ve komitelerin yorumlarıyla birlikte, eğitim hakkının kapsamı genişletilmiştir. "Çocukların sadece eğitime erişim hakkı değil, aynı zamanda eğitim süreç ve ortamlarında sahip oldukları haklar da tanınır hale gelmiştir" (URL 1).

Millî Eğitim Temel Kanunu eğitim hakkı ile eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri olarak kabul etmiştir (m. 7-8). Eğitimde fırsat ve imkân eşitliği, bütün insanların başlangıç çizgisinde aynı fırsatlardan yararlanabilmelerinin sağlanması, herkese kendi yeteneklerine göre gelişebilme olanağının verilmesi, maddi imkânlardan yoksun olanlara devletin yardımcı olmasıdır.

"Anayasada temel hak olarak belirlenmiş olan eğitim hakkının kullanılması Millî Eğitim Temel Kanunu ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir" (Akyüz, 2001).

Çocuk hakları ilkeleri ışığında nitelikli eğitimin öğeleri. Bir okulun, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. maddeleri ile temel ilkelerinde öngörülen nitelikli eğitimi gerçekleştirebilmesi için öğrencilerine değer vermesi, onlara yaşam becerileri kazandırması, beslenme hakkından oyun hakkına kadar tüm haklarına özen göstermesi ve disiplinle ilgili her konuda insan olarak çocuğun onuruna saygı duyması gerekir. UNICEF'in Eğitim Raporu'na göre; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin öngördüğü nitelikli eğitimin birbiriyle ilişkili ve diğerini pekiştirici özellikte beş ögesi vardır (Akyüz, 2001).

Yaşam için öğrenme. Günümüzde bilgili olmak ve bunu hayatın içinde kullanabilmek çok önemlidir. Artık bireyler sırf sınavlar için öğrenmeyi değil tüm hayatları boyunca kullanabilecekleri bilgilere ulaşmayı hedeflemektedirler. Bu bakımdan aileden, öğretmene, okulla hatta tüm toplumda yaşam için öğrenme ön planda tutulmaktadır. Bu bakımdan, bu öğrenmeye yönelik yaklaşımda, öğretmenler ile öğrenciler arasındaki ilişki çok önemli görülmektedir. Sözleşme'nin temel ilkeleri içerisinde de öğretmenler, çocukları kendi başlarına düşünmeye, neyin nasıl öğrenileceğini öğrenmeye yöneltmeli, sınıfta demokratik katılıma elverişli bir ortam yaratmalıdır (Akyüz, 2001). Sınıf ortamı demokratik olmalı öğrenci düşüncelerini özgürce ifade edebilmeli, katılımcı olmalı ayrıca eğitimin merkezinde çok aktif rol alabilmelidir.

Çocuk hakları açısından, çevrenin ve okul ortamının güvenliğine de dikkat edilmelidir. Örneğin salgın hastalıklar, temizlik problemleri, okul zorbalığı çocuğun dışlanması gibi faktörler çocuğu tehdit ediyorsa bu tehlikeler giderilmeli ve çocuğun kendini güvende hissedeceği bir çevre ve ortam sunulmalıdır. Güvenli bir ortam, demokratik kurumlarla çocuk yaşam becerilerini kullanabilmeyi de öğrenebilecektir. Yaşam becerileri, çocukların yaşamın bütün alanlarında ortaya çıkan durumlar ve sorunlarla baş edebilmeleri için gerekli becerilerdir. Bu becerileri kazanabilen çocuk, bu sayede her türlü sorun ve durum karşısında kendiliğinden yaratıcı olabilir, bunlara pratik çözümler getirebilir. Bunun yanında, toplum ve aile içi kararlarda etkili de olabilecektir. Böylece kendi haklarına değer verirken başkalarının haklarına da saygı duymayı öğrenebilecektir (Akyüz, 2001).

Erişebilirlik, nitelik ve esneklik. Çocukların okula gitme ve okulda nitelikli eğitim görme hakları vardır. Eğitime ulaşma, hangi toplumda olursa olsun dezavantajlı konumdakiler için bir sorundur. Çocuk Hakları Sözleşmesi, hiçbir çocuğun eğitimden dışlanmamasını öngörmektedir. Oysa birçok çocuk çeşitli nedenlerle okula gidememektedir. Okula gitmeyenlerin çoğunluğu kız çocuklardır. Ayrıca, kırsal kesimdeki çocuklar kentlerdekine göre daha az okullaşmıştır. Özürlü çocukların ise eğitim hakkı hemen hemen tamamen göz ardı edilmektedir. Silahlı çatışma ortamındaki çocukların ders yılları, okula gitmeksizin sona ermektedir. Ne var ki, bu konumdaki çocukların eğitim hakkı

gerçekleştirilmediği sürece, herkes için eğitim hedefine ulaşmak mümkün değildir (Akyüz, 2001).

Sözleşmenin uygulanmasını denetlemekle Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK) görevlendirmiştir. Bu komitenin Genel Yorum 13'te belirttiği üzere, 13. madde eğitim hakkının temel unsurlarından biri, eğitimin erişilebilir olması gerekliliği belirtilmiş olmasıdır. Komiteye göre eğitimin erişilebilir olması için; yasaklanan ayrımcılık zeminlerine dayalı olarak, eğitimde hukuken veya fiilen ayrımcılık yapılmamalı, eğitim fiziksel olarak erişilebilir olmalı ve eğitim ekonomik yönden erişilebilir olmalıdır.

Dolayısıyla, eğitim hakkına erişimin var olduğundan bahsedebilmek için ayrımcılığın yokluğu yetmemekte, eğitimin fiziksel ve ekonomik yönden de erişilebilir olması, başka bir deyişle eğitime erişimde fırsat eşitliğinin de bulunması gerekmektedir (Gül, 2009).

UNICEF (2012) raporuna göre ise; eşitsizlikler (ailenin geliri, toplumsal cinsiyet veya etnik köken temelindeki eşitsizlikler) ülkelerin herkese temel eğitim sağlanması alanında kaydettikleri ilerlemeye karşın ilköğretim kademesinde de sürmektedir. 2008 yılında, yüzde 53'ü kız olmak üzere ilköğretim çağındaki olan 67 milyon çocuğun okula gitmediği belirtilmiştir. Bu rapora göre kentsel alanlar, bir kez daha, eğitim alanında da çocukların aldığı eğitimin süresi açısından derin eşitsizliklere sahne olmaktadır.

Kız Çocuklarının Eğitimi. Kız çocukların da gereksinimlerini karşılayacak ve onlara yaşam becerisi kazandıracak nitelikli eğitim görmeye hakları vardır. Oysa tüm dünyada okula gitmeyen 6-11 yaşlarındaki 130 milyon çocuğun 73 milyonunu kız çocuklar oluşturmaktadır (UNICEF, 1996; Akt: Akyüz, 2001). Kız çocukların eğitiminin önemi 1990'lar boyunca her fırsatta vurgulanmıştır. Bu konu, 1990 yılında 155 ülke tarafından onaylanan "*Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi*"nde geniş yer almıştır. Bildirgeye göre, "en acil öncelik, kızların ve kadınların eğitime erişebilirliğini sağlamak, bu eğitimin niteliğini yükseltmek ve eğitime etkin olarak katılmalarını önleyen bütün engelleri kaldırmaktır. Eğitimde cinsiyete dayalı her türlü önyargı kaldırılmalıdır" denilmektedir (Akyüz, 2001). Ülkemizde ise eğitimdeki toplumsal cinsiyet farklılıkları kız çocuklarının aleyhinedir. Bazı bölgelerde geleneksel nedenlerden ötürü, aileler kızlarını karma

okullara göndermekte isteksiz davranmakta, kız çocuklar temel eğitimi dördüncü sınıfta terk etmektedirler (Müftü, 2001). Bu geleneksel anlayış son yıllarda büyük oranda kırılmıştır fakat ülkemizin bazı bölgelerinde az da olsa bu anlayış bir miktar sürmektedir.

Sözleşmede vurgulanan nokta ise yalnızca, kız çocukların kaliteli eğitim olanaklarına kavuşturulması ve çeşitli nedenlerden kaynaklanan okula devamı engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması değildir. Bunun yanı sıra, okullarda kız çocuklar için fiziksel bakımdan uygun yerler ve olanakların da sağlanması gerekir. Çocukların eğitim hakkını güvence altına almak için, okulların ve eğitim sisteminin toplumsal cinsiyete duyarlı (kadın-erkek eşitliğine) hale getirilmesi gerekir. Eğitimin niteliğini artırmaya ve çocuk haklarını güvence altına almaya yönelik reformlar pratikte, eğitimi toplumsal cinsiyete daha duyarlı hâle getirecektir (Akyüz, 2001).

Bugün Türkiye’de çocukların hemen hemen tamamı ücretsiz on iki yıllık öğretimden yararlanmaktadır. Bununla birlikte, başta kızlar olmak üzere kimi çocuklar yoksulluk ve/veya dışarıda çalışma, tutucu toplumsal kurallar, evdeki sorumluluklar, beklentilerin düşük olması veya uyum sorunları gibi nedenlerle okullarını terk ettiklerinden veya okula düzenli devam edemediklerinden ilköğretimde %100 kapsam ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çabaların sürmesi gerekmektedir. 2012 yılı itibarıyla ilkokula başlama yaşının 6’dan 5’e indirilmesi ve ilkokul eğitiminin her biri dörder yıllık iki evreye ayrılması, geç başlama, okula hazır olmama veya evreler arasında geçişin sağlanamaması gibi nedenlerle katılmama riski yaratabilir (UNICEF, 2012). Türkiye’de ilköğretim çağında olup okula gitmeyen aşağı yukarı 1 milyon çocuk vardır. İlköğretim düzeyinde okullaşmada cinsiyetler arasındaki fark yüzde yedidir. Başka bir deyişle, ilköğretim çağında olup da okula gitmeyen kız çocuk sayısı aynı durumdaki erkek çocuk sayısından 600.000 daha fazladır (UNICEF, 2012).

Türkiye’de kız çocukların eğitimleriyle ilgili çeşitli kampanyalar düzenlenmiştir. “*Haydi Kızlar Okula, Baba Beni Okula Gönder*” bunların örneklerindedir. Haydi Kızlar Okula kampanyası kızların okula gitmesini engelleyen karmaşık ekonomik ve toplumsal etmenler dizisini ele almaktadır. Kampanya 2003 yılında Van ilinde Carol Bellamy ve Milli Eğitim Bakanı

Hüseyin Çelik tarafından başlatılmıştır. Bu kampanyalarla birçok kız çocuğu eğitim olanağına kavuşmuştur.

UNICEF'e göre kız çocuklarının eğitimindeki engeller şunlardır:

- Okul ve derslik yetersizliği;
- Okulların genellikle yerleşim yerlerinden uzak olması ve birçok ailenin özellikle kız çocuklarının bu kadar yol gitmemelerini istememeleri;
- Ailelerin, çocuklarını fiziksel koşulları elverişsiz, örneğin tuvaletsiz, su şebekesi olmayan okullara göndermek istememeleri;
- Birçok ailenin ekonomik güçlük içinde olması;
- Ailelerin yetişkin erkekleri ve erkek çocukları kadınlara ve kızlara göre önde tutan geleneksel önyargıları;
- Çocukları evde çalıştırarak aile gelirine ek katkı sağlama eğilimi;
- Birçok ailenin kızlarının bir an önce evlenmesini eğitimden daha önemli sayması;
- Kırsal bölgelerde kadın rol modellerinin nadiren görülmesi ya da hiç olmaması;
- Orta öğrenim imkânlarının sınırlı olmasının ilköğretime yönelik ilgiyi azaltması (URL 4).

Devletin yönlendirme ve eşgüdüm görevi. Bütün çocukların eğitim hakkının sağlanması ve herkes için eğitim hedefinin gerçekleştirilmesi devletin görevidir. Ancak bu görevin yerine getirilmesinde yerel yönetimler ve hükümet dışı kuruluşlar da önemli roller üstlenebilirler. Akyüz'e (2001) göre devlet her şeye hâkim merkezi otorite olarak davranmak yerine, eğitim hakkının gerçekleştirilmesinde öncü olmalı ve herkes için eğitim hedefine ulaşma çabasında toplumun çeşitli kesimleriyle işbirliği yapmalıdır. Bunu yaparken de, yerel yönetimler ve hükümet dışı kuruluşların eğitim alanındaki girişimlerini harekete geçirip bunlar arasında eşgüdüm sağlamalı, eğitim kalitesi ve standartlarını belirlemeli ve çocuklarla ilgili bütün girişimlerde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinin gözetilmesine özen göstermelidir.

Çocuğun bakımı. Bilimsel araştırmalar öğrenmenin doğumla başladığını ortaya koymuştur. Araştırmalara göre küçük çocuğun zihinsel gelişimi doğumu izleyen ilk iki yılda en yüksek düzeydedir. Ancak, bu gelişim hızı özellikle, çocuğun aldığı bakım ve içine girdiğı etkileşimin niteliğı başta olmak üzere çevresindeki ortamın ne kadar uyarıcı içerdiğine bağılıdır. Aile, çocuğun sevgi, bakım ve özen gördüğü ilk çevredir. Ancak çocuğun fiziksel, duygusal ve düşünsel gelişimi açısından büyük önem taşıyan ikinci uyarıcı çevre okul öncesi eğitim kurumlarıdır (Akyüz, 2001).

ÇHS'nin m.46'ya göre çocukluk dönemindeki beslenme ve bakımın önemi, temel eğitime ve çocuk gelişimine ilişkin programların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu programlar, çocuğun yaşatılmasına, büyümesine ve gelişmesine yönelik olmalıdır. Çocuğun bakımı ve ilk yıllardaki eğitimi birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Çünkü çocukları eğitmeden onlara iyi bakım vermek nasıl mümkün değilse, iyi bakılmayan çocuğun eğitilmesi de mümkün değildir.

Türkiye'de çocuk haklarının tarihçesi. Türk hukukunda çocuk haklarının gelişimi Türk Medeni Kanunu'nun yürürlük tarihi olan 1926'da başlamıştır (Serozan, 2005).

26 Eylül 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1928 yılında imzalanmıştır. Hatta Atatürk bu imzadan daha öteye giderek 23 Nisan'ı çocuklara bayram olarak armağan etmiştir. Bu bayram, Atatürk'ün ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmelere gösterdiği duyarlılığın bir kanıtı olarak gösterilebilir (Doğan, 2001, s. 287; Akt: Kop ve Tuncel, 2010, s. 6).

Cumhuriyet tarihinin en özgürlükçü anayasası olan 1961 Anayasasında 35. maddede "ailenin korunması" başlığı altında ve 50. maddede öğrenimin sağlanması hakkı bağlamında çocuk haklarına değinilmiştir. 1962 Anayasasında bunlardan başka çocuk haklarına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir (Çolak, 2010).

Türk hukukunda çocukların korunmasına ilişkin çerçeve ise 1982 Anayasası ile oluşturulmuştur. Anayasa'nın 41, 42, 50, 56, 58, 60. 61 ve 62. maddelerinde çocuk ve çocuk haklarını özel olarak koruyan hükümler bulunmaktadır (Akyüz, 2000).

Anayasanın 41. maddesine göre, anne ve çocukların korunması bakımından “Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzuru ve refahı ile özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için tedbirler alır ve teşkilatı kurar.” şeklinde sosyal içerikli bir kuraldır. 42. maddede eğitim ve öğrenim hakkı düzenlenmiştir. 50. madde “Küçükler çalışma yaşamında özel olarak korunmalıdırlar” hükümleri yer almıştır. 56. madde “Sağlık hizmetleri ve çevrenin Korunması” hükümlerini içerir, 58. madde “Gençliğin Korunması”, 60. madde “Sosyal Güvenlik Hakkı” düzenlenmiştir. (Ay Zög, 2008). “61. maddede ise sosyal güvenlik bakımından özellikle korunması gerekenler arasında çocuklar da sayılmıştır. Ancak çocuk hakları gelişiminin yasama planında en önemli aşaması, ÇHS’nin 1994’te TBMM’ce onaylanıp, benimsenmesi olmuştur” (Serozan, 2005).

Türkiye’de çocuklara özgü adalet sistemi oluşturmak amacıyla başlatılan ilk kayıtlı çalışmalar 1945 yıllarına dayanmaktadır. 1945 yılından, 2253 sayılı ÇMK’nın yürürlüğe girdiği 1979 yılına kadar, çocuklara özgü bir kanun yapmak amacıyla çeşitli kanun tasarıları hazırlanmış, 1979 yılından sonra da çeşitli kanun değişikliği teklifleri gündeme getirilmiştir (Akço, 2005; Akt: Çolak, 2010, s. 19).

1982 Anayasası hukuku çerçevesinde, çocuk hukukunda devreye girecek ilk anayasal ilke sosyal devlet ilkesidir (Anayasa m.2). Çocuğun aile, okul ve toplum içindeki sosyal korunma gereksinimlerini bu ilke içine alır (Serozan,2005).

Sosyal devlet ilkesinin dışında anayasal eşitlik ilkesi de çocuk hukukunda özel bir ağırlık taşır (Anayasa m.10). Eşitlik, tersini haklı kılan akılcı nedenler bulunmadıkça eşit kişilere ve olgulara eşit, eşit olmayanlarda da eşit olmayan işlemin yapılması anlamına gelir. Bu anlamıyla eşitlik, keyfiliğin ve temelsiz, haksız ayrımcılığın ve ayrıcalığın tersi olarak algılanır. Böylece eşitlik ilkesi sayesinde evlilik dışı çocukların evlilik içi çocuklardan ayrımı düzeltilmiş olmaktadır.

Anayasa'da belirtilen temel ilkelerin yanı sıra, Türk hukuk sistemimin çocuk haklarının korunmasına ilişkin kurallar, esasları bakımından Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmiştir (Akyüz, 2000; Akt: Ay Zög, 2008).

Türkiye, (az sayıda çekinceyle birlikte) insan ve çocuk haklarıyla ilgili küresel ve Avrupa ölçekli diğer antlaşmaların çoğuna taraf durumundadır. Bunların arasında şu sözleşmeler de yer almaktadır:

Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi; Avrupa Sosyal Şartı; Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve Uluslararası Çocuk Kaçakçılığının Sivil Yönleriyle İlgili Lahey Sözleşmesi. Sayılan bu antlaşmalarda da iç hukukun ayrılmaz ve tartışılmaz birer parçası haline gelmiş, temel haklar ve özgürlükler söz konusu olduğunda iç hukuka üstünlük kazanmıştır. 2011 yılında TBMM, Birleşmiş Milletler İşkenceye, Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Sözleşme'nin İsteğe Bağlı Protokolü ile Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Türkiye aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin 2011 tarihli kadınlara karşı ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bu olguya karşı mücadele edilmesiyle ilgili sözleşmenin (İstanbul Sözleşmesi) ilk onaylayıcısıdır. Ancak bazı istisnalar da vardır. Örneğin Türkiye Çocukların Korunması İçin Tedbirler ve Ebeveyn Sorumluluğu ile İlgili İşbirliği, Tanıma, Tenfiz, Uygulanabilir Kanun ve Mahkeme Yetkisine İlişkin Lahey Sözleşmesi ile Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi'ne taraf değildir (UNICEF, 2012).

Türk çocuk hakları bildirgesi. Eğitim, bilim ve kültür kuruluşları ile ana örgüt arasında bağlantı kurmak amacıyla ve bir sözleşme gereğince çalışmalarda bulunmak üzere, TBMM tarafından 25 Mayıs 1946 tarihinde kabul edilen bir yasa ile UNESCO Türkiye Millî Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, ana örgütün (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) çalışmalarını Türkiye'de tanıtmakta; Türkiye'nin eğitim, bilim ve kültür alanında çalışmalarının ve değerlerinin başka ülkelerde tanınması için çaba harcamakta, bu amaçla bağlantılı olarak kurslar sağlamakta ve yayınlar ile bilimsel toplantılar yapmaktadır. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yönetim Kurulu, VII. Dönem Genel Kurulu'nun ikinci toplantısına sunduğu raporda, çeşitli çocuk hakları beyannamelerinden faydalanarak bir çocuk hakları kanun tasarısı hazırlanması teklifinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine hazırlanan ve "Türk Çocuk Hakları

Beyannameesi” adını taşıyan bir metin, 2 numaralı ek olarak Genel Kurul'un incelemesine sunulmuştur (Tiryakioğlu, 1991; Akt: Ay Zög, 2008).

Anayasamızın 10, 14, 35, 43, 48 ve 50. maddelerinin açık, aydın ve kesin hükümleri ile de katıldığı 1923 Cenevre, 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği ve 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamelerinin ışıkları altında Türk çocuğunun haklar bakımından, aşağıdaki maddelerin bütün ana-babaların, resmi ve özel kurumların ve tüzel kişilerin dikkatlerine sunulması uygun görülmüştür (Ay Zög, 2008, s. 33).

İlgili maddeler şu şekildedir:

- İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmî, özel, her kurum, her yetişkin yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, elindeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlüdür. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılması en başta ve en önce gelir.
- On altı yaşından önce hiçbir çocuk resmî öğreniminden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir suretle istismar edilemez.
- Her ana-baba kendi çocuğunun iyi bakımını, bilgili, becerikli ve iyi ahlâklı yetişmesini; 7–16 yaşları arasında orta dereceli öğrenime devam etmiyorsa teknik ve tarımsal bilgi ve becerileri kazandıran işliklere, derslere ve kurslara devam edip, çalışıp olgunlaşmasını, zamanını değerlendirmesini sağlamakla görevlidir. Ana babanın yetmediği hallerde bu ödev, çocuğun birinci derecede yakın akrabasına ve ilgili devlet kurumlarına düşer.
- İlköğrenimden sonra orta dereceli okullara veya meslek okullarına, işliklere, sanatlara devam edemeyen çocuklar için teknik veya tarımsal bilgi ve beceri veren işliklerin, pratik derslerin ve kursların açılması, gerekli eşya, araç ve gereçlerin zamanında sağlanması ve çocukların bunlardan yeteri kadar faydalanmalarının temini idare amirlerinin, belediye başkanlarının, muhtarların ve millî eğitim idarelerinin ödevidir.

- Arızalı ve intibaksız çocukların tedavileri, sıkıntı içindeki çocukların kurtarılmaları, bunların durumlarına uygun bir meslek için hayatlarını kazanacak derecede başarılı ve kudretli yetiştirilmeleri ve durumlarına uygun işlere yerleştirilmeleri ana-baba ile beraber devletin, bu amaçla kurulmuş kurumların ödevidir. Bu kurumlar tez elden, yeteri kadar artırılmalıdır. Üstün kabiliyetli çocuklar devletçe ve ailelerinin de yardımı ile geniş yetiştirme vasıta ve imkânlarına kavuşturulurlar.
- Mevzuatta bulunan, çocukla ve onun korunmasıyla ilgili kanunlar ve maddeler, ilgili daire, kurum ve makamlarca tez elden önemle uygulanmalı, izlenmeli ve tamamlayıcı kanunlar tez elden hazırlanmalıdır (Akyüz, 2000, s.15).

Görüldüğü gibi, çocuk hakları kavramının gelişimi dünya çocukları için atılan adımlardan; ÇHS'nin imzalanması, taraf devletlerin sözleşme maddelerine yönelik düzenlemelerle kendi iç hukuklarında ÇHS' ne yer vermeleri çocuk haklarının gelişimi için olumlu atılan adımlardır. Türkiye'nin de taraf olduğu ÇHS, anayasadaki düzenlemeler ve Türk Çocuk Hakları Bildirgesi onaylanması bu olumlu gelişmelere katkı sağlamaktadır. Ancak tüm bunlar etkili bir çocuk hakları eğitimiyle desteklenirse toplum kültürüne yerleşip gelişim gösterebilir. Bu bakımdan yetkili organlar bu konu üzerinde titizlikle çalışmalar yapmalıdırlar.

Çocuk hakları eğitimi

Medeniyetlerin gelişmesi için bizim, bireylere kazandırmaya çalıştığımız verilen eğitimin kalitesiyle doğru orantılıdır. Eğitim en önemli ögesini ise birey oluşturmaktadır. Çağdaş dünyanın eğitim felsefesi hümanizme göre de birey tektir ve değerlidir bu görüşten yolla çıkar çocuk hakları her bir birey için büyük önem taşımaktadır. Çünkü ancak çocuk hakları eğitimiyle çocuk; kendi ayakları üzerinde durabilen, kendini haklarını savunabilen ve bu hakları koruyabilen bir birey olabilir. Bu açıdan yaklaştığımızda bizim eğitimimizde çocuk hakları eğitiminin olması medeni bir toplumun da olması demektir.

Unutkan'a (2008) göre eğitim ve öğretim; istenen çağdaş insan modelinin yetiştirilmesinde en önemli araçtır. Hakların, okul öncesi dönemden başlayarak, önce ailede, sonra anaokulu ve anasınıflarında, ardından da ilköğretim,

ortaöğretim ve yükseköğretimde verilmesi, bu hakların kalıcı olarak öğrenilmesini ve içselleştirilmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda, insan hakları ve çocuk haklarının gerçek yaşamdaki uygulamalarının bireyler tarafından gözlenmesi, farklılıkları kabul eden, hümanist bir bakış açısına sahip, barışı savunan, seven ve sevimliyi bilen sevgi dolu bir dünyanın oluşması açısından son derece önem taşımaktadır.

Çocuk hakları eğitiminin amacı ve önemi. Çocuk hakları düşüncesi insan haklarının önemli bir parçasıdır; tıpkı kadın hakları, tüketici hakları, hasta hakları gibi en başta önem verilmelidir. Dolayısıyla çocuk haklarının ortaya çıkışı, gerçekleşmesi ve gelişmesi insan haklarının gelişim serüvenine bağlı olarak açıklanır (Doğan, 2001). İnsan hakları eğitiminin en temel amacının kişide başkalarına saygı duygusunu geliştirmek, haklarını öğretmek ve bu hakları koruma yollarını göstermek olduğunu belirtmektedir. Bu amaca ulaşmanın ilk yolu, çocuğun içinde yaşadığı ortamların demokratik ve insan haklarına saygılı ortamlar olmasından geçer. Hakların eğitiminde okul, sınıf ve öğretmenin etkisi de çok büyüktür (Kepenççi Karaman, 1999). Fakat çocuğun insan olarak haklarını öğrenmeye başladığı ilk kurum unutulmamalıdır ki aile kurumudur.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 29. maddesi eğitimin amaçlarını düzenlemektedir. Maddede daha çok çocuk merkezli bir öğrenme ve öğretme yaklaşımı öngörülür. Bu amaçlara uygun biçimde düzenlenmiş ve çocuk merkezli yöntemlerle uygulanan bir çocuk hakları eğitimi tüm yaşam boyunca gereksinim duyulan karar verme becerilerinin geliştirilmesi için kaçınılmaz olan kendine güveni geliştirmek konusunda etkili olacaktır (UNICEF, 1999).

Washington'a (2010) göre; çocuk hakları eğitiminin tercüme edilebilir geniş kapsamlı amacı; dünyadaki çocukların toplumda, ailesinde, bireysel ilişkilerinde yetişkinler ve diğer çocuklarla her gün yüz yüze olmasını hazırlamaktır. Çocuk hakları çocuğa araştırmayı öğretir ve güvende olmayı hissettirir.

Flowers'a göre (2007, s. 25; Akt: Washington, 2010, s. 44), çocuk hakları eğitiminin başlıca amaçları ise şunlardır:

- Kendine ve başkalarına değer vermek,
- Günlük hayatta insan haklarını tanımak ve saygı duymak,

- Temel haklarımızı anlamak ve onlara tercüman olabilmek,
- Farklılıklara saygı duymak ve değer vermek,
- Sert olmayan davranışlara sahip olmak, diğerlerine saygı duymak,
- Çocukların emniyetlerini ve yeteneklerini geliştirmektir.

Çocuk hakları eğitiminin amacı çocuklara, insan haklarına saygılı demokratik bir toplumun kurulması ve yaşatılması için gerek duyulan temel bilgi, tutum, değer ve becerilerin kazandırılması için gereklidir (Özdemir Uluç, 2008). Etkili insan hakları ve çocuk hakları eğitiminin amacı, uluslararası insan ve çocuk hakları yasaları da dâhil tüm yasalar ile uyum içinde olan insanların açık bir toplumda sorumluluk sahibi vatandaş olabilmeleri için onları yasalar karşısındaki haklar konusunda eğitmektir (Claude, 2003).

Çocuk hakları eğitimi her şeyden önce çocuğun gelişimi için önemlidir. Çocuk hakları eğitimi çocuğun toplum içinde sorumlu bir yaşantıya hazırlanması için önemli bir araçtır. Çocuklar demokratik sistem içindeki rollerini öğrenmeli ve anlamalıdır. Hakların soyut ve günlük yaşamın dışında olduğu fikri yerine, yaşamın her anında varlığı hissedilebilen ve kişisel ve toplumsal yaşam kalitesini artıran somut değerler olduğunu görmelidirler. Bu nedenle çocuk hakları eğitimine çocuğun kendi yaşamından örneklerle başlanmalıdır ve giderek çocuk haklarının sınıf ve okul ortamında hayata geçirilmesi ile çocuğun yaşamında haklara saygı ve hak arama anlayışı yerleştirilmelidir. Eğer çocuk hakları eğitimi başarılı bir biçimde verilirse, çocukların, hakları konusundaki farkındalığı ve çocuk haklarının korunması ve tanıtılması konusuna ilgileri kesinlikle artacaktır. Çocuk hakları konusundaki farkındalık düzeyi birçok ülkede hala çok düşüktür. Çocuk hakları konusunda örgün eğitim sisteminin değişik kademelerinde ve topluma yönelik formal ya da informal şekilde verilecek sürekli bir eğitim, etkili bir demokratik sisteme sahip olabilmek için önemli bir rol oynar. Böyle bir eğitimin sonuçları insan bütünlüğüne saygı, toplumsal yaşama aktif katılım ve çocuk hakları ihlallerinin sona ermesi şeklinde ortaya çıkabilecektir. Çocuk hakları eğitimi öğrencilerin sorumlu ve bağımsız birer yurttaş olarak kapasitelerinin gelişmesini de sağlayacaktır (Özdemir Uluç, 2008).

İnsan hakları ve çocuk hakları eğitimi; toplumda eşitliğin, demokrasinin insan onurunun ve özgürlüğün teminat altına alınmasını öngören hakları kapsar. Bu haklar insana doğuştan verilir ve kayıtsız şartsız tüm insanlar için geçerlidir. İnsan hakları ve çocuk hakları bugüne kadar zorlu aşamalardan geçmiş ve gerek uluslararası sözleşmeler ve gerek uygulamalar açısından ciddi ilerlemeler kaydetmiştir (Koçoğlu, 2012). Bu ilerlemelerin en önemlilerinden biri kuşkusuz Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesidir.

Bununla birlikte Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesi önemli bir adım olmakla birlikte, düzenlediği hakları hayata geçirmek için her bireyin Sözleşme'nin uygulanmasının aktif birer savunucusu olması da gerekmektedir. Aktif bir savunucu olabilmek için ise ilk adım çocuk hakları eğitimidir. Haklarını bilen bireyler onları daha kolay kullanabilmekte, koruyabilmekte ve haklarını arayabilmektedir. Unutulmamalıdır ki çocuk hakları eğitimi, çocuk hakları ihlalleri konusunda toplumsal farkındalığı arttırmak için de önemli bir araçtır (Özdemir Uluç, 2008).

Özetle çocuk hakları eğitimi, çocukların insan olarak haklarını kavramaları açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü haklarını kavrayan çocuk sosyal hayat ve özel hayatında hem kendi haklarını hem de toplumsal hayatta ilişki kurduğu insanların haklarına saygılıdır ve bu saygı eğitim ilkelerini de kapsayacak şekilde gözetilmelidir.

Çocuk hakları eğitiminin ilkeleri. İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı Eylem Planı, insan hakları eğitiminde başarıyı sağlayacak beş temel bileşeni eğitim politikaları, uygulama, öğrenme ortamları, öğretim- öğrenme ve öğretmenlerin mesleki gelişimi olarak belirlemiştir ki bu bileşenler çocuk hakları eğitimi için de geçerlidir (UNESCO-UNICEF, 2007). Çocuk hakları eğitim ilkeleri de bu beş temel bileşen içinde incelenebilir.

Okul politikası ve okul yönetimi. Bireylerin çocuk haklarını içselleştirmeleri ilk olarak ailede başlamakta ve okulda devam etmektedir. Bu açıdan okul politikasının ve okul sisteminin öncelikli ilkesi çocuğun bütünlüğüne saygı olmalıdır. Her toplumda ayrımcılığın birçok biçimi görülür. Çocuklar okullara, kendi ailelerinden ve toplumlarından edindikleri tutum, davranış ve inançları taşırlar. Bu tutum ve davranışların bir bölümü belirli çocuk gruplarına karşı

olumsuzluk da içerebilir; örneğin erkeklerin üstünlüğü, farklı dinlere, etnik gruplara veya kültürlere yönelik nefret veya özürli çocukların aptal oldukları inancı gibi. Bu tür tutumlar ve onlara eşlik eden davranışlar birçok çocuğun haklarını ihlal etmekle kalmaz, eğitimlerini de engeller. Bu bakımdan okullar, gerek resmi müfredatları, gerekse yönetiliş biçimleri açısından bütün çocuklara yönelik kapsama ve saygı kültürünün yeşerdiği yerler olmalıdır (Özdemir Uluç, 2008).

Okul çocuğa çocuk hakları değerini de kazandırmalıdır. Fakat okulun, bireylerin sahip olduğu değerleri biçimlendirmesi konusunda kimi farklı görüşler bulunmaktadır. Bazılarına göre okul politikasında çocuklar olabildiğince serbest bırakılmalı ve kendi değer sistemlerini kendiler geliştirmelidir. Bunun tam karşıtı görüşe göre okul, etkin bir biçimde çocukların değer sistemi üzerinde etkiye bulunmak için çaba göstermelidir (Sharma, 2003; Akt: Akın ve M. Özdemir, 2009). Okul politikasında benimsenen bu değerler çocukların demokrasi bilinci ve hak kavramını da sağlayacaktır. Karakütük'e (2001) göre okul, aile ve devletle birlikte demokratik yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Yani okulun demokratik değerleri benimsemesi ve demokratik şekilde yönetilmesi çocuk haklarının yaşanması ve gelişmesi açısından önemli görülmektedir.

Diğer yandan okul yönetimi, çocuk hakları eğitimine katkı gösterecek şekilde olmalı, çocuk hakları eğitimini okul programlarına dâhil etmek için okulun, temeli insan hakları olan bir politika belirlemesi gerektirmektedir. Bu politikaya göre;

- Öğretmenler okul yaşantısına ve programlara uygulanabilen bir insan hakları anlayışına sahip olmalıdır.
- İnsan hakları sınıfta ve okulda ilişkilerin temeli olarak benimsenmelidir.
- Çocuk hakları ve insan hakları sistematik bir biçimde öğretilmelidir.
- Okul kuralları ve disiplin yöntemleri hukuka uygun şekilde düzenlenmeli ve tüm çocuklar için adil olmalıdır.
- Okul cinsiyet, ırk, özür ya da inanca dayalı ayrımcılıktan kaçınan ve eşitliği teşvik eden politikalara sahip olunmalıdır.

- Öğretmenler küresel bir bakış açısı geliştirmeye uygun yeterlikte, istekte olmalıdır ve bu yönde teşvik edilmelidir (Branson, 1991; Akt: Özdemir Uluç, 2008).

Okul politika içerisinde medya okur-yazarlığı bilincinin geliştirilmesi de önemli görülmelidir. Günümüzde medya insan hayatının büyük bölümünü meşgul etmektedir, çocuklarda yaşamlarının ilk günlerinden itibaren medyayla tanışmaktadır bu yüzden medyanın bilinçli kullanılması hem ailelerin hem de okulların sorumluluğudur. Medyanın zararlı etkileri azaltılmalı okul yöneticilerini ve politikacıları olumlu anlamda yönlendirecek bir güç olmalıdır.

Program yaklaşımı. Bir program, toplumdan ve toplumsal yapıdan uzak kalmamalıdır. Eğitim programı toplumun ihtiyaçlarını gidermelidir (Civek, 2008). Toplumun ihtiyaçlarını gideren program yaklaşımı çocuk hakları öğretimini de temel almalıdır. Çocuk hakları eğitim programı belirlenirken kültürel çeşitlilik önemsenerek yapılmalıdır. Çocuk hakları eğitimi çocuğun önce kendi hayatından ve kültüründen yola çıkılarak planlanmalı daha sonra farklı kültürel çeşitlikler verilmelidir. Çocuk hakları eğitimi belli bir ders programının içinde kalmamalı diğer tüm ders programları kapsamını dâhil edilmelidir.

Çocuk hakları eğitimini programı oluştururken şu ilkeleri gözetmekte de fayda olduğu belirtilmektedir. Bunlar şöyle ifade edilmiştir:

- Korelasyon: Öğretilecek konuların eğitim programında yer alan diğer konularla ilintisinin belirlenmesi,
- Fırsatlar: Sosyal olayları ve resmi tatilleri bu tür çalışmaların teşviki için bir fırsat olarak kullanmak,
- Günlük hayattan yararlanmak: Çocuk hakları konularını tartışmak için çocuğun hayatından, okulda, sınıfta, köyde ya da kentte yaşanan olaylardan yararlanmak. (Males, Stricevic, 2001; Akt: Özdemir Uluç, 2008).

Öğrenme ortamları ve öğretim materyalleri. Öğrenme ortamları dendiğinde genelde aklımıza ilk gelen yerler okul ve sınıf ortamıdır. Okul politikası yani okul iklimi, okul programı, okul kuralları, okullun fiziki yapısı, okullun kültürel ve sosyal etkinlikleri kısacası okul çatısındaki her şey öğrenme ortamı olarak

düşünülebilir. Bu açıdan çocuk hakları eğitiminde tüm bu etkenlere dikkat ederek öğrenme ortamları düzenlenmelidir. Özellikle sınıf ortamının düzeni, öğretmen davranışları, sınıf yönetimi yaklaşımı ve sınıf kuralları gibi pek çok unsurun çocuk hakları eğitimine katkı sağlayıcı şekilde düzenlenmesi gereklidir. Çocuk haklarına katkı sağlayacak sınıf ortamı şu şekilde olmalıdır:

- Demokratik sınıf ortamı oluşturulması,
- Sınıfta etkili iletişim ortamı oluşturulması,
- Sınıf kurallarının çocuk hakları gözetilerek öğrencilerle birlikte oluşturulması,
- Öğretmenin öğrenciler arasında ayırım yapmaması,
- Öğretmenin yapıcı olması, cezadan çok ödül kullanması,
- Çağdaş öğretim yöntem ve teknikleri kullanarak, çocuk hakları uygulamalarına yer vererek bu hakları benimsetmesi,
- Çocukların empatik düşünme becerilerinin geliştirilmesi,
- Çocuğa söz hakkı tanınarak, düşüncelerini serbestçe ifade edebilmesini sağlayacak güven ortamının oluşturulması,
- Çocuğun aşağılanmaması, saygı, sevgi ve hoşgörü ortamının oluşturulması,
- Okul yöneticileri, öğretmenler, aileler ve öğrencilerle işbirliği içerisinde olunması v.b.

Öğretim materyalleri eğitimde genelde öğretimi desteklemek için kullanılır (Yalın, 2008). Çocuk hakları eğitiminde kullanılacak materyallerin başında tüm ders kitapları gelmektedir. Ders kitapları eğitimin vazgeçilmez araçları ve eğitim-öğretim sürecinin temel dayanaklarından biridir (Ceyhan ve Yiğit, 2003). Ders kitapları öğrenci merkezli olarak yazılmalıdır. Kitaplar toplumun gerçek sorunlarını yansıtmalı, öğretim yöntemi öğrenci odaklı olmalı, bireye kendini tanıma olanağı vermelidir (Pingel, 2003; Akt: Gülersoy, 2013). Bunun yanında ders kitapları çocuğun öğrenme düzeyine uygun olmalı ve çocuk hakları eğitimi için destekleyici unsurları içerisinde bulundurmalıdır.

Bazı araştırmacılar ders kitaplarının çocuk hakları açısından nitelikli olmadığı görüşündedirler.

Özdemir Uluç'a (2008, s. 155) göre;

Çocuk hakları ile uyumlu ders kitaplarının ölçütleri sistemli bir biçimde geliştirilmemiştir. Bugüne kadar uluslararası düzeyde UNESCO ve ulusal düzeyde Tarih Vakfı ile İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi tarafından uluslararası eğitim ve insan hakları ile uyumlu ders kitapları için geliştirilen ölçütler bu anlamda bir temel oluştursa da çocuk haklarına özgü ölçütlerin geliştirilmesine gerek görülmektedir. Nitekim bu adı geçen çalışmalarda, çocuk hakları bakış açısının her zaman gözetilmediği görülmüştür. Yine bu ölçütlerin, daha çok sonuçta ortaya çıkacak ürün olan ders kitabına odaklanması ve bu ürüne ulaşma yollarını betimlememesi eleştirilmektedir (Bağlı ve Esen, 2003; Akt: Özdemir Uluç, 2008, s. 155).

Merey, Kuş ve Karatekin'e (2013) göre çocuk hakları içerisinde olan çocuğun bilgi edinme ve zararlı yayınlardan korunma hakkı ile ilgili ifadeler sosyal bilgiler ders kitaplarında yok denecek kadar az bulunmaktadır. Bu anlamda ders kitabı yazarlarının çok önemli bir sorumluluğu vardır. Ders kitabı yazarının bu sorumluluğuna işaret eden ve ona yol gösteren yazılarında (Bağlı ve Esen, 2003; Akt: Özdemir Uluç, 2008). Bağlı ve Esen yazarın kendisini sürekli sorgulaması ve sınaması için şu önerilerde bulunmuşlardır:

- Ders kitabı yazarı, ayrımcı olmayan ve barışçı değerleri içeren düşünme biçimini sürekli gözden geçirmeli ve bu konudaki duyarlılığını her zaman zinde tutmalıdır.
- Ders kitabı yazarı, kitabın içerdiği bilgilerin nesnel doğruluğunu sağlayabilmek için farklı kaynaklardan yararlanmayı, okurken ve yazarken eleştirel olmayı becerebilmelidir.
- Ders kitaplarındaki anonimleşmeden, ikonik anlamda birbirini tekrar eden metinlerden ve nihai olarak intihalden kaçınmak için ders kitabı yazarı alıntı yaptığı durumlarda kaynak göstermelidir.
- Ders kitabı yazarı, ürettiği kitabı mutlaka gerçek bir eğitim ortamında sınamalı ve amaçlarına ulaşip ulaşmadığına bakmalıdır.
- Ders kitabı yazarı, kitabında önyargı ve kalıp yargıları tekrarlayarak pekiştirme olasılığı taşıyan hiçbir ifadeye yer verilmediği konusunda uyanık olmalıdır.

- Ders kitabı yazarı, ders kitabı alıcısının ve alımlama sürecinin farkında olmalı, tek bir anlamsal ihtimali kabul etmemelidir.
- Ders kitabı yazarı, kendini ürettiği metinden ayırmalı ve metne eleştirel yaklaşmayı becerebilmelidir.
- Ders kitabı yazarı, öğretim programı sınırları ve değerlendirme kriterleri çerçevesi içinde kalırken bile, bu çerçeve içinde kendini özgür ve yaratıcı kılacak odalar bulabilmelidir.

Çocuğun katılımı. Katılım insan haklarının vazgeçilmez haklarından biridir. Ailede kullanılmaya başlanan bu hak toplumda aktif bir şekilde işlevselliğini devam ettirir. Bu haklar, görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma haklarıdır. Çocuk haklarına dair sözleşmenin 2, 3, 12, 13, 14, 15, 17 ve 31. maddeleri çocuğun katılım hakkı ile ilgilidir. Çocukların okul, aile, toplum, çevre, genel politika ve medyaya katılımları çocukların görüşlerini açıklamaları ve alınan kararlara katılımlarından ulusal ve uluslararası düzeyde derneklere katılıma kadar bir dizi hakkı içermektedir (Merey, 2013). Bu yüzden çocuk haklarını öğrenirken katılım hakkı üzerinde önemle durulmalıdır. Çocuğun en etkili şekilde katılım hakkını kullandığı kurum ise okul ortamıdır.

Etkili bir çocuk hakları eğitimi için de katılım hakkı, okulun kabul ettiği temel ilkelerden biri olmalıdır. Her şeyden önce katılım hakkının bir insan hakkı ve çocuk hakkı olduğu unutulmamalıdır. Katılım hakkı, çocuk hakları eğitimi için çok önemli görülen interaktif öğrenmenin bir ön şartı olarak kabul edilir. Çocukların işitilmeye değer hakları var olduğu kabul edilmelidir. Okul sistemi içerisinde de öğrencilerin program geliştirme sürecine ve yönetim sistemlerine katılmalarına da fırsat vermelidir (Smith, 2007; Akt: Özdemir Uluç, 2008). Bu bakımdan katılım hakkını, çocuk sınıf ortamında kullanmaya başlamalı ve özellikle okul ortamında katılım hakkını kullanabileceği etkinlikler düzenlenmelidir.

Katılım hakkı ilkesinden yola çıkarak okul ortamında yapılması gerekenlerden biri sivil toplum kuruluşlarının önemsenmesidir. Okul ortamında sivil toplum kuruluşlarıyla çocuk tanışmalı, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine çocuğu yönlendirmeli ve sivil toplum kuruluşlarıyla okul daima

iletişim halinde olmalıdır. Yine sınıf ikliminde katılım hakkı aktif olmalı, öğretmen sınıfta düzenlediği etkinliklerle öğrenciyi katılım hakkını kullandırmaya teşvik etmelidir. Örneğin sınıfta öğrenciler tarafından bir katılım gazetesi oluşturulmalı ve öğrenciler burada katılımı ilgili fikirler geliştirmelidir.

Aile ve toplum katılımı. Çocuk hakları eğitiminin sadece okullar ve öğrenciler kapsamı içerisinde kalmamalıdır. Çocuk hakları eğitimi öğretmenleri, aileleri ve mümkünse tüm çevreyi de içine alarak eğitimin daha nitelikli verilmesi hedeflenmelidir. Çocukların aile içerisinde görüşlerini ifade etmeleri bilincinin kazandırılması açısından aile eğitilmeli ve çocukların katılım haklarının en temel haklarından biri olduğu ailelere ve tüm topluma yerleştirilmesi için çalışılmalıdır. Bu görev büyük oranda ise yine eğitimciler düşmektedir.

Çocukların gelecekleriyle ilgili kararlarda onların düşüncesine başvurmak bir insan hakkı ve yurttaşlık görevidir. Bu yaklaşım çocuk meclislerinin yaygınlaştırılmasını ve toplum katılımının artırılmasını sağlayabilecektir. Bu doğrultuda oluşturulan bir proje, okul kulüpleri ve kent meclisleri aracılığıyla ulusal düzeyde çocuk parlamentosu programına kaynaklık edebilecektir. Bununla birlikte böyle bir proje çocuklara erken yaşta demokratik bir bilinç kazandırdığı gibi, çocuğu geleceğin toplumunun inşasında alternatif yaklaşımlar üretebilir bir beceriye sahip hale de getirebilir (Ercan, 2011, s. 96).

Ülkemizdeki okullarda okul meclisleri projeleri zaman zaman gündeme gelmekte eğitimciler bu meclislerin etkinliklerini artırmak adına çalışmalar yapmaktadır.

Çocuk hakları eğitiminin uygulama biçimleri. Çocuk hakları eğitiminde aile, yaşanan çevre, medya, arkadaş grupları gibi sosyal örgütler ve okullar da özel bir öneme sahiptir. Özellikle okullarda verilen düzen eğitimi ve disiplin, ders konuları arasına dağıtılmış insani değerler, ders dışı oyun, gezi ve inceleme faaliyetleri, öğretimde kullanılan yöntem ve teknikler, günlük hayattan alınan örnekler, belirli gün ve haftaların kutlanması gibi etkinlikler aktarılan çeşitli bilgi ve beceriler öğrencilerin çeşitli demokratik kişilik geliştirmeleri açısından oldukça önemlidir (Pinter vd., 1991; Borne, 1998; Akt: Çelik, 2009). Okullarda verilen çocuk hakları eğitimiyle geleceğin yetişkin bireyleri olacak olan öğrenciler bilinçli

bir vatandaş olarak da yetişebileceklerdir. Bu amaca dönük olarak çocuk hakları eğitimi aşağıdaki yollarla verilebilir.

Örtük program yoluyla çocuk hakları eğitimi. Okulların resmi olmayan (informal) programı, çocuk hakları eğitimi geliştirmek için imkânlar sunar. Resmi program dışındaki sunulan tüm bu imkânlar örtük program kapsamı içinde yer almaktadır. Örtük program okulun fiziksel çevresi, öğretmen davranışları, sınıf atmosferi ve tüm okul politikasını oluşturmaktadır.

Demirel'e (2009) göre örtük program, ders dışı etkinlikleri de içine alan çok geniş bir kavramdır. Özellikle bireylerin yaratıcılığını ortaya çıkaran ve gereksinimlerini netleştiren geniş bir program yapısı olan örtük program, öğretme-öğrenme süreci içerisinde ortaya çıkan bilgiler, düşünceler, değerler, uygulamalar sonucunda öğrencilerde meydana gelen bütün özellikleri kapsamaktadır.

Çocuk hakları eğitiminin örtük programla verilmesinde öğretmenin kişiliği ve okulda uygulanan disiplin mekanizması etkili olmaktadır. Bu, öğrencilerin öğretmenleriyle ve birbirleriyle ilişkilerine ya da sınıfların düzenlenme biçimlerine başka bir ifadeyle okul kültüründen edindikleri düşünce ve fikirlere işaret etmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin kişilikleri, davranışları, öğretim biçimleri, görüşlerini savunma yollarının önemi göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla okulda yalnızca vatandaşlık bilgi ve becerilerinin öğretilmesi yeterli değildir. Okul kültürü de vatandaşlık eğitimi desteklemeli; öğrencilere, öğretmenlere, diğer çalışanlara saygı, tutum ve davranışlarda şiddete başvurmama okulda yalnızca kâğıt üzerinde yazılı bir kural olarak kalmamalı, aynı zamanda yaşanmalıdır bu şekilde çocuk haklarını da değinilmez. Okul, öğrencilerin fikirlerini açıklayacakları demokrasiyi yaşayacakları bir ortam sunmazsa, öğrenciler vatandaşlık konusunda bilgi ve uygulamanın örtüşmediğini görür ve bu konuda olumsuz bir tutum geliştirebilirler (Çelik, 2009). Bu bakımdan öğretmenler ve okul çalışanları davranışlarıyla çocuklara insan olarak haklarına saygı duyduklarını göstermelidirler. Ayrıca örtük program, eğitim ve öğretimde uluslararası bir nitelik taşıması istenen herhangi bir çocuk hakları eğitimi programını çocuğun kapasitesini, kendine saygısını, başkalarına saygıyı, adaletin gerçekleştirilmesine yardım etmeyi sağlayacak şekilde geliştirilmelidir.

Öğretim programları dışında etkinlikler yoluyla çocuk hakları eğitimi. Okullarda çocuk haklarıyla ilgili faaliyetlerin bulunmadığı doğrudan söylenebilir.

Okullarda çocuk hakları eğitimi daha çok vatandaşlık eğitimi içerisinde verilmektedir. Okulda sosyal kulüp faaliyetleri de vatandaşlık eğitimi yani çocuk hakları eğitimi ile doğrudan ilişkili amaç ve ilkeleri içerir. Öğrencilerin yeteneklerini geliştirerek gerekli donanımı kazanmalarına katkıda bulunan bu amaç ve ilkeler şunlardır (MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, 2005):

- a) İnsan haklarına ve demokrasi ilkelerine saygı duyabilme,
- b) Kendini tanıyabilme, bireysel hedeflerini belirleyebilme, yeteneklerini geliştirebilme, bunları kendisinin ve toplumun yararına kullanabilme,
- c) Çevreyi koruma bilinciyle hareket edebilme,
- d) Kendine ve çevresindekilere güven duyabilme,
- e) Planlı çalışma alışkanlığı edinebilme, serbest zamanlarını etkin ve verimli değerlendirebilme,
- f) Girişimci olabilme ve bunu başarı ile sürdürebilme, yeni durum ve ortamlara uyabilme,
- g) Savurganlığı önleme ve tutumlu olabilme,
- h) Bireysel farklılıklara saygılı olabilme; farklı görüş, düşünce, inanç, anlayış ve kültürel değerleri hoşgörü ile karşılayabilme,
- i) Aldığı görevi istekle yapabilme, sorumluluk alabilme,
- j) Bireysel olarak veya başkalarıyla işbirliği içinde çevresindeki toplumsal sorunlarla ilgilenebilme ve bunların çözümüne katkı sağlayacak nitelikte projeler geliştirebilme ve uygulayabilme,
- k) Grupça yapılan görevleri tamamlamak için istekle çalışabilme ve gruba karşı sorumluluk duyabilme gibi tutum, davranış ve becerilerin kazandırılmasına çalışılır.

Okulda öğretim programları haricinde, ders dışı etkinlikler, okul meclisi ve sosyal kulüp faaliyetleri ile vatandaşlık eğitimi etkili bir şekilde verilebilir (Çelik, 2009). Vatandaşlık eğitimini öğrencilerle işlerken çocuk haklarını da bu kapsama alırsak çocuk hakları eğitiminin de çocuğa verilmesi sağlanabilir. İlgili ders dışı

etkinliklere geziler, tiyatro, sinema etkinlikleri, söyleşiler, münazara ve paneller örnek verilebilir.

Sosyal kulüp ve toplum hizmeti çalışmalarında katılımcılık, planlılık, süreklilik, üretkenlik, gönüllülük ve işbirliği temel ilkelerdir. Bireylere eğitimciler olarak kazandırmamız gereken beceriler vardır. Bu doğrultuda aşağıdaki ilkelere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmelidir (MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, 2005):

- a) İlköğretim ve orta öğretimde öğrenci kulübü ve toplum hizmeti çalışmalarının, öğrencilerin gelişim seviyesine göre belirlenmesine,
- b) Çevresine duyarlı ve liderlik özelliklerine sahip bireyler olarak yetişmelerine, ilgi ve istidatlarını geliştirmelerine,
- c) Demokratik yurttaşlık bilincini geliştirebilecek eğitim uygulamalarının, hayatın tüm alanlarına yayılarak yapılacak çalışmaların okul içi ve okul dışı etkinlikleri içermesine,
- d) Öğrencilerin toplumsal hayata, sorunların çözümüne, yerel düzeyde katılımına ve yöneltici projeler hazırlamaya özendirilmesine,
- e) Her bireyin topluma katkı sağlayabileceği göz önüne alınarak tüm etkinliklerde geniş katılımın sağlanmasına,
- f) Öğrencilerin yönlendirilmelerine ve kariyer gelişimlerinin desteklenmesine,
- g) Sosyal etkinlik çalışmalarının planlanması ve yürütülmesinde öğrencilerin ilgi, istek, yetenek ve ihtiyaçları ile çevrenin imkân ve şartlarının göz önünde tutulmasına,
- h) Etkinliklerde verimi sağlamak için okul ve halk eğitim merkezlerinde oluşturulan öğrenci kulüpleri arasında ortak çalışmalar yapılmasına ve bunların imkânlarından yararlanılmasına,
- i) Çalışmaların daha çok ders dışı zamanları kapsayacak ve değerlendirecek şekilde planlanıp uygulanabilmesine,
- j) Ders programlarının göz önünde bulundurularak desteklenmesine,

- k) Yurt içinde veya yurt dışında bulunan okullardaki öğrenciler ile ortak çalışmalar yapmalarına,
- l) Engelli öğrencilerin öğrenci kulübü ve toplum hizmeti çalışmalarına ilgi ve istekleri doğrultusunda etkin olarak katılabilmeleri için gerekli ortam ve şartların sağlanmasına,
- m) Sosyal etkinlik çalışmalarının danışman öğretmenlerin gözetiminde kulüp üyesi öğrencilerle planlanıp yürütülmesine,
- n) Çalışmalarda resmî, özel sivil toplum kurum ve kuruluşlarıyla öğrenci ve veli iş birliğinin sağlanmasına,
- o) Sosyal etkinliklerle öğrencilerin estetik, etik ve duygusal yönden gelişmelerinin sağlanmasına özen gösterilir.

Sosyal kulüplerin amaç ve ilkelerine baktığımızda öğrenciler kulüp faaliyetleriyle sosyalleşerek haklarını dolaylı yoldan kullanmaktadırlar. Bu şekilde etkin bir vatandaş olmayı da öğrenmektedirler. Fakat öğrencilere bu kulüplerde kendilerini yeterince gösterebilecekleri fırsatlar sağlanmalıdır. Çünkü kendini yeterince ifade edemeyen birey, kendini de gerçekleştiremeyecektir.

Okul meclisleri de çocuk hakları eğitiminde kullanılabilir verimli kanallardır. Clough ve Holden'a (2002; Akt: Çelik, 2009) göre; okulların gerçek dünyayı yansıtan küçük bir toplum olduğu, burada yaşamayı öğrenmenin çocukları yetişkin yaşamına hazırlayacağı anlayışından hareketle okul meclisleri oluşturulmaktadır. Bu meclislerde öğrenciler düşüncelerini açıklayabilmekte, isteklerini dile getirmekte ve sorunlarını tartışabilmektedirler. Böylece bu meclislerde çocuklar etkin şekilde katılım haklarını kullanabilmektedirler.

Ülkemizde de okul meclisleriyle ilgili olarak MEB ile TBMM Başkanlığı arasında imzalanan bir protokolle uygulamaya konulan "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi [DEOMP]" gerçekleştirilmektedir. 2003–2004 öğretim yılından itibaren uygulanmakta olan projenin amacı şu şekilde belirtilmiştir (MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi (DEOMY), 2006):

Cumhuriyetimizin demokrasi ile güçlendirilmesi; öğrencilerimizde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması, hoşgörü ve çoğulculuk bilincinin geliştirilmesi, kendi kültürünü özümsemiş, millî ve manevî

değerlere bağlı, evrensel değerleri benimseyen nesillerin yetiştirilmesi; öğrencilere seçme, seçilme ve oy kullanma kültürünün kazandırılması; katılımcı olma, iletişim kurabilme, demokratik liderliği benimseyebilme ve kamuoyu oluşturabilme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Demokrasi ve Okul Meclisleri Projesinin uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken ilkeler ise aşağıda sıralanmıştır (MEB DEOMY, 2006):

- a) İnsan hak ve hürriyetlerinin vazgeçilmezliğini ve devredilmezliğini, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü temel kabul etme,
- b) Bireysel, toplumsal, insanî değerlere önem verme,
- c) Başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı duyma, insanlara eşit ve adil davranma,
- d) Bireysel farklılıkları ve ortak hukuk kurallarının gerekliliğini kabul etme,
- e) Toplumsal gelişmelere duyarlı olma, barış içerisinde çözümler üretme,
- f) Kendi kültürünü bilme, benimseme; farklı kültürleri tanıma ve onlara hoşgörü ile yaklaşma,
- g) Eşitlik ilkesine önem verme ve uygulama,
- h) Demokratik ilkeleri benimseme ve içerisinde bulunduğu ortamlarda uygulama,
- i) Kişisel sorumluluğun önemine inanma, kişinin sürekli gelişimini ana ilke olarak kabul etme,
- j) Her türlü ön yargı ve ayrımcılıktan uzak bir anlayış geliştirme.

Görüldüğü gibi okul meclisleri öğrencilerin hak ve sorumluluklarını yaşayarak öğrenmelerine büyük katkı sağlayabilir. Bu sayede öğrenciler çocuk haklarını içselleştirerek ve etkin bir vatandaş olarak gelişme gösterebilir.

Öğretim programları yoluyla çocuk hakları eğitimi. Çocuk hakları eğitimi doğrudan Sosyal bilgiler ve Hayat bilgisi öğretim programları yoluyla verilebilir. Ayrı bir ders olarak ise çocuk hakları dersi olarak verilebilir. Bunlar dışında ara disiplin anlayışıyla tüm ders programlarıyla çocuk hakları öğrencilere sunulabilir. Fakat henüz ülkemizde bunu benimseyen bir düşünce bulunmamaktadır.

Çocuklara daha çok vatandaşlık eğitimi verilmekte olup doğrudan çocuk haklarının verildiği bir ders programı geliştirilmemiştir. Ülkemiz ve dünya çocuk hakları ve insan haklarının bir üst kavramı olan etkin vatandaş yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu bakımdan dünyada daha çok vatandaşlık eğitimine önem veren bir politika izlenmektedir.

Ülkemizde 2012 MEB ve Adalet Bakanlığı arasında öğrencilerde hukuk bilincinin geliştirilmesi amacıyla bir protokol imzalanmıştır. Buna göre MEB, 2013-2014 eğitim ve öğretim döneminde seçmeli ders olarak “Hukuk ve Adalet” dersini 6. ve 7. Sınıflarda okutulmak üzere öğretim programına dâhil etmiştir. Buna göre öğrencilerde hukuk ve adalet bilincini geliştirmek amacıyla bu dersle ilgili kimi yeterlikler ve bu yeterliklere dayalı olarak da kazanımlar belirlenmiştir. Bu ders kapsamında öğrencilerde geliştirilmesi beklenen yeterlikler şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2013):

- Toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar ve bu kurallar arasında hukukun yerini kavrama.
- Hukukun temel kavramlarını anlama.
- Bir durumun hukuki bir sorun içerip içermediğini anlama.
- Hak aramanın doğal olduğunu kabul etme.
- Hakkın hukuki yollarla aranacağını kabul etme.
- Hukuki haklarını kullanmak için kimlerden ya da nerelerden yardım alacağını bilme.
- Hak arama sürecinin hukuki yollarını bilme.
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülebileceğini kavrama.
- Hukuki sorunların çözümünde görevli kurum ve kuruluşları tanıma.
- Yargılama sisteminin işlevini bilme.
- Adaletli olmayı önemseme.

İlköğretimde çocuk hakları eğitimi

Çocuk hakları kavramı öncelikle ailede daha sonra okulda ve diğer sosyal örgütlerde kazanılmaktadır. Ancak eğitimin bireyin toplumun yaşam biçimine uyum sağlamasına yardım eden programlı bir süreç olduğu dikkate alındığında okullar, çocuk haklarının kazanılmasına etki eden en önemli faktör olmaktadır. Çocuklara hakları küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalı ve okullarda alınan eğitimle de geliştirilmeye devam edilmelidir. Bu açıdan ilköğretim, çocuk hakkının ne olduğunu, çocuk haklarının temel ilkelerini, değerlerini, yaşam biçimi olarak öğrenilmesini sadece bilen bireyler değil, yaşam biçimi olarak özümseyen, benimseyen bireyler yetiştirmeyi hedefleyen temel eğitim basamağı olmalıdır. Çocuk hakları sadece ders konularıyla sınırlı kalmamalı, okul ortamı haklarının yaşanıp gözetildiği yerler haline getirilmelidir. Osler ve Starkey (1998) de okulların, çocukların eğitim haklarını gerçekleştirmenin ötesinde, çocukların haklarını öğrendiği ve uygulandığı kurumlar olması gerektiğini savunmaktadır (Akt: Neslitürk ve Ersoy, 2007; Ersoy, 2011). Fakat bazı araştırmalar ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin çoğu haklarını bilmediği şeklindedir (Çoşkun Keskin ve Keskin, 2008).

Howe ve Covell'a (2005; Akt: Ersoy, 2011, s. 22) göre;

Çocukların etkin vatandaş olmaları, onların haklarını bilmeleri ve kullanabilmeleriyle olanaklıdır. Bu bağlamda çocuk hakları eğitimi vatandaşlık eğitiminin önemli bir bölümünü oluşturur. Çocuk hakları eğitimiyle çocuklar kendi hakları ve sorumluluklarını öğrenirken aynı zamanda daha genel anlamda insan haklarını öğrenirler. Ayrıca, çocuklar kendi hakları yanı sıra, başkalarının haklarına saygı duymayı, sosyal alanda sorumluluk almayı öğrenir, eşitlik gibi demokratik yaşamın temel değerlerini kazanırlar. Çocuklar öğrendikleri haklarını kullanırken de görüşlerini dile getirmektedirler ve bununla birlikte gelişen görüş açılarıyla hak ihlallerini tanımaya kadar birçok etkili vatandaşlık yeterliklerini kazanmış olurlar.

Günümüzde çocuklar okul ve zengin çevresel etkenler sebebiyle gelişim ve değişime daha hızlı uyum sağlamaktadır. Koçak'a (2001) göre çocuklar; davranışları, duygu ve düşünceleri ile gelişim özellikleri bakımından yetişkinlerden farklı, değişime ve yenileşmeye açık, kendilerine özgü varlıklardır.

Değişime ve yenileşmeye açık olmaları göz önüne alınarak, sağlıklı bir toplum oluşturmak için, çocuklara çok iyi bir eğitim verilmelidir. Ancak burada “iyi bir eğitim” kavramıyla kastedilen, bir bilgi yığınına çocuğa yüklemek değildir. Çevreyi ve dünyayı iyi tanıma, ihtiyaçları tespit edebilme, hak ve sorumluluklarının farkında olma, karşılaştığı problemleri çözebilme, iletişim kurabilme, kendini ifade edebilme, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini kazanması gibi geniş bir kapsamı oluşturmaktadır (Coşkun Keskin ve Keskin, 2008).

Bu özelliklere sahip bireyler yetiştirmek için ise Milli Eğitim Bakanlığına büyük sorumluluklar düşmektedir. Uzun yıllar davranışçı bir anlayışla eğitim veren Türk eğitim sistemi 2005’te yeni bir ilköğretim programı geliştirmiş ve eğitim politikasını değiştirerek yapılandırmacı bir anlayışı kabul etmiştir. Bu değişikliğin gerekliliği şu şekilde ortaya konulmuştur:

- Değişik bilim alanlarındaki araştırma bulgularının ve eğitim bilimlerinde öğretme-öğrenme anlayışındaki gelişmelerin yöntem ve içerik olarak öğretim programlarına yansıtılması,
- Eğitimde kaliteyi arttırmak ve eşitliği sağlamak,
- Ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı,
- Bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerleri de dikkate alarak geliştirmesi ihtiyacı,
- Mevcut öğretim programları uygulamaları kapsamında öğrencilerin çoğunda okula, öğrenmeye, okumaya tepki düzeyinde bir isteksizlik olması,
- Mevcut öğretim programlarında konuların çok kapsamlı ve ezbere dayalı bilgi yoğunluklu olması nedeniyle, konuların zamanında bitirilememesi ve çoğu zaman sıkıştırılıp öğrenilmeden bitirilmesinin tercih edilmesi,
- Programda yer alan konuların birçoğunun çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olmaktan, onların merak ve ilgilerini karşılamaktan uzak olması,
- Okulda kazandırılmaya çalışılan yaşantı biçimleri ile gerçek dünyanın çoğu kez uyum içinde olmaması,

- Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim uygulaması ile ilkokul ve ortaokul programları üst üste eklendiği için temel eğitimde program bütünlüğünün olmaması,
- Dikey ekseninde, temel eğitimde birinci sınıftan sekizinci sınıfa her bir dersin kendi içinde kavram bütünlüğünün olmaması,
- Yatay ekseninde, dersler arasında yeterli paralelliğin sağlanmamış olması,
- Ekonomik ve toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak, bireyleri yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, işbirliği yeterliklerini kazanmalarının daha bir önem kazanmış olması,
- Kendini ifade edebilen, iletişim kurabilen, girişimcilik ruhuna sahip vatandaşlar yetiştirme gerekliliğinin daha baskın konuma gelmesi,
- Çocuklarımızın ülke çapında ya da uluslararası değerlendirmelerde beklenen düzeyde başarı gösterememesi (Garip, 2005, Akt; Özdemir Uluç, 2008, s. 232-233).

İlköğretim programlarının vizyonu ise aynı gerekçelerle şöyle ifade edilmiştir; “Atatürk ilkelerini ve inkılâplarını benimsemiş, temel demokratik değerlerle donanmış, bireysel farklılıkları ne olursa olsun, araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri gelişmiş; yaşam boyu öğrenen ve insan haklarına saygılı, mutlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmek”(URL 3).

Programın yenilenme gerekçelerinde, genel felsefe ve yaklaşımı, yeni programlarla kazandırılmak istenen becerilerin, çalışma boyunca çocuk hakları eğitimini gerektiren tüm araç gereçlerle ve çocuk haklarının eğitiminin kazanımlarıyla örtüştüğü görülür. Bununla birlikte programın tanıtım kitabında bir kez dahi çocuk hakları ifadesinin geçmediği görülmüştür. Şuan ki kullanılan ders kitapları incelendiğinde ise ÇHS’e sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabında yer almaktadır. Ders kitaplarında haklar öğrencilere çocuk hakları olarak değil insan hakları başlığı altında verilmektedir. Oysaki ilköğretim ders kitaplarında öğrenciler çocuk haklarıyla insan hakları kavramından önce tanışmalıdır. Çünkü kendi hakları olduğunu öğrenen birey insan haklarına daha bilinçli şekilde yaklaşır özümseyebilecektir. Çocuklar, Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında haklarını öğrendikçe vatandaşlık hak ve sorumluluklarını da öğrenebileceklerdir

(Howe ve Covell, 2007; Akt: Ersoy, 2011). “Çocuk hakları Sözleşmesi’nin 12. ve 13. maddeleri çocukların vatandaşlık gelişimleri için son derece önemlidir” (Lansdown, 1994; Akt: Merey, 2013).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 42. maddesinde de “Taraf devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin, uygun ve etkili araçlarla, yetişkinlikler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler” diyerek çocukların kendilerine tanınan haklarını bilmeleri gerekliliğini vurgulamıştır. Sözleşme taraf devletleri, çocuklara haklarını kullanabileceği ortamlar sağlamanın yanı sıra, haklarını öğretme konusunda da sorumlu tutmuştur (Ersoy, 2011, s. 22).

Karaman Kepenekci’ye (1999) göre okulun başlangıç yıllarında, insan hakları alanı, programda yer alan diğer dersler gibi dar kapsamda verilecek bir ders olmamalıdır. Bunun da ötesinde, insan hakları ile ilkeler tüm okul ortamına yansımalıdır. Çocukların okula başladığı yıllardan itibaren, okul, adaletin, güvenliğin, eşitliğin, barışın, çatışma yönetiminin, farklı gruplara saygının, bütünleşmenin ve diğer insan hakları ilkelerinin sergilediği bir havaya sahip olmalıdır. Okuldaki yetişkinler çocuklarda geliştirmek istedikleri davranışların aynısını göstermelidir.

İnsan haklarıyla ilgili tüm bu söylenenler aslında bir anlamda çocuk hakları içinde geçerlilik taşımaktadır. Çocuk hakları ve insan hakları eğitimi geliştirilmesi için bir takım pratik çalışmalara yer verilmelidir. Bu çalışmaların başında, çocuk hakları ve insan hakları eğitiminin gerekliliğine inanmış eğitimciler teşvik edilmelidir. En önemlisi eğitimin temel basamağı olan ilköğretimde bu konuya daha duyarlı bir biçimde yaklaşıp eğitim politikası haline getirilmesi ve ortaöğretim basamağında da bu duyarlılığın yerleştirilmesi gerekmektedir. Çocukların kendi hakları üzerine yaptığı değerlendirmeler, onlara kendi hakları üzerinde söz hakkı olduğu hissini verir. Bu nedenle, çocukların kendi hakları üzerinde söz sahibi olmalarına olanak vermek onların toplumsal yaşama katılmalarını sağlamanın yollarından biridir. Öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin algılarının belirlenmesi çocuk haklarının eğitimi açısından da önem taşır. Öğrencilerin haklarına ilişkin algıları, eğitimcilere öğrenme öğretme ortamlarının düzenlenmesi, etkili öğretim yöntem ve stratejilerinin belirlenmesi, yanlış algılamaların düzeltilmesi ve hakların içselleştirilmesi sürecine ilişkin bilgiler

sunar. Bu kapsamda, çocukların haklarına ilişkin algılarının belirlenmesi yerel politikaların yanı sıra, ulusal düzeyde eğitim politikaların geliştirilmesi için de önem taşır (Ersoy, 2011).

“İlköğretimde, çocuk haklarıyla ilgili eğitim yetersizdir. Bu durum hem uygulama bulgularında hem de ilköğretimde okutulan Hayat Bilgisi, sosyal bilgiler ve Vatandaşlık ve İnsan Hakları derslerinin programlarında böyledir” (Çoşkun Keskin ve Keskin, 2008, s. 120). Oysaki ilköğretim öncesi ve ilköğretimde verilecek çocuk hakları eğitimi çocuğun kişisel değerlerini oluşturmasında çok önemlidir. Ersoy’a (2011) göre çocuk hakları eğitimi, çocuklara erken yaşlardan başlayarak verilmelidir. Bu açıdan ilköğretim çocuk haklarının eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Çünkü ilköğretim, çocukların temel vatandaşlık yeterliklerini kazandıkları, kişisel değer ve tutumlarını geliştirdikleri bir dönemdir. Aynı zamanda ilköğretimin zorunlu ve üst eğitim basamaklarının temeli olması çocuk haklarının eğitimi açısından daha da önemlidir. Böylece, çocuğa değer veren, çocuk haklarına duyarlı ve bu hakların uygulanmasını destekleyen demokratik bir toplumun gelişimi sağlanabilecektir. Nitekim, çocuk hakları eğitimi üzerine yapılan çalışmalar, çocuk hakları eğitimi alan çocukların alamayan çocuklara göre, haklarını daha çok bildikleri, başkalarının haklarına da saygı duydukları, empati geliştirdikleri ve sorumluluk aldıklarını göstermiştir.

Sosyal bilgiler dersi ve çocuk hakları

Sosyal Bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayarak öğrencilerin günlük yaşama adapte olmalarını sağlar. Tezgel’e (2008, s. 75) göre de “sosyal bilgiler dersi, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin topluma uyum sağlamaları ve bu konuda edindikleri bilgi ve birikimleri yaşama geçirebilecekleri donanımları kazandırmayı sağlayan bir ders olma özeliği taşımaktadır”. “Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgilerdir” (Sönmez, 1997, s. 3). Sosyal bilgilerin iki ayırıcı temel özelliği vardır. Bunlardan biri nitelikli vatandaş yetiştirmeyi amaçlaması, diğeri ise çok disiplinli bir alan olmakla birlikte bütüncül bakış açısına sahip olmasıdır (Gülersoy ve Semenderoğlu, 2005).

Sosyal bilgiler dersi geniş bir çerçeveye sahiptir, onun geniş bir çerçeveye sahip olmasının dışında en büyük önemi çocuklara direk olarak insan hakları, çocuk hakları ve vatandaşlık eğitimini vermesinden de kaynaklanmaktadır. Sosyal bilgiler dersi, insan hakları eğitimi için her zaman önemli olanaklar sunar. Bu programın sayesinde, öğrenciler ülkemizin ve dünyanın tarihsel temellerini öğrenmeye başlarlar. Bu bağlamda insanlığın gelişimine katkıda bulunmuş önemli kişilerin hayatlarını, demokratik yönetimleri ve bu yönetimlerin işleyişini ve ülkemizin zengin kültür mozaiği içinde yer alan inanç ve değerlerini öğrenirler. Böylece, ülkelerine duymaları gereken sorumluluk bilincini geliştirmeye başlarlar. Bu anlamda sosyal bilgiler dersi vatandaşlık, insan hakları ve demokrasinin gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlar (Tezgel, 2008). “Sosyal bilgiler dersinde en önemli amaç vatandaşlık eğitiminde insan hakları ve demokrasi bilincini geliştirmektir” (Koçoğlu, 2012, s. 2). Milli Eğitimin de temel amacı etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmektedir. Bunun içinde sosyal bilgiler öğretmenlerinden konuları çok yönlü olarak işlenmesini beklemektedir. Örneğin Türkiye'nin komşu ülkelerini coğrafi yönden ele alırken, bugün orta doğu ülkelerinde yaşanan savaşlara, Suriye ve Mısır'da yaşanan çocuk ölümlerine o bölgelerde çiğnen insan haklarına yer vererek çocuğun hem güncel konulara hem de insani değerlere duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalıdır. “Etkili ve sorumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirme” hedefini içeren yeni sosyal bilgiler programı söz konusu yararları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Tezgel, 2008).

Öğrenciye insan hakları eğitimi verilirken ilk önce çocuk haklarını benimsemesini sağlanarak çocuğun kendinden yola çıkarak tüm insan haklarını algılaması sağlanmalıdır. Çocuk yakından uzağa ilkesinden yola çıkarak önce kendi haklarını öğrenecek daha sonra ise bu hakların tüm insanların hakkı olduğunu benimseyecektir. Bu bakımdan sosyal bilgiler dersi çocuk hakları eğitimi için en ideal ders olma özelliğini üstlenmiştir.

Çocuk hakları eğitimi, çocukların bir birey ve iyi bir vatandaş olması, toplum içinde hak ve özgürlükleri konusunda doğru bilgilenmesi için gereklidir. Sosyal bilgilerde “*vatandaşlık olarak sosyal bilgiler eğitimi*” yaklaşımını uygulayan bir ders olması nedeniyle önemlidir. Sosyal bilgiler dersi öğretim

programı ve öğrenme alanları da bu yaklaşıma paralel özellikler taşımaktadır. Bu programlar sınıf düzeylerine çocukların gelişim aşamaları dikkate alınarak yerleştirilmiştir.

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf programlarında 8 öğrenme alanı; 6. ve 7. sınıf programlarında 7 öğrenme alanı belirlenmiştir. Bu alanlar “*Birey ve Toplum*”, “*Kültür ve Miras*”, “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*”, “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*”, “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*”, “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*”, “*Güç, Yönetim ve Toplum*”, “*Küresel Bağlantılar*”dır. “*Zaman, Süreklilik ve Değişim*” öğrenme alanı diğer öğrenme alanlarıyla birlikte değerlendirilmiştir ayrı bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmemiştir. 6. ve 7. sınıf programlarında bu alanlardan “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*” alanına yer verilmemiştir (MEB, 2005b; MEB, 2006b). Özellikle programda “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanı çocukların rol-hak ve sorumluluk ilişkisini kurmaları ve çocuk olarak hakları olduğunun bilincine varmaları hedeflenmiştir (MEB, 2005b). Sosyal bilgiler öğretim programlarında yapılandırmacı program anlayışının sınıflarda oluşturulacak demokratik yaşantılarla etkili olabileceği, insan haklarını özümseyen, haklarını bilen ve koruyan aynı zamanda sorumluluk sahibi olan Türk vatandaşlarının hoşgörü ortamında yetişebileceği vurgulanmıştır (MEB, 2005b).

Sosyal bilgiler öğretim programında belli kazanımlar vardır. Kazanım, öğrencilere gösterilen her ünite ve o üniteyi öğrenirken geçirmeleri gereken süreci ifade eden adımlardır (Ragan ve McAulay, 1964, Ata, 2009; Akt: Merey ve Keçe, 2011). Sosyal bilgiler programının genel amaçlarına bakıldığında ise bu programı tamamlayan öğrencinin çocuk hakları eğitiminin de amaçları ile uyumlu olarak şu kazanımlara ulaşması hedeflenir (MEB, 2005b; MEB, 2006b):

- Vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir vatandaş olarak yetişir.
- Demokratik değerleri yaşatmaya istekli olur.
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, herkesin yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle birlikte bilir.
- İnsanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
- Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde kullanır, düzenler, geliştirir.
- Meslekleri tanır.

- Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşleri sürerler.
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik kavramlarının tarihsel süreçleri ile birlikte Türkiye üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlerler.

MEB'in sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan genel amaçlarının doğrultusunda programda toplam 174 kazanım yer almaktadır.

Özdemir Uluç (2008, s. 260-261) göre;

Program genelinde yer verilen insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini kazanımlarından çocuk hakları konusu ile doğrudan ilintili olanlar ise şöyledir:

- Sivil toplum kavramının önemini kavrar.
- Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.
- Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.
- Seçilme hakkının önemini kavrar.
- Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.
- Haklarını korumanın önemini açıklar.
- Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin önemini kavrar.
- Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.
- Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.
- Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.
- Bütün insanların haklar yönünden eşit ve özgür olduklarını belirtir.

Bu kazanımlar arasında çocukların birçok insan hakkı olduğunu görmeleri ve tanımları hedeflenmiştir. Özellikle bu haklar arasında seçme ve seçilme hakkının demokrasi açısından önemi üzerinde durulmuştur. Okul ortamında çocuğun demokrasi kavramını görmekten çok yaşayarak anlaması ise çocuk için büyük bir kazanımdır. Yine de öğretmen ve öğrencilerin demokratik değerlere ulaşması için MEB'in genel amaçlarında bu haklara yer vermesi eğitimde olumlu gelişmelere neden olacaktır.

Bu kazanımlar arasında “*Çocuk Haklarına Sözleşmesi’nin önemini kavrar*” kazanımı özellikle önemlidir. Sözleşme’nin öneminin kavranması ancak ilke ve hükümlerinin tam olarak kavranması ile mümkün olabilecektir (Özdemir Uluç, 2008). Tüm ders programları arasında sosyal bilgiler programında çocuk haklarına dair kazanımlar en çok yer alan program olma özeliği taşımaktadır. Araştırmanın bulgular kısmında da kazanımlarla ilgili veriler geniş bir şekilde yer almaktadır.

Sosyal bilgiler dersinde çocuk haklarının öğretimi. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere çocuk haklarını öğretmek için bazı yöntem ve tekniklere ihtiyacımız vardır. Öğretmen öncelikle kendisi çocuk haklarını ve çocuk haklarının ne olduğunu, nasıl uygulandığını ve öğrencilerine bunu nasıl öğretebileceğini öğrenmeli öğrendiklerini de rehberlik ettiği bireylere kavratmakla sorumlu olmalıdır.

Çocuk haklarının öğretiminde sadece ders kitaplarına bağlı kalmak, düz anlatım yöntemini kullanmak ve sadece öğrencilere not tutturmak yerine çocuk haklarını destekleyen yöntemlere başvurulmalıdır. Bu bağlamda topluma hizmet uygulamaları, projeler, drama, tiyatro, grup tartışmaları, örnek olay, eğitici oyunlar, gezilerden faydalanabilir.

Çocuk hakları eğitiminde kullanılacak en etkili yöntemlerden biri tartışmadır. Tartışma iki ya da daha fazla kişinin belli bir konuda kendi düşüncelerini sergileme yoluyla fikir alışverişinde bulunmasıdır. Tartışma tekniği sosyal bilgiler dersinde aktif şekilde birçok ünite ve konu alanı içerisinde uygulanabilecek bir tekniktir. Örneğin 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “*Birey ve Toplum*” ünitesinde yer alan “*Ben Etkin Bir Vatandaşım*” konusunda öğrenciler gruplara ayrılarak münazara tekniği ile iki karşı fikri savunmaları istenebilir ya da bunun dışında farklı tartışma yöntemlerinden yararlanabilir (görüş geliştirme, panel, forum, konuşma halkası, akvaryum, çember tartışma, kartopu vb.). Çünkü tartışma tekniği, bir konu üzerinde öğrencileri düşünmeye yöneltir öğrenciler bir konuyu açıklığa kavuşturmak için fikir, düşünce ve görüşlerini karşılıklı olarak savunurlar. Tartışma yöntemiyle öğretmen öğrenciler arasında karşılıklı ilişki kurmalarını sağlar. Böylece öğrenciler düşüncelerini özgürce ifade eder ve düşünceler hakkında yorum yapabilirler. Özdemir Uluç’a (2008) göre de münazara, çocuğun kendi fikir, görüş ve davranışlarını

değerlendirirken temel alacağı demokratik değerleri oluşturmada etkili olduğu öngörülmüştür. Yine aynı ünite de “Çözüm Buluyoruz” konusunda öğretim tekniklerinde beyin fırtınası ya da istasyon tekniğinden yararlanabiliriz. MEB öğretmen ders kitaplarında etkinlikler bölümünde verilen dilekçe ve bilgi edinme hakkı ele alınacaktır (MEB Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Öğretmen Klavuz Kitabı, 2011) açıklamasına dayanarak çocuğun her hangi hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle beyin fırtınasıyla bu hakkına nasıl çözüm bulabileceğine dair çeşitli fikirler ileri sürmeleri sağlanabilir. Yeterince çok fikir ileri süren çocuk problemlerine de çözüm üretebilmeyi öğrenecektir. Yine istasyon tekniği ile öğrenciler birlikte çalışarak problemlerini birlikte çözebileceklerdir bu şekilde dilekçe hazırlayabilir ve istasyon masasında bir masa dilekçe hazırlamakla görevlendirilebilir.

Çocuk hakları eğitiminde yararlanabileceğimiz diğer bir yöntem ise proje yöntemidir. Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı, öğrenci merkezlidir. Bu yöntemle öğrenci aktif bir şekilde bir konu hakkında derinlemesine araştırma yapmayı öğrenebilir. Örneğin; 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan 6. ünite de “ Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanının, “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde bulunan “ Temel Hak ve Özgürlüklerimiz” konusunda çocuklara proje yaptırılabilir. Proje kapsamında çocukların insan hakları, çocuk hakları ve kadın hakları konuları dağıtılarak derinlemesine araştırma yapmaları ve bu konularla ilgili bir proje geliştirmeleri sağlanabilir. Proje yöntemiyle çocuk hem işbirliği yapmayı öğrenecek hem de araştırma yapmayı öğrenebilecektir.

Sosyal bilgiler 6. Sınıf programında “Demokrasinin Serüveni” “Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişisel dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.” kazanımı bulunmaktadır (MEB, Sosyal Bilgiler, Öğretmen Klavuz Kitabı, 2011). Hedeflenen bu kazanımda da drama ve rol oynama yönteminden faydalanılabilir. Çocuklara bu konulara uygun bir tiyatro oyunu oynatılabilir ya da yaratıcı drama uygulaması kullanılarak çocuklara hakları kavratılabilir. Çünkü rol oynama, öğrencinin kendi duygu ve düşüncülerini başka bir kişiliğe girerek ifade etmesini sağlayan bir öğretim tekniğidir. Rol oynama yönteminin kullanıldığı derslerde öğrenciler, bir başka insan gibi düşünerek ve davranarak, belirli bir durumu yeniden canlandırır ya da bir sorunu çözerler (Özdemir Uluç, 2008). Drama

tekniki de, öğrencilerin kendilerini özgür hissettikleri bir ortamda, belirli bir konun öğretilmesine yönelik olarak kendi yaratıcı buluşları, özgün düşünceleri, deneyimleri ve bilgilerine dayalı olarak oluşturdukları doğaçlamalardır (Yaşar ve Gültekin, 2007). Drama tekniğiyle çocuk kendi haklarını doğaçlama yoluyla eğlenceli bir şekilde öğrenebilir. Yaratıcı drama ise literatürde okul oyunu, oyun pedagojisi ya da oyun ve etkileşim eğitimi olarak geçmektedir. Yaratıcı drama, sosyal katılım becerisinin gelişmesinde etkilidir. “Doğaçlama, rol oynama, canlandırma gibi teknikleri sınıfta eleştirilme korkusu olmadan rahat bir ortamda yapan öğrenci, topluluk önünde konuşma ve sosyal katılım becerisini geliştirecektir” (Aladağ, 2012). Bu sayede öğrenci düşüncelerini ifade edebilme özgürlüğünü kullanacak ve aktif bir şekilde haklarını yaşama alanı geliştirebilecektir.

“Örnek olay incelemesi, öğrencilerin gerçek hayatta karşılaşılan sorunlu bir olayı sınıf ortamında çözüme esasına dayalı farklı görüş ve değerlere sahip insanların ortak çözüm önerileri getirmesini amaçlayan bir yöntemdir” (Tezgel, 2008, s. 120). Vatandaşlık eğitimi için oldukça uygun olan bu yöntem çocuk hakları eğitimi içinde etkili şekilde kullanılabilir. Örneğin 7. sınıf sosyal bilgiler dersi “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*” öğrenme alanı, “*Ülkemizde Nüfus*” ünitesinin “*Devlet-Vatandaş El Ele*” konusunun “*Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konuda sorumluluklarını ilişkilendirir.*” kazanımında örnek olay yöntemi ile sınıf ortamına getirilen savaştan kaçan ve ülkemize sığınan Suriyeli mülteci çocukların sorunları, gerekli eğitimi alamamaları ve küçük yaşta çalıştırılmaları ile ilgili problemlerin tartışılıp bu konuyla ilgili devlet yetkililerine çözümler üretmeleri sağlanabilir.

Çocuk hakları eğitiminde etkili öğretim yöntemlerinden biri de akran eğitimidir. Akran eğitimiyle öğrenciler kendi yaşlılarından bir şeyler öğreneceklerdir. Bu dönem göz önüne alındığında ise akran eğitiminin kullanılması çok etkili olabilir. Çünkü bu dönem çocuklarında arkadaş çok etkili olmaktadır.

Çocuk hakları eğitiminde, çocukların kendi eğitimlerinin ve diğer çocukların eğitimlerinin bir parçası olmaları çok önemlidir. Bu nedenle birbirlerinden öğrenmelerini sağlayacak yöntemler, akran eğitimleri ve büyük çocuklarla-küçük çocukları bir araya getiren yaklaşımlardan yararlanılmalıdır

(Cohen vd., 1999; Ülküer, 1999; Özdemir Uluç, 2008). Çocuklar akran öğreniminde daha çok işbirliği ile öğrenmeyi de geliştirirler. “İşbirliği ile öğrenme, ortak öğrenme amaçlarını maksimum düzeyde gerçekleştirmek üzere öğrencilerin küçük gruplar halinde (2-4 kişilik) iş birliği içerisinde birlikte çalıştıkları her bir grup üyesinin diğer üyelerin öğrenmelerinden kendisi kadar sorumlu olduğu bir öğretim yaklaşımıdır” (Jonson&Jonson ve Smith 1998, s. 28, Slavin, 1990, Yılmaz, 2001, s. 47, Karaoğlu, 1998, s. 13; Akt: Tokcan ve Demirkaya, 2012, s.449). Türkiye’de UNICEF işbirliği ile MEB Özel Eğitim, Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen “Yaşam Becerileri Eğitimi” programı akran eğitimi yöntemiyle yürütülmektedir ve programın içerisinde yer alan modüllerden biri de çocuk haklarıdır. Programın geliştirilmesinde en baştan itibaren çocuk ve ergenlerin katılım sağlanmıştır. Bu kapsamda Denizli, Ankara ve İzmir’de okullardan ve SHÇEK kurumlarından belirlenen akran eğiticileri ve akran danışmanları uygulamalı bir eğitim olarak okullarında ve kurumlarında çalışmalarına başlamışlardır. Projenin, 12 ilde daha yaygınlaştırılarak mevcut ilköğretim rehberlik programına dâhil edilmesi planlanmaktadır (Özdemir Uluç, 2008). Böyle projeler ve çalışmalarla çocuklarının gelişimi hızlanabilecektir. Çalışma kapsamı akran öğretimi ve diğer katılımcılarla birlikte işbirliği çocuk haklarını ve çocuk hakları duyarlılığını geliştirecektir.

Çocuk hakları ile ilgili bazı öğretim yöntem ve tekniklerine örnekler yukarıdakiler gibi olabilir. Fakat bunlar dışında eğitimciler çocuk hakları eğitiminde daha birçok farklı öğretim yöntemlerini kullanabilirler. Bu yöntemler kullanılarak çocuk hakları eğitimi daha kalıcı şekilde öğretilinecektir.

Öğretim yöntem ve teknikleri dışında önemli bir noktada çocuk hakları eğitiminde kullanılacak araç ve gereçlerdir. Araç ve gereç kullanımında öğretmen başat rodedir. Öğretmenler çocuk haklarını öğretirken birçok görsel ve işitsel öğelerden yararlanabilir. Özdemir Uluç’a (2008) göre de; öğretmenler çocuk hakları ile ilgili bilgileri öğrencilerine aktarırken görsel iletişim yollarını kullanmalıdırlar. Örneğin tartışmaları sınıfta canlı hale getirebilmek için fotoğraflar, video, çizim ya da çizgi filmler kullanabilirler. Yine çocuk hakları öğretiminde televizyon, gazete haberleri, istatistikler öğretim aracı olarak kullanılabilir.

Sosyal bilgiler dersinde çocuk hakları eğitiminde kullanılacak filmlere, videolara, çizgi filmlere yer vermek için oldukça uygun bir programdır. Örneğin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “*Haklarımı Öğreniyorum*” ünitesinde yer alan “*Çocuğum Haklarım Var*” konusu işlendikten sonra çocuk haklarını anlatan bir film ya da videoya yer vermek öğrenci için oldukça pekiştirici olacaktır.

Programda öğrencilerin çocuk hakları ilkeleri ve ihlalleri ile ilgili dikkatle seçilmiş kitapları, gazete yazılarını, örnek vakaları okumaları da istenebilir. Ancak, çocukları hak ihlalleri konusunda çocukları uyarmak gerekli olmakla birlikte eğitimde olumlu gelişmelere, ilerlemelere odaklanmak, çocuk hakları konusunda yapılan mücadelelere yer vermek daha tercih edilen bir yol olmalıdır. Öğrencilerin adalet, özgürlük, eşitlik, barış konularının verilmesinde günlük yaşamdan örneklerden yararlanmak her zaman çok etkili bir yoldur. Öğrencilerin kendilerinin başlattığı küçük girişimlerin dahi sınıfta, okulda ve çevrelerinde değişikliklere yol açabileceğini fark etmeleri sağlanmalıdır. Onların sosyal yaşamda olup bitenlerin pasif kurbanları olmak yerine bu değişiklikleri yaratan aktif bireyler olmaları teşvik edilmelidir. Yine onlara başka ülkelerde acı çeken çocukların varlığı ve bunun mücadele edilmesi gereken bir adaletsizlik olduğu kavratıldığında, çocukların dünyayı büyük bir aile olarak görmeleri sağlanabilecektir (Özdemir Uluç, 2008). Bu duyarlılığı da sınıf ve okul ortamında öğretmen en güzel şekilde yapılandırabilecektir. Öğretmen ve öğrencinin birlikte oluşturacakları hoşgörü ortamı çocuğun çocuk haklarını yaşadığı yer olması bakımından önemlidir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri ve çocuk hakları. Öğretmen, öğretimin hareket ettiricisi ve düzenleyicisidir. Bu anlamda öğretmen gerekli öğrenme ortamını hazırlamakta, öğrenciyi öğrenme yollarına yöneltmekte, onun aktif olarak öğrenmesine rehberlik etmektedir (Merey, 2012). Öğretmenin öğretim sürecinde rol ve sorumlulukları vardır. Bu rol ve sorumluluklar; öğrenmeyi sağlama, sınıf yönetimi, değerlendirme, güven verme ve topluluk rollerini çocuğa benimsetme şeklinde sıralanabilir.

Çağdaş öğretmen profili; öğrenciyi tanıma becerisine sahip olmalı, bireysel farklılıkları görebilmeli, tüm öğrencilerin öğrenme alanlarına hitap edecek öğretim yöntem ve tekniklerini kullanabilmeli, sınıfta yapılandırmacı yaklaşımla

ve işbirliğine dayalı eğitimi benimseyerek hoşgörü ortamı oluşturmaları ve çocuk haklarına saygı gösteren ve çocuk haklarını benimseyen bir beceriye sahip olmalıdır. Aynı zamanda öğretmenler ÇHS’de yer alan ayrımcılığın önlenmesi, çocuğun yüksek yararı, çocuğun görüşlerine saygı duyulması ve çocuğun gelişim hakkı gibi temel haklarına okul içi ve sınıf içinde uymalıdır. Fakat ülkemize baktığımızda özellikle çocuk hakları eğitimi açısından öğretmenlerinin yeterlikleri konusu araştırılması gereken bir konudur. Ülkemizde sosyal bilgiler öğretmenlerini çocuk hakları eğitiminde yeterlilikleri ise şöyledir; sosyal bilgiler öğretmenleri lisans eğitimleri boyunca çocuk haklarına dair çocuk hukuku dersi almamaktadırlar. Lisans eğitimleri süresince çocuk haklarına dair gördükleri dersler temel hukuk, vatandaşlık bilgisi ile insan hakları ve demokrasi dersinden oluşmaktadır. Lisans eğitimlerini tamamlayıp lisansüstü eğitime devam eden sosyal bilgiler öğretmenleri de bu eğitimleri süresince de çocuk hakları eğitimine dair özel bir ders almamaktadırlar (URL 2).

Atanan stajyer aday öğretmenler ve adaylığı kalkmış kurum içinde çalışan öğretmenlerde görevleri süresince çocuk haklarına dair herhangi bir eğitime tabi tutulmamaktadır. Çocuk haklarına dair algıları ise araştırmalara göre şöyledir; “çocuk hakları” deyince öğretmenler; çocukların kendilerine ait farklı bir dünyaya sahip olduğunu ve bu dünyayla ilgili birtakım hakları bulunduğunu ancak, genelde çocuklar tarafından hatta yetişkinler tarafından bile bilinmeyen bir kavram olarak algıladıklarını ifade etmektedirler. Yine öğretmenler, çocuk haklarının evrensel olarak tüm dünyadaki çocukların doğuştan getirdiklerini ve özellikle devletin geleceği açısından, yine devlet tarafından korunması gereken haklar olarak gördüklerini söylemektedirler (Kop ve Tuncel, 2010). Yine aynı araştırmada çocukların özel yaşantılarına bağlı olarak öğretmenler, çocukların dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarının da olduğuna ve çocukların bunu doğal olarak gerçekleştirdiğine inanmaktadır (Kop ve Tuncel, 2010).

Çocuk Hakları Sözleşmesi açısından ise öğretmenlerin bilgileri ve bilinçleri yeterli değildir. Uçuş’a (2009) göre Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin ele alınmasıyla ilgili öğretmenlerin kutlama vb. etkili çalışmalar yapmadıkları, kendi inisiyatiflerine bağlı olarak bu konuyu işledikleri ortaya çıkmaktadır. Bir Sosyal Bilgiler öğretmeni araştırmada bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: Bu konu tek

başına ele alınmıyor önceden vatandaşlık dersi vardı. O derste ayrıntılı olarak ele alınırdı. Şimdi tek başına ele alınan yerler yok. Çocuk haklarından bahsedilen kısa yerler var. Hakların ne olduğuna dair kendi bildiğimiz kadarıyla bunu anlatmaya çalışıyoruz.

Kop ve Tuncel'e (2010) göre "Çocuk Hakları Sözleşmesi"nin gerçek yaşamdaki yeri sorulduğunda öğretmenler, Türkiye'de bu sözleşmenin çok fazla etkili olmadığını düşünmektedirler. Bunun kanıtı olarak da Türkiye'de çocuklara yönelik yapılan haksızlıkları göstermektedirler. Küçük yaşta çalıştırma, eğitimde fırsat eşitsizliği, şiddet, seks köleliği gibi durumlar bu haksızlıklardan bazılarıdır. Bu da göstermektedir ki, Türk toplumunun çocuk gerçeği, çocuk hakları ile öngörülen hedeflere ulaşmamıştır/ulaşamamıştır. Yine de dikkatlerin çocukların üzerine çekilmesi açısından önemli olduğu görüşündedirler. Ancak devletin bu konuda üzerine düşen görevleri tam olarak yerine getirememekte olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu ve okul yöneticilerinin çocuk haklarını ve ÇHS'yi bilmedikleri, sınıfta ve okul ortamında doğrudan çalışmalar yapmadıkları ve ders programlarında ele alındığı kadarıyla yer vermekte oldukları söylenmiştir. Öğretmenler ders programlarının çocuk hakları konusunda yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çocuk haklarının nasıl bir uygulama ile uygulanacağını çocuk haklarının nasıl öğretileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Uçuş, 2009). Oysa öğretmenler çocuk hakları konusunda henüz mesleğe başlamadan önce bilgi ve beceri edilmelidir bu konuda bazı üniversiteler ders programlarına çocuk hukuku dersi eklemişlerdir. Çocuk hakları eğitimi almış bir öğretmen çocuk haklarını uygulayan ve yaşatan bir öğretme ortamı oluşturabilir bu da demokratik bireyler yetişmesi bakımından çok önemlidir.

İlgili yayın ve araştırmalar

Çocuk hakları eğitimiyle ilgili yapılan araştırmalar ülkemizde sınırlı sayıdadır. Alan yazın tarandığında araştırma konusu ile ilgili olabilecek çalışmalar ve projeler aşağıda belirtilmiştir.

Merey, Kuş ve Karatekin'in (2013)'te yapmış oldukları "*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Çocukların Bilgi Edinme Ve Zararlı Yayınlardan Korunma Hakkına Yer Verilmesi Açısından Değerlendirilmesi*" adlı çalışmaların da; sosyal

bilgiler ders kitaplarında çocukların kitle iletişim araçları yoluyla bilgi edinme hakkı ve zararlı yayınlardan korunma hakkı konusuna ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda ise sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların bilgi edinme hakkının, çocukların zararlı yayınlardan korunma hakkından daha fazla yer verilmiş olduğu tespit edilmiştir.

Howe ve Covell'in 2007'de editörlüğünü yaptıkları "*Children's Rights in Canada: A Question of Commitment (Kanada'da Çocuk Hakları: Bir Soru ile İlgili)*" çalışmasında çocuk hakları ve çocuk hakları eğitimiyle ilgili makaleler toplanmıştır. Söz konusu çalışmadaki tez konusuyla ilgili olanları şunlardır (Howe ve Covell):

Covell'in "*Children Rights Education*" (*Çocuk Hakları Eğitimi*) adlı çalışmada esas olarak Kanada'nın BMÇHS'ni onaylaması ve BM Çocuk Hakları Komitesinin çocuk hakları eğitiminin okul müfredatlarına dâhil edilmesi çağrısı üzerine, Kanada'daki okullarda çocuk hakları eğitimiyle ilgili sorunlar ile okul müfredatları ve öğretmenlerin uygulamalarındaki değişiklikler bağlamında çocuk hakları eğitiminin tanımı ve nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Yine aynı çalışmada Cherly van Daalen-Smith "*A Right to Health: Children's Health and Health Care through a Child Rights Lens (Sağlık Hakkı: Çocuk Hakları Açısından Çocukların Sağlığı ve Çocuk Bakımı)*", Kelly Campbell and Linda Rose-Krasnor "*The Participation Rihts of the Child: Canada's Track Record (Çocukların Katılım Hakkı: Kanada'daki Yasal Düzenleme)*" ve Myriam Denov "*Youth Justice and Children's Rights: Transformations in Canada's Youth Justice System (Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları: Kanada'nın Çocuk Hukuku Sistemi Değişiklikleri)*" gibi makaleler yer almıştır.

Fazlıoğlu'nun 2007'de yaptığı "*Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan 'Çocuk Hakları' Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri*" başlıklı çalışmada anket sonuçlarına göre; Öğretmen ve yöneticilerin, çocuk haklarını bilinç düzeyleri arasında farklılık görülmemiştir. Öğretmenlerin çocuk haklarını bilinç düzeyleri kıdemlerine göre değişmektedir. Okul ve ev ortamında hakların varlığı ve önemi arasında farklılıklar bulunmuştur. Ülkemizde öğretmen

ve yöneticilerin, çocuk haklarının öneminin kavranmış olmasına karşın; uygulama henüz istenen düzeyde değildir.

Temple'in (1998) çocuk haklarını anlamada yaşın ve eve ait taleplerin etkisini incelemiştir. Araştırmada 6, 8 ve 10. sınıflardaki 134 çocuk yer almıştır. Katılımcılara hakları konu alan kısa hikâyeler okunmuştur. Sekiz farklı hikâyedeki kahramanların haklarını kullanması veya kullanmamasının gerekliliği ve bunun nedenleri sorulmuştur. Araştırmaya katılan tüm yaşlardaki çocuklar bakım ve korunma hakkı ve ev temelli bireysel kararlılık olgularını desteklerken okul temelli bireysel kararlılık haklarına olan desteğin çok az olduğu görülmüştür.

Özdemir Uluç'un (2008) yaptığı "*İlköğretim Programlarında Çocuk Hakları*" başlıklı çalışmada çocuk hakları eğitimi bakımından Türk İlköğretim Sistemi'nde ve yabancı ülkelerde var olan durumu betimlenmiş, ne gibi değişikliklerin ve yeniden yapılanmanın gerekeceği konusunda öneriler geliştirmiştir. İlköğretimde sosyal, tarihsel ve kültürel içerikli zorunlu derslerin programlarında çocuk haklarına nasıl yer verildiği betimlenmiştir. Alan yazın incelenerek, çocuğu bugünün yurttaşı olarak gören ve çocuk haklarını esas alan bir yurttaşlık eğitimi olarak çocuk hakları eğitiminin, çocuğun yaşamı ile ilintili, gelişimine paralel, çocuk haklarına saygı duyulan ortamlarda ve aile toplumu da dâhil eden bir biçimde verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Araştırmanın son bölümünde ise seçilen ders programları çocuk haklarına yer verme açısından ayrı ayrı, her bir sınıf düzeyinde ve sınıflar arası karşılaştırmalarla analiz edilmiştir. İncelenen programlarda çocuk hakları ile ilgili kazanım ve konuların dağılımında yaşın ve çocuğun gelişim durumunun her zaman geçerli bir ölçüt olarak alınmadığı görülmüş, çocuk hakları ile dolaylı ya da doğrudan ilgili kazanımların derslere dağılımında da bilimsel bir tutarlılık gözlemlenmemiştir. Programların genel açıklamalarında çocuk hakları eğitimiyle uyumlu yaklaşımlar görülmüş, ancak bunların kazanımlara ve etkinliklere tam olarak yansımadağı sonucuna varılmıştır. İncelenen programlarda yaşama hakları ve korunma haklarına yeterince yer verilmediği görülmüştür.

Uçuş'un (2009) yaptığı "*Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşmeye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri*" araştırmasında, birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar tüm eğitim programları kazanım, içerik, öğretme-öğrenme durumları açısından

taranmış, ilgili bölümler Sözleşme ilke ve hükümleriyle ilişkilendirilmiştir. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri için ise, aykırı ve aşırı durum örneklemesine göre birbirinden oldukça farklı performansla sahip iki okul seçilerek, bu okulların konuyla ilgili ders öğretmenleri, sınıf öğretmenleri ve okul yöneticileriyle görüşülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilköğretim programlarındaki yerine yönelik, 2005'ten bu yana uygulanan programın çocuk merkezli olduğu ve çocuk yararını göz önünde bulundurma ilkesine bağlı olarak hazırlandığı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda programda öğrencilerin katılım hakları, çocukların bireysel farklılıklarının göz önünde bulundurulması ve çocukların bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak geliştirilmesi, ayrımcılığın engellenmesiyle ilgili ilkeler ayrıca özel durumdaki çocuklar da göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bununla beraber programda çocukların boş zamanlarını değerlendirme, sosyal etkinliklere katılma, oyun oynama hakkı, eğitim hakkı ile ilgili bulgulara ulaşılmışken; çocukların korunma haklarına, dernek kurma ve barışçıl bir şekilde toplanma özgürlüğü ve sömürü ve istismarla yönelik yeterli kazanım, içerik ve etkinliklere ilgili yeterli bulguya rastlanmamıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin okullarda uygulanması ve yaşatılmasına ilişkin ise, öğretmen ve okul yöneticileri ile yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin çocuk haklarını yeterince bilgiye sahip olmadığı, doğrudan çocuk haklarına yönelik uygulamalar yapmadıkları, ders programında ele alındığı zaman öğrencilerle paylaştıklarını ifade etmişlerdir.

Aktürk'ün (2006) yaptığı "*Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği*" ile ilgili araştırmasında çocuk hakları konusunda Türkiye'de önemli mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Ancak bu mevzuat değişiklikleri çocuk ve çocuk hakları ile ilgili toplumsal bilincin oluşması yönünde etkili olamamıştır. Geleneksel kültürün toplumsal yaşamın her alanında etkisini sürdürmesi çocuk hakları konusundaki çağdaş değerlerin yerleşmesini zorlaştırmakta olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Campbell ve Covell'in (2001), üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada, çocuk hakları eğitiminin yetişkinlerin Sözleşme, haklar, değerler konusundaki bilgileri ve çocukların bir aile mülkü olarak algılanmaları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çocuk haklarının hayata geçirilmesinin önündeki en

büyük engel çocuğu ailenin mülkü olarak algılayan anlayışın varlığı ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye ilişkin bilgi yoksunluğu olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmanın yapıldığı Kanada'da çocuklara çocuk haklarını öğretmek konusu son yıllarda çok tartışılan bir konu olmuştur ve bu konuda epey yol alınmış bir konu olmuştur. Bununla birlikte ailelere yönelik çocuk hakları eğitimine yeterince önem verilmediği ve sözü edilen anlayış hala sürmekte olduğu ifade edilmiştir. Araştırma sonuçları göre çocukların kendi hakları konusunda aldıkları eğitim onların aile otoritesine karşı itaatsiz olmalarına yol açmamaktadır (Özdemir Uluç, 2008).

Kaya'nın (2011) yaptığı "*Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri*" ile ilgili araştırmada öğretmen yetiştirme sistemi içinde yer alan Eğitim Fakültesi öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin görüşleri ortaya koyulmuştur. Araştırmanın sonunda, öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun çocuk hakları sözleşmesini okumadıkları ortaya çıkmıştır. Öğretmen adayları çocukların en önemli hakkı olarak yaşama hakkını belirtmiş, katılım hakkına ise önemli haklar arasında sıralamada yer vermemişlerdir.

Ersoy'un (2011) yaptığı "*İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları*" ilgili araştırmada, farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algılarını, öğrendiği kaynakları ve karşılaştıkları sorunları belirlemiştir. Araştırma, bir il merkezinde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin öğrenim gördüğü üç ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, öğrencilerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin haklarına ilişkin algıları ve öğrendiği kaynaklar ve karşılaştıkları sorunların sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığı belirtilmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler temel yaşam ve gelişim ile korunma haklarını, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler de katılım haklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğu haklarını okuldan öğrendiği belirtilmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, ailede ve okulda düşüncelerini açıklayamadıklarını dile getirmişlerdir.

Ersoy'un (2012) yaptığı diğer bir araştırmada "*Vatandaşlık Alanında İhmal Edilen Bir Alan: Evde ve Okulda Çocuk Hakları Eğitimi*" adlı çalışmadır. Bu araştırmada çocuk hakları eğitiminin önemli bir parçası olduğu belirtilmiştir. Ev ve

okul çocukların haklarını öğrendikleri ve kullandıkları yerlerin olduğu bu nedenle, çocukların haklarını öğrenmelerinde aile üyeleri ve öğretmenler önemli rol oynadığı ve bu araştırmada ilköğretim öğretmenlerinin ve velilerin çocuk haklarına ilişkin algılarını, çocuk haklarının eğitimi amacıyla evde ve okulda gerçekleştirdikleri uygulamaları ve karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla yapıldığı belirtilmiştir. Araştırmaya Eskişehir’de farklı ekonomik ve kültürel düzeylerden öğrencilerin öğrenim gördüğü üç ilköğretim okullundan 24 öğretmen ve 56 veli katılmıştır. Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşme ile toplanmış ve verilere tematik analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçları, velilerin ve öğretmenlerin çocuk haklarını yeterli düzeyde bilmediklerini, çocukların haklarını evde ve okulda yeterli düzeyde öğrenemediklerini ve kullanamadıklarını ortaya koyulmuştur. Ayrıca, çocuk haklarının eğitiminde öğretmenlerin ve velilerin ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal ve eğitim sistemden kaynaklanan sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Kop ve Tuncel’in (2010) yaptığı araştırmada; “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çocuk Haklarını Algılamaları*” sosyal bilgiler öğretmenlerinin “çocuk hakları”nı nasıl algıladıklarını tespit etmek ve Türkiye’nin çocuk gerçeği açısından çocuk hakları konusundaki durumunu betimlemek için yapılmıştır. Araştırmada yöntem olarak betimleme modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul ili ilköğretim okullarında görevli bulunan sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul ili ilköğretim okullarında görevli bulunan sosyal bilgiler öğretmenleri arasından tesadüfi örnekleme metodu ile seçilen 400 sosyal bilgiler dersi öğretmeni meydana getirmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamına, çocuk haklarını algılamaları üzerine anket uygulanmış, 30’u ile de görüşme yapılmıştır. Araştırmada, görüşme ve anket ile elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Sonuç olarak öğretmenler, Türk toplumunda çocuk gerçeğini Çocuk Hakları Sözleşmesi ile öngörülen bazı hedeflerin gerisinde olduğunu ifade etmişlerdir

Morine’in (2000) yaptığı araştırmada; “*Çocukların ve Ailelerin Çocuk Haklarına Ve Aile İlişkileri Algılarına Yönelik Tutumları*” (*Children's and parents' attitudes towards children's rights and perceptions of family relationship*) çocukların, anne ve babaların aile ilişkilerini algılamalarını ve çocuk

haklarına bakış açılarının nasıl olduğunu incelemiştir. Araştırma 6. ve 7. sınıflarda olan 32 çocuk ve onların aileleri üzerinde yapılmıştır. Araştırma kapsamı çocukların ve ailelerinin bakım ve koruma, kendi kendilerine karar verme tutumları ve ailelerinin otorite tutumlarının algılanışı arasındaki ilişkilerdir. Araştırma sonuçlarına göre, araştırmaya katılanların algılamalarında ailesel sorumluluk ve haklarındaki duygusal bakım ve destekleri arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Ailelerin büyük ölçüde bakım ve korunmadan yana, çocukların ise kendi kendilerine karar almadan yana tavır takındıkları görülmüştür. Daha ileri derecede bakım ve korunma haklarını benimseyen ailelerin ve çocukların davranışları arasında önemli bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Topsakal'da (2012) yaptığı araştırmada; *“Eğitim Fakültesi Öğretmen Adaylarının Öğrenci Haklarına İlişkin Bilgi Düzeyleri”* Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin üniversitedeki hakları ile ilgili bilgi düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini ise Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2010 - 2011 öğretim yılında öğrenim görmekte olan 3538 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada yöntem olarak tabakalı ve aşamalı örnekleme yöntemi ile bütün bölümlerden ve sınıflardan tesadüfi olarak seçilen 538 öğrenci alınmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarına veri toplama aracı olarak *“Öğrenci Hak Bilgisi Ölçeği”* kullanılmıştır. Araştırma sonucu olarak; Eğitim Fakültesi öğretmen adaylarının hak bilgi düzeyinin yeterince düzeyinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Uçuş'un (2014) *“Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması ve Değerlendirilmesi: Uygulama Öğretmeninin ve Katılımcıların Görüşleri”* yayımlanan araştırmasında; ilköğretim düzeyinde hazırlanan çocuk hakları eğitimi programının öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alan özelliklerine katkısını belirlemek, çocukların haklarından ve özgürlüklerinden yararlanma düzeylerine etkisini tespit etmek ayrıca uygulama öğretmenin ve katılımcı öğrencilerin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırma; 2011-2012 öğretim yılı bahar döneminde Ankara il merkezinde, sosyo-ekonomik düzeyleri orta ve ortanın altında olan ailelerin çocuklarının devam ettiği bir ilköğretim okulunun 5.sınıfında serbest etkinlik derslerinde gerçekleştirilmiştir. Bu program çerçevesinde on bir hafta boyunca çalışma grubundaki çocuklara çocuk hakları konusunda farkındalık

yaratmaya yönelik etkinlikler içeren bir program uygulanmış ve okul programına uygun olarak haftada en az 2 (6 ders saati) gün olmak üzere on bir hafta boyunca çocuklara farklı kültürlere ve farklılıklara saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, istismar ve ihmale karşı korunma, katılım hakları, kendi haklarının farkında olma, özel hayatın gizliliği, sağlık ve refah hakları vb. gibi temalara yönelik kazanımlar çeşitli etkinliklerle işlenmiş, öğrenciler bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak; program uygulaması sonrasında öğrencilerin çocuk hakları eğitimi hakkındaki düşüncelerinde program uygulaması öncesine göre anlamlı bir farklılık sağlanmıştır. Ayrıca program uygulamaları sonrası çalışma grubundaki çocukların uygulanan program sayesinde çocuk hakları konusunda farkındalık kazanmış oldukları ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü gibi çocuk hakları konusuna eğitim alanında çalışmalar yapılmış olsa da Sosyal bilgiler alanında bu konuda yeterli düzeyde araştırmalar yapılmamıştır. Çocuk hakları konusu disiplinler arası bir konu olma özelliği olsa da sosyal bilgiler eğitiminde daha somut şekilde bu konunun yer alması nedeniyle çocuk hakları konusu daha geniş anlamda çalışılmalıdır.

Problem durumu

İnsan yavrusu olarak tanımlanan çocuk doğanın bir armağanıdır ve insanlık çocuğa büyüme, gelişme, sevgi görme, saygı görme, eğitiminin ve gelişiminin desteklenmesi yollunda çocuğa hak ettiklerini vermekle yükümlüdür. Çocuğun hak ettiklerini alabilmesi ise çocuğa ancak haklarını öğretmekle mümkündür. Çocuk, haklarını eğitim yoluyla öğrenir. Bu bakımdan çocuk hakları eğitimi, eğitim kurumlarının üstlenmiş olduğu bir misyondur.

Çocuk hakları, çocuk olarak tanımlanan bireylerin sahip olduğu yetkiler ve kazançlardır. Çocuk hakları, insan haklarını temel alarak oluşturulmuş bir yapıdır. Bu haklar tüm çocuklar için ortak iyiyi oluşturmada, çocuğun bir birey olarak temel haklarını ve ödevlerini bilmede, kendisiyle ilgili konularda doğrudan rol almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Çocuk hakları, kanunen ve toplumsal normlara bağlı olarak, dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu fiziksel, psikolojik, sosyolojik ve politik açıdan nitelendirilen hakların hepsini birden içine alan evrensel bir kavramdır (Uçuş, 2009). Evrenselliğine ilişkin en önemli gösterge çocuk hakları sözleşmesidir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, tarihte en geniş kabul gören insan hakları belgesidir ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Bugün Birleşmiş Milletler üyesi 191 ülke bu sözleşmeyi onaylamıştır. Türkiye, sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. 9 Aralık 1994 tarihinde sözleşme TBMM Genel Kurulu onayından da geçmiştir. Bu sözleşmede ailelerden, toplumlardan, hükümetlerden ve uluslararası topluluklardan bütün çocukların haklarını sürdürebilir, katılımcı ve ayırım gözetmeyen bir tarzda yaşama geçirecek önlemleri almaları talep edilmektedir (UNICEF, 2002).

Bu sözleşme, dünya çocuklarının “*İnsan Hakları Yasası*” olarak nitelendirilmektedir. Sözleşmenin dayandığı temel fikir “Tek tek her çocuk, içinde bulunduğu durumun geliştirilmesi, toplumun aktif ve sorumlu bir üyesi durumuna gelebilmesi için ayrılan kaynaklardan yararlanma hakkına sahiptir.” biçiminde özetlenebilir. Sözleşmenin amacı; çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek, onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı korumaktır. Bunun yanında Sözleşme, çocukların potansiyellerinin ve yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak programlar için bir çerçeve oluşturma amacını da gütmektedir (Akyüz, 2000; Aktürk, 2006).

Sözleşmeye hâkim olan temel ilkeler; “ayırım gözetmeme (m.2)”, “çocuğun yüksek yararı” (m.3), “yaşama ve gelişme hakkı” (m.6) ve “çocuğun görüşlerine saygı” (m.12) olarak sıralanabilir. Sözleşme’de yer alan diğer ilke ve hükümler yaşama, gelişme, korunma ve katılım üst başlıkları altında toplanmaktadır (Aras, Birinci ve Uluç 2001; Uçuş, 2009).

Yaşamsal haklar, çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır. Gelişme hakları; eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğünü kapsayan haklardır. Korunma hakları; her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı çocukların korunmasını sağlayan haklardır. Katılım hakları ise çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanmasına yönelik haklardır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuk hakları uluslararası düzeyde resmîlik kazanmıştır. Türkiye, sözleşmede yer alan hakların yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesi ile yükümlü tutulmuştur (Özdemir Uluç, 2008). İlköğretim

programlarına baktığımızda ise sosyal bilgiler dersi ‘Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi’ yaklaşımıyla hem sözleşmeye dair insan haklarını hem de özel de çocuk haklarını verebilecek önemli bir ders olma niteliği taşımaktadır. İlköğretim (ilk ve ortaokul), öğrencinin nitelikli insan olarak topluma katılmasında büyük önem taşımaktadır. Topluma katılımında ise çocuğun haklarını bu evrede kazanabilmesi hedeflenmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de genelde insan hakları özelde ise çocuk hakları günümüz çağdaş toplumlar için büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan ilköğretim, çocuk hakları eğitiminin kazandırılması açısından en temel basamaktır. İlköğretim ders programları incelendiğinde ise bu kazanımı öğrenciye en etkili şekilde edindirebilecek ders programı sosyal bilgilerdir. Çünkü sosyal bilgiler ders programı kazanımları içerisinde İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi yer almış ve etkin vatandaş yetiştirme misyonundan dolayı çocuk hakları bu ders kapsamında önemli görülmüştür. Bu misyon gereği sosyal bilgiler dersi, ders kazanımları, öğrenme alanlarında ve ünitelerinde çocuk hakları eğitimine ne kadar yer verildiğinin incelenmesi gereklidir.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmada sosyal bilgiler dersi öğretim programları kazanımlarında çocuk haklarının durumunun betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- 4, 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarında çocuk haklarına yönelik kazanımlara ne kadar yer verilmiştir?
- 4, 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan çocuk haklarına yönelik kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı nedir?
- 4, 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarıyla ilişkilendirilen ara disiplin kazanımlarında çocuk haklarına yer verilme düzeyi nedir?

4, 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan çocuk haklarına yönelik kazanımların ÇHS maddelerine göre dağılımı nedir?

Araştırmanın önemi

I.Dünya ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra savaşın cephe sınırlarından çıkarak birçok sivil insanı hedef alması bu savaşlarda milyonlarca insanın ve çocuğun zarar görmesi hatta hayatını kaybetmeleri sivil toplum örgütlerin kurulmasına,

Ülkelerin İnsan Hakları Sözleşmesini ve özellikle çocukların korunması adına ocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmelerine sebep olmuştur. Bu erevede Dünya'da ve ülkemizde insan hakları ve ocuk hakları eğitimine büyük önem verilmeye başlanmıştır.

Eğitim programlarında ocuk hakları eğitimine yönelik çalışmalar yeni yeni başlamış, ocuk hakları eğitimi insanlık için önemli hale gelmeye başlamıştır. Çağdaş toplumlar ve ülkemizde ocuk hakları eğitimi tam olarak yerleşmemiştir. Bu bakımdan eğitimin ocuk haklarına ihtiyaı vardır hatta çocukların birey olarak haklarını koruyabilmeleri için ocuk hakları eğitimine ihtiyaçları vardır. Bu bakımdan ocuk hakları eğitimi çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara verilmelidir.

Sosyal bilgiler dersi ise vatandaşlık kazanımlarının en fazla yer aldığı ders programıdır. zdemir (2006)'e göre de; sosyal bilgiler dersinin temel amacı toplumun gereksinim duyduğu nitelikli yurttaşları yetiştirmektir. Sosyal bilgiler ders kazanımları bu amaç doğrultusunda 2005'te yenilenerek yapılandırılmıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kazanımlarını ocuk hakları eğitimi bakımından incelemek, bu bulguların nesnel bir şekilde değerlendirmesini yapmak, daha sonraki uygulama ve çalışmalar kaynaklık edecektir. Getirilen önerilerle de ocuk hakları eğitimine katkıda bulunmak bu araştırmanın yapılması için gerekli kılan sebeplerdendir. Literatür incelendiğinde ocuk hakları eğitimiyle ilgili yeterince araştırma yapılmadığı görülmektedir bu bakımdan araştırma önemli görülebilir.

Problem cümlesi

Çağdaş bir toplum olabilmek için bireylerin hak ve sorumluluklarını iyi bilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda ocuk haklarına yönelik bilgi, tutum, beceri ve değer ve davranışlar çocukların hak, dev ve sorumlulukları ile ocuk hakları eğitimi çalışmaları ile bütünleştirilmeleri ve bireyler ocuk haklarını kazanmış ve benimsemiş olarak yetiştirilmelidirler. Dolayısıyla eğitim programlarının bu yönde iyileştirilmesine zemin oluşturmak için ocuk hakları eğitimine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu konuda kısıtlı olsa da gelişmiş ülkelerde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Avustralya ocuk hakları eğitimini ğretim programlarına dâhil etmiş, ÇHS'nin 42. maddesi ile getirilen ocuk hakları eğitimi yükümlülüğü kapsamında savunucu çalışmalar

başlatmıştır (Özdemir Uluç, 2008). Yine Birleşmiş Milletler örgütlerinden UNICEF ve UNESCO çocuk haklarına eğitime yönelik çeşitli çalışmalar yapmaktadır örneğin UNESCO 1990 yılında ülkemizde Herkes İçin Eğitim Projesini gerçekleştirmiştir. Buna rağmen Türkiye’de çocuk hakları eğitime yönelik alan yazında yeterince çalışma olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, çocuk hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretim programında ne düzeyde ve ne kadar yer aldığı belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın problemi sosyal bilgiler öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi olarak belirlenmiştir.

Sayıtlar

Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimi yaklaşımını ele alan zorunlu Sosyal Bilgiler dersi programında çocuk haklarına diğer derslere kıyasla daha çok ve daha somut şekilde yer verilmiş olabileceği sayılısından hareketle bu derste çocuk hakları konusu çalışma kapsamına alınmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, 4, 5, 6 ve 7. sınıf 2005 sosyal bilgiler ders programı kazanımlarıyla sınırlı tutulmuştur.

Tanımlar

Sosyal bilgiler: Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (URL 3).

Çocuk hakları: Çocuk hukukunu ilgilendiren kurallar tarafından düzenlenmiş, yargı organlarınca gerçekleştirilen koruma yollarına kavuşturulmuş ve güvence altına alınmış haklardan oluşur (Akyüz, 2010, s. 3).

Çocuk hakları sözleşmesi: Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından 1989 da kabul edilen çocukların haklarını evresel orak tüm devletlerce onaylanmasını ve uygulanmasını sağlayan hukuki belgedir.

Çocuk hakları eğitimi: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan hakların, bu hakların hayata geçirildiği ve saygı duyulduğu bir ortamda öğretilmesidir (Howe ve Covell, 2007). Yani diğer bir deyişle; ÇHS ışığında uluslararası ve ulusal eğitim politikalarıyla eşitlik prensibine dayalı, haklarını bilen bir birey yetiştirilmesini hedefleyen eğitimidir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması bölümlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi amaçlandığından, araştırma betimsel nitelik kapsamında olan, araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Betimsel araştırma modeli, olanı olduğu gibi saptamaya/tanımlamaya çalışan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. “Betimsel çalışmalar literatür de tarama (survey) şeklinde kullanılmaktadır” (Erkuş, 2009, s. 84). “Tarama modelleri, geçmişte ya da hala var olan bir durumu var olduğu bir şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir” (Karasar, 2011, s. 77). Bu kapsamda 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının çocuk hakları bakımından değerlendirilebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır.

Doküman incelemesi tekniği, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Doküman incelemesinde belli aşamalara dayanır. Bunlar:

- Dokümanlara ulaşma: Araştırma problemi veya problemleri, araştırmacıya ne tür dokümanlara ihtiyacı olduğu hakkında genel bir çerçeve verir. İhtiyaç duyulan doküman türleri tespit edildikten sonra bunların nereden bulunacağı saptanır ve dokümanlar uygun kaynaklara ulaşarak elde edilir.
- Orijinalliğinin kontrol edilmesi: Ulaşılan dokümanların orijinal olup olmadığı kontrol edilir.
- Dokümanların anlaşılması: Bu dokümanlar belirli bir sistem içinde birbiriyle karşılaştırılarak özümсенir.
- Verilerin analiz edilmesi: Bu aşamada örneklem seçimi, kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırma yani var/yok, yüzde dağılımı vs. aşamalarına dayanır.
- Verilerin kullanılması: Bu aşamada dokümanların kullanılması, atıfların açık şekilde verilmesine ve ilgili kişilerden izin alınmasına dikkat

edilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu modele dayalı olarak araştırmada sosyal bilgiler programı incelenmiştir.

Verilerin ve Toplanması

Bu araştırmada verilerin toplanması iki boyutta gerçekleşmiştir. Öncelikle araştırmanın kuramsal boyutu oluşturulabilmek için alan yazında yerli ve yabancı kaynaklar taranmıştır. Araştırmanın amaç kapsamında ise sosyal bilgiler programlarına MEB ve Talim Terbiye Kurulu'nun internet sayfasından ulaşılmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından 4, 5, 6 ve 7. sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitapları incelenmiştir.

Araştırmacı programların çocuk hakları açısından incelenmesinde kazanımları temel almış 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarındaki çocuk hakları ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar belirlenmiştir. İlgili kazanımlar öncelikle araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından kazanımlar belirlendikten sonra araştırmanın güvenilirlik çalışması için bir sosyal bilgiler uzmanından programda yer alan çocuk hakları kazanımları belirlemesi istenmiştir. Bu işlemden sonra araştırmacı ve uzman hukukçu olan sosyal bilgiler uzmanı programda belirledikleri çocuk haklarıyla ilgili kazanımları karşılaştırmışlar ve belirlenen kazanımlarda görüş birliği sağlamışlardır. Daha sonra bu kazanımlar araştırma soruları kapsamında incelenerek kazanımlardan sayısal veriler elde edilmiştir.

Verilerin Çözümü ve Yorumu

Araştırma verilerin çözümü için "İçerik Analizi" (Yıldırım ve Şimşek, 2005) kullanılmıştır. Veriler hazırlanan tablolarda frekans (f) ve yüzde (%) biçiminde sunulmuştur. Bu frekans ve yüzdelerle dayanarak veriler yorumlanmıştır. Ayrıca, programdan öğrenme alanlarında yer alan kazanımlara ilişkin alıntılar yapılarak bulgular desteklenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde veriler araştırma sorularına uygun olarak çeşitli başlıklar altında sunulmuştur.

4. 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Çocuk Haklarına Yönelik Kazanımlara İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların sınıflara göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Sınıflara Göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Çocuk Haklarına İlişkin Kazanımların Dağılımı

	Programda Yer Alan Toplam Kazanım Sayısı	Programda Yer Alan Çocuk Haklarıyla İlgili Kazanımlar	
		f	%
4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	46	22	47.8
5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	46	16	34.7
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	43	13	30.2
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	39	14	35.8
Toplam	174	65	37.3

Tablo 1’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler dersi öğretim programında toplam 174 kazanımın 65’i (%37.3) çocuk hakları eğitimine yönelik olduğu söylenebilir. Bunların, 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 46 (%100) kazanımdan 22’sinin (% 47.8), 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan yine 46 kazanımdan 16’sının (% 34.7), 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 43 (%100) kazanımdan 13’ünün (%30.2), 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan 39 (%100) kazanımdan 14’ünün (%35.8) çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Buna göre çocuk haklarıyla ilişkili kazanıma en fazla 4. sınıfta yer verildiği, en az ise 6. sınıfta yer verildiği ifade edilebilir. Bu bulgulara dayalı olarak, gerek 4. ve 5. sınıflar gerekse 6. ve 7. sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yeterince yer verildiği söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında ünitelendirilmiş öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili olduğu düşünülen kazanımlardan bazıları *“Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder.”*; *“Farklı durumlara ait duygu ve düşüncelerini ifade eder.”*; *“Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanılır.”*; *“Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.”*; *“İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmi kurum ve grupları fark eder.”* biçiminde örneklendirilebilir. 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında ünitelendirilmiş öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilişkili olduğu düşünülen kazanımlardan kimileri ise *“Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirilir.”*; *“Çocuk olarak haklarını fark eder.”*; *“Bilim ve teknolojiyle ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler.”*; *“Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir.”*; *“Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.”*; *“Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.”* biçiminde belirtilebilir. 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında ünitelendirilmiş öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilişkili olduğu kazanımlardan bazıları şöyle örneklendirilebilir: *“Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.”*; *“Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.”*; *“Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.”* şeklinde örneklendirilebilir. 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında ünitelendirilmiş öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili olduğu kazanımlardan bazıları ise; *“Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.”*; *“Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.”*; *“Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.”* biçiminde örneklendirilebilir. Programda yer alan çocuk hakları ilişkili diğer tüm kazanımlar EK 1’de sunulmuştur.

Öğrenme Alanlarına ve Ünitelere Göre 4. 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Çocuk Haklarına Yönelik Kazanımlara İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler dersi 4. ve 5. sınıf öğretim programında sekiz öğrenme alanı, 6.ve 7. sınıf öğretim programında ise yedi öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu öğrenme alanları “*Birey ve Toplum*”, “*Kültür ve Miras*”, “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*”, “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*”, “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*”, “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*”, “*Güç, Yönetim ve Toplum*” ve “*Küresel Bağlantılar*” şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu öğrenme alanlarından “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*” öğrenme alanı 6. ve 7. sınıf öğretim programlarında yer almamıştır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki öğrenme alanlarına ve ünitelere göre çocuk haklarına yönelik kazanımlara ilişkin bulgular her sınıf için ayrı ayrı ele alınmıştır.

4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında ve ünitelerde yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanım dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında ve Ünitelere Göre Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayısı	Çocuk Haklarıyla İlgili Kazanımlar
Birey ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	6	4 66.6
Kültür ve Miras	Geçmişimi Öğreniyorum	6	- -
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	8	1 12.5
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretimden Tüketime	7	5 71.4
Bilim, Teknoloji ve Toplum	İyi ki Var	6	1 33.3
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	5	5 100
Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	4	4 100
Küresel Bağlantılar	Uzaktaki Arkadaşım	4	2 50
Toplam		46	22 47.8

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok, “*Güç, Yönetim ve Toplum*” ve “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*” öğrenme alanlarında yer verilmiş olduğu söylenebilir. Bu öğrenme alanlarını “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” ve “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanı izlemiştir. Bu öğrenme alanlarını da sırayla “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*”, “*Küresel Bağlantılar*” ve “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*” öğrenme alanları takip etmiştir. *Birey ve Toplum* öğrenme alanında yer alan *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanında, *Hep Birlikte* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 5’nin (%100), *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanında, *İnsanlar ve Yönetim* ünitesinde yer alan 4 kazanımdan 4’ünün (%100), *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanında *Üretimden Tüketime* ünitesinde yer alan 7 kazanımdan 5’nin (%71.4) ve *Birey ve Toplum* Öğrenme alanında, *Kendimi Tanıyorum* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 4’ünün (%66.6), *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanında, *Uzaktaki Arkadaşım* ünitesinde yer alan 4 kazanımdan 2’sinin (%50), *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanında, *İyi Ki Var* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 1’inin(%33.3), ve *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanında, *Yaşadığımız Yer* ünitesinde yer alan 8 kazanımdan 1’inin (%12.5) çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda dikkat çeken nokta ise, sekiz öğrenme alanından yedi öğrenme alanı kazanımları en az bir çocuk hakları eğitimiyle ilişkilendirilmişken yalnızca İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı *Kültür ve Miras* ünitesindeki kazanımlarından hiç biri çocuk hakları eğitimi ilişkilendirilememiştir.

5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında ve ünitelerde yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında ve Ünitelerde Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayısı	Çocuk Haklarıyla İlgili Kazanım Sayısı	
			f	%
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	4	4	100
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	2	33.3
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	7	1	14.2
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	7	3	42.8
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	1	16.6
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	5	3	60
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	5	1	20
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	1	16.6
Toplam		46	16	34.7

Tablo 3'te görüldüğü gibi, 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok *Birey ve Toplum* öğrenme alanında yer verilmiştir. Bu öğrenme alanını sırasıyla "*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*", "*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*" "*Kültür ve Miras*" öğrenme alanları izlemiş bu öğrenme alanlarını da "*Güç, Yönetim ve Toplum*", "*Bilim, Teknoloji ve Toplum*" "*Küresel Bağlantılar*", ve "*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*", öğrenme alanları izlemiştir. *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Haklarımı Öğreniyorum* ünitesinde yer alan 4 kazanımdan 4'ünün (%100) de çocuk hakları kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanı *Toplum İçin Çalışanlar* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 3'nün (%60), *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ürettiklerimiz* ünitesinde yer alan 7 kazanımdan 3'nün (%42.8), *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *Adım Adım Türkiye* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 2'sinin (%33.3), *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Bir Ülke Bir Bayrak* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 1'nin (%20), *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Gerçekleşen Düşler* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 1'nin (%16.6), *Küresel Bağlantılar* öğrenme

alanı *Hepimizin Dünyası* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 1'nin (%16.6) ve *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Bölgemizi Tanıyalım* ünitesinde yer alan 7 kazanımından yine yalnızca 1'nin (%14.2) çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda dikkat çeken nokta ise öğretim programında yer alan tüm kazanımlardan en az bir tanesi çocuk haklarıyla ilgili bir kazanımla ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanında yer alan *Hepimizin Dünyası* ünitesinde yer alan kazanımlar ve *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanında yer alan *Bir Ülke Bir Bayrak* ünitelerinde yer alan kazanımlar tek bir kazanımı çocuk haklarıyla ilişkilendirilmiş olmasına rağmen bu konular ve kazanımlar da daha fazla çocuk hakları eğitimi ile ilgili ilişkilendirilmesi yoluna gidilebilir.

6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında ve ünitelerde yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında ve Ünitelerde Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayısı	Çocuk Haklarıyla İlgili Kazanım Sayısı	
			f	%
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	6	2	33.3
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yeryüzünde Yaşam	7	-	-
Kültür ve Miras	İpek Yolunda Türkler	9	-	-
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	6	3	50
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	5	3	60
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	5	4	80
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	5	1	20
Toplam		43	13	30.2

Tablo 4'te görüldüğü gibi, 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok *Güç, Yönetim ve Toplum*

öğrenme alanında *Demokrasinin Serüveni* ünitesinde yer verilmiştir. Bu öğrenme alanını ve ünitesini sırasıyla *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Ülkemiz ve Dünya* ünitesi *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ülkemizin Kaynakları* ünitesi, *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Sosyal Bilgiler Öğreniyorum* ünitesi ve *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı ise *Elektronik Yüzyıl* ünitesi izlemiştir. *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Demokrasinin Serüveni* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 4'nün (%80), *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Ülkemiz ve Dünya* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 3'nün (%60), *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ülkemizin Kaynakları* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 3'nün (%50), *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Sosyal Bilgiler Öğreniyorum* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 2'sinin (%33.3) ve *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Elektronik Yüzyıl* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan yalnızca 1'nin (%20) çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bunlar içerisinde *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Yeryüzünde Yaşam* ünitesi ile *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *İpek Yolunda Türkler* ünitesi kazanımlarında çocuk haklarıyla ilgili hiçbir kazanıma rastlanmamıştır. Bu ünitelerden *Yeryüzünde Yaşam* ünitesi coğrafya ve kısmen de tarihte eski uygarlıklar konularından oluşması nedeniyle böyle bir ilişki kurmak zor olabilir. Fakat *İpek Yolunda Türkler* ünitesinde Eski Türk Devletleri'nin hukuk sistemi konularında ve kazanımlarında çocuk hakları eğitimi ile ilişkilendirilmesi yoluna gidilebileceği söylenebilir.

7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında ve ünitelerde yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı Tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5.

Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Öğrenme Alanlarında ve Ünitelerde Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımların Dağılımı

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayısı	Çocuk Haklarıyla İlgili Kazanım Sayısı	
			f	%
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	6	4	66.6
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	5	2	40
Kültür ve Miras	Türk Tarihinde Yolculuk	8	-	-
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	5	1	12.5
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	6	2	33.3
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	5	4	80
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	4	1	25
Toplam		39	14	35.8

Tablo 5'te de görüldüğü gibi, 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Yaşayan Demokrasi* ünitesi ile *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *İletişim ve İnsan İlişkileri* ünitesinde yer verilmiştir. Bu öğrenme alanları ve ünitelerini izleyenler ise şöyledir: *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Ülkemizde Nüfus* ünitesi *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ekonomi ve Sosyal Hayat* ünitesi, *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Zaman İçinde Bilim* ünitesi ve *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Türk Tarihinde Yolculuk* ünitesi izlemiştir. *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Yaşayan Demokrasi* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 4'nün (%80), *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *İletişim ve İnsan İlişkileri* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 4'nün (%66.6), *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Ülkemizde Nüfus* ünitesinde yer alan 5 kazanımdan 2'sinin (%40), *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ekonomi ve Sosyal Hayat* ünitesinde yer alan 6 kazanımdan 2'sinin (%33.3), *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Ülkeler Arası Köprüler* ünitesinde yer alan 4 kazanımdan yalnızca 1'nin (%25) ve *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı

Zaman İçinde Bilim ünitesinde yer alan 5 kazanımdan yine yalnızca 1'nin (%12.5) çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Fakat *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *Türk Tarihinde Yolculuk* ünitesinde yer alan 8 kazanımdan hiçbir kazanımın içerisinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yer verilmemiş olması dikkat çekicidir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Ara Disiplin İlişkilendirmelerine Göre Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Kazanımlarına İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında toplam 8 ara disiplin bulunmaktadır. Program içinde yer alan bu ara disiplinler;” *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi*”, “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*”, “*Girişimcilik*”, “*Özel Eğitim*”, “*Kariyer Bilinci Geliştirme*”, “*Sağlık Kültürü*”, “*Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam*” ve “*Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim*”dir.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen çocuk haklarıyla ilişkili ara disiplin kazanımlarının sınıflara göre genel dağılımı Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6

Sınıflara Göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Kazanımlarla İlişkilendirilen Çocuk Haklarıyla İlişkili Ara Disiplin Kazanımlarının Genel Dağılımı

	Programdaki Kazanımlarla İlişkilendirilen Toplam Ara Disiplin Kazanımı	Programdaki Kazanımlarla İlişkilendirilen Çocuk Haklarıyla ilgili Ara Disiplin Kazanımı	
		f	%
4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	48	20	41.6
5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	29	18	62
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	24	16	66.6
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	28	18	64.2
Toplam	129	73	56.5

Tablo 6’da görüldüğü gibi 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen toplam 48 (%100) ara disiplin kazanımından 20’si (%41.6), 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen toplam 29 (%100) ara disiplin kazanımından 18’i (%62), 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen toplam 24 (%100) ara disiplin kazanımından 16’sı (%66.6), 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlarla ilişkilendirilen toplam 28 (%100) ara disiplin kazanımından 18’i (% 64.2) çocuk haklarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bu bulgulardan yola çıkarak çocuk haklarıyla ilişkilendirilen ara disiplin kazanımlarına en çok 6.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında, en az ise 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer verilmiştir. Bu bulgulara dayalı olarak ilişkilendirilen 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programıyla ilişkilendirilen ara disiplin kazanımlarında çocuk haklarına yeterli şekilde yer verildiği ifade edilebilir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders programı ara disiplin kazanımlarının çocuk haklarıyla ilişkilendirilmesinin en az yer verilen sınıf düzeyi olmasının nedeni bu sınıf düzeyinde çocukların yaşlarının küçük olmasından dolayı olduğu söylenebilir. Çünkü bu yaş dönemindeki çocukların bilişsel olarak somut işlemler döneminde oldukları hak, hukuk gibi soyut kavramları öğrenmede daha az beceriye sahip oldukları söylenebilir.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımlarla ilişkilendirilen ara disiplin kazanımlarının ara disiplin türlerine göre dağılımı Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7’de görüldüğü gibi 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları kazanımları en fazla ilişkilendirilen *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini olduğu ifade edilebilir. *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplinindeki bu ilişkilendirilmeyi sırasıyla *Özel Eğitim, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sağlık Kültürü* izlemiştir. *Kariyer Bilinci Geliştirme ve Girişimcilik* ara disiplininde ise birer kazanım çocuk hakları eğitimine yönelik olduğu söylenebilir. “*Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam*” ve “*Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim*” ara disiplinlerinde ise hiçbir kazanımında çocuk hakları eğitimine yönelik bir ilişkilendirilme görülmemiştir.

Tablo 7

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlarla İlişkilendirilen Ara Disiplin Kazanımlarının Ara Disiplin Türlerine Göre Dağılımı

Ara Disiplinler	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı		5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı		6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı		7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İnsan Hakları ve Vatandaşlık	8	40	12	66.6	7	43.7	12	66.6
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	3	15	3	16.6	2	12.5	1	5.5
Kariyer Bilinci Geliştirme	1	5	2	11.1	2	12.5	-	-
Sağlık Kültürü	2	10	-	-	2	12.5	3	16.6
Girişimcilik	1	5	-	-	-	-	1	5.5
Özel Eğitim	5	25	-	-	1	6.2	1	5.5
Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam	-	-	1	5.5	-	-	-	-
Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim	-	-	-	-	2	12.5	-	-
Toplam	20	100	18	100	16	100	18	100

Buna göre bu ilişkilendirmeler öğrenme alanı ve üniteler de şöyle örneklendirilebilir: *Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Üretimden Tüketime* ünitesindeki “Satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendirir.” ve “Gerektiğinde bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.” kazanımları *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini “Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır.”, “Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını arar.” ve “Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.” kazanımları ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca yine aynı kazanım *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplinde yer alan “Kendisiyle ilgili kararlar verir.” kazanımları ile de ilişkilendirilmiştir.

Gruplar, Kurumlar, Sosyal Örgütler öğrenme alanı *Hep Birlikte* ünitesindeki “İnsanların belli bir amaç çerçevesindeki oluşturdukları grup, kurum ve sosyal örgütleri fark eder.” ve “Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.” kazanımları *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini “Sivil

toplum örgütlerinin yasal olduğunu bilir.” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. Yine aynı öğrenme alanındaki aynı üniteye yer alan *“Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnek verir.”* kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplinindeki *“Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.”* kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. Son olarak *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanı *Hep Birlikte* ünitesinde yer alan *“Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.”* kazanımı *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplininde yer alan *“Çevrede bulunan sportif ve kültürel etkinliklerden haberdar olur.”* kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanı *İnsanlar ve Yönetim* ünitesindeki *“Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.”* kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini *“Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.”* , *“Seçilme hakkının önemini kavrar.”* ve *“Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.”* kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Birey ve Toplum öğrenme alanı *Kendimi Tanıyorum* ünitesindeki *“Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder.”* kazanımı *Girişimcilik* ara disiplininde yer alan *“Kişiler arasındaki farklılıkları tanır.”* kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca yine aynı kazanım *Kariyer Bilincini Geliştirme* ara disiplinindeki *“İnsanların tek tek kendine özgü olduğunu fark eder.”* kazanımıyla *Sağlık Kültürü* ara disiplininde yer alan *“Bireysel farklılıklara saygı duyar.”* kazanımıyla da ilişkilendirilmiştir. *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Kendimi Tanıyorum* ünitesindeki *“Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder.”* kazanımı *Özel Eğitim* ara disiplininde yer alan *“Kişilerin yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceğinin farkına varır.”* , *“Kendi farklılığını kabullenir.”* kazanımlarıyla da ilişkilendirilmiştir. Yine aynı öğrenme alanındaki aynı üniteye yer alan *“Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.”* kazanımı *Sağlık Kültürü* ara disiplininde yer alan *“Başkalarının duygularına duyarlı olur.”* , *Özel Eğitim* ara disiplininde yer alan *“Farklılıklara karşı anlayış ve saygı gösterir.”* ve *“Kendi farklılığını kabullenir.”* kazanımlarıyla, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplininde yer alan *“İnsanların fikirlerine, ilgilerine ve duygularına saygı gösterir.”* kazanımlarıyla da ilişkilendirilmiştir. *Birey ve Toplum* öğrenme alanı

Kendimi Tanıyorum ünitesinde yer alan “*Farklı durumlara ait farklı duygu ve düşüncelerini ifade eder.*” kazanımı *Özel Eğitim* ara disiplininde yer alan “*Kendini ifade edebilme becerisini geliştirir.*” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların ara disiplinlerle ilişkilendirilmesine yönelik bulgular incelendiğinde çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok ilişkilendirilen öğrenme alanı *Birey ve Toplum*, *Kendimi Tanıyorum* ünitesinin olduğu görülmüştür. *Birey ve Toplum* öğrenme alanı yapısı gereği çocuk hakları kazanımlarının verilmesine içerik olarak çok elverişli olduğu söylenebilir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında ünitelendirilmiş öğrenme alanlarındaki çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplininde olduğu söylenebilir. Bu ara disiplininden sonra çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların ilişkilendirildiği diğer ara disiplinler sırasıyla “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*”, “*Kariyer Bilinci Geliştirme*” ve “*Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam*”dır. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki öğrenme alanlarında yer alan diğer ara disiplin kazanımları çocuk hakları eğitimine yönelik olarak ilişkilendirilememiştir. Buna göre çocuk hakları eğitimiyle ilişkilendirilen öğrenme alanı ve ünitelerdeki ara disiplin kazanımları şöyledir:

Birey ve Toplum öğrenme alanı *Haklarımı Öğreniyorum* ünitesindeki “*İçinde bulunduğu gruplar ve gruplara ait rolleri ilişkilendirir.*” kazanımı *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplini “*Bir grup içinde çeşitli rollerin önemini kabul eder.*” kazanımıyla ve *Kariyer Bilinci Geliştirme* “*Bir bireyin sahip olabileceği değişik rolleri belirtir.*” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. *Haklarımı Öğreniyorum* ünitesindeki “*Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.*” kazanımı *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplini “*Okuldaki sorumluluklarını bilir.*” kazanımıyla, *Kariyer Bilinci Oluşturma* ara disiplini “*Kişisel sorumluluğun ve iyi çalışma alışkanlıklarının önemini açıklar.*” ve “*Aile üyeleri arasındaki bağlılığı, birlikte çalışmayı ve sorumluluğu açıklar.*” kazanımlarıyla, *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini “*Haklarını korumanın önemini açıklar.*”, “*Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.*” kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. *Birey ve Toplum*

öğrenme alanı *Haklarımı Öğreniyorum* ünitesinde yer alan “Çocuk olarak haklarını fark eder.” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi* ara disiplini “Çocuk haklarına dair sözleşmenin önemini kavrar.” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bulgularda da görüldüğü sosyal bilgiler *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Haklarımı Öğreniyorum* ünitesinde 5. sınıf düzeyinde çocuk haklarına yönelik kazanımlar ve ara disiplinler çocuk haklarının en somut yer aldığı öğrenme alanı ve ünitesidir şeklinde ifade edilebilir.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanı *Bir Ülke Bir Bayrak* ünitesindeki “Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi* ara disiplini “Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.” kazanımıyla, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplini “Kuralların insan hayatındaki önemini kavrar.” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Bir Ülke Bir Bayrak* ünitesinde yer alan “Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini “Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.”, “Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.” ve “Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.” kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. Yine aynı ünite yer alan “Ulusal egemenlik sembollerine değer verir.” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi* ara disiplini “T.C. Anayasasının varlığının farkına varır.” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanı *Toplum İçin Çalışanlar* ünitesindeki “Toplumun temel ihtiyaçlarıyla kurumları ilişkilendirir.”, “Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırır.” ve “Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmi kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.” kazanımlarıyla *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi* ara disiplini “Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanı *Adım Adım Türkiye* ünitesinde yer alan “Görsel kanıt kullanarak Atatürk İnkılâpları öncesi ile sonrası günlük yaşamı karşılaştırır.” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi* ara disiplini “Atatürk İnkılâplarının, İnsan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu

fark eder.”, “*Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.*” kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu kazanımlarda çocuklara kadın erkek eşitliği ve Atatürk İnkılablarıyla kadının toplumsal hayatta elde ettiği haklar, Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla eğitim alanındaki kazandıkları haklar kavratılabilir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı *Gerçekleşen Düşler* ünitesindeki “*Buluş ve teknolojik gelişmelerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır.*” ve “*Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerinin farkına varır.*” kazanımları *İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi* ara disiplindeki “*Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.*” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.” Son olarak *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Bölgemizi Tanıyalım* ünitesindeki “*Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlere neden olan uygulamaları fark eder.*” kazanımı *Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam* ara disiplini “*Posterler hazırlayarak toplumun bu konuda bilgilenemesine destek verir.*” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmelerde görüldüğü gibi çocuklara kazandırılmak istenen güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakları becerisi edilmelerinin hedeflendiği söylenebilir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok görüldüğü *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplinidir. Bu disiplini takip eden diğer disiplinler ise şöyledir: “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*”, “*Kariyer Bilinci Geliştirme*”, “*Sağlık Kültürü*” ve “*Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim*” ara disiplinleridir. Bu disiplinlerde ikişer kazanımın çocuk hakları eğitimine yönelik olarak ilişkilendirildiği söylenebilir. *Özel Eğitim* ara disiplininde bir kazanım çocuk hakları eğitimine yönelik olarak ilişkilendirilmiş ama “*Girişimcilik*” ve “*Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam*” ara disiplinlerindeki hiçbir kazanım çocuk hakları eğitimine yönelik olarak ilişkilendirilememiştir. Buna göre öğrenme alanı ve ünitelerde yer alan kazanımların çocuk hakları ara disiplini kazanımlarıyla ilişkilendirmeleri şöyledir:

Birey ve Toplum öğrenme alanı *Sosyal Bilgiler Öğreniyorum* ünitesindeki “*Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.*” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık eğitimi* ara disiplini “*Vatandaş olmanın getirdiği sorumlulukları fark eder.*” ve “*Bütün insanların haklar yönünden eşit ve özgür doğduklarını belirtir.*” kazanımları ile

ilişkilendirilmiştir. *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Elektronik Yüzyıl* ünitesindeki “*Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.*” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* eğitimi ara disiplini “*Kitap, kaset, CD gibi materyalleri yasalara uygun bir şekilde üreten ve satan yerlerden almaya özen gösterir.*” kazanımıyla ilişkilendirilmiştir. Bu kazanımlar çocuğun bilgi edinme ve zararlı yayınlardan korunma hakkı içerisinde değerlendirilebilir. Çünkü son dönemlerde medyanın basılı, yazılı ve görsel yayınlarının çocuklara etkileri üzerine etkileri tartışılmaktadır.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanı *Demokrasinin Serüveni* ünitesindeki “*Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.*” kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* eğitimi ara disiplini “*İnsan haklarının tarihsel süreçte nasıl kazanıldığını kavrar.*”, “*İnsan haklarının uluslar arası belgelerde güvence altına alındığını belirtir.*”, “*Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar.*” ve “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni imzalayan ülkeler arasında olduğumuzu ifade eder.*” kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. Aynı üniteye “*Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadının haklarının gelişimi açısından yorumlar.*” kazanımı *Kariyer Bilinci Geliştirme* ara disiplini “*İşte ve aile içinde kadın-erkek rollerinin zaman içindeki değişimini açıklar.*” kazanımı ile “*Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.*” kazanımı *Sağlık Kültürü* ara disiplini “*Özgürlüğün başkalarının özgürlükleri ile bağlantısı olduğunu fark eder.*”, “*Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadının haklarının gelişimi açısından yorumlar.*” kazanımı yine *Sağlık Kültürü* ara disiplini “*Toplumda cinsiyetler arası farklılıklara bağlı ayrımcılık yapılmasının etkilerini sorgular.*” kazanım ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirilmede de kazandırılmak istenen 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının da yer alan çocuk hakları eğitimi kazanımları daha üst bir düzeyde insan hakları kazanımlarıyla desteklendirilerek verilmeye çalışıldığı şeklinde ifade edilebilir. Çünkü bu sınıf düzeyinde yer alan “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni imzalayan ülkeler arasında olduğumuzu ifade eder.*” kazanımı çocuklara hem çocuk olarak hem bir insan olarak haklarının varlığını görmeleri açısından önemlidir. Aynı zamanda kadının rollü ve haklarına yer verilmiş olması

kadın erkek eşitliğini benimsemeleri ve ayrımcılığın önlenmesi bakımından önemli olduğu söylenebilir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı *Ülkemizin Kaynakları* ünitesindeki “*Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü değerlendirir.*” kazanımı *Özel Eğitim* ara disiplini “*Bireylerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda topluma üretken olarak katılması gerektiğini belirtir.*” kazanımı ile ilişkilendirilmiştir. Yine *Ülkemizin Kaynakları* ünitesindeki “*İlgi duyduğu mesleklerin gerektiği eğitim, beceri ve kişilik özelliklerini araştırır.*” hem *Kariyer Bilinci Geliştirme* hem de *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplinleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu kazanım *Kariyer Bilinci Geliştirme* ara disiplininde “*İlgi duyduğu meslekleri sıralar.*” kazanımı ile ilişkilendirilirken *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* ara disiplininde “*Mesleklerin gerektiği ilgi ve yetenekleri tanır.*” ve “*Değişik mesleklerin farklı becerilerle ilişkili olduğunu fark eder.*” kazanımları ile ilişkilendirilmiştir. Son olarak *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Ülkemiz ve Dünya* ünitesindeki “*Uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimdeki rolünü değerlendirir.*” kazanımı *Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim* ara disiplini “*Sporun ülkeler arası barış ve kaynaşmayı sağlamadaki rolüne örnekler verir.*” kazanım ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok görüldüğü ara disiplin *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplinidir. Bu ara disiplinini *Sağlık Kültürü* izlemiştir. Bu ilişkilendirmeyi ise “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*”, “*Girişimcilik*” ve “*Özel Eğitim*” ara disiplinleri izlediği söylenebilir.

Buna göre *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *İletişim ve İnsan İlişkileri* ünitesindeki “*Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder.*” ve “*Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar.*” kazanımları “*İnsan haklarının yaşadığı toplumda daha etkin uygulanması için önerilerde bulunur.*”, “*Hakları ihlal edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.*”, “*Düşünce ve İfade özgürlüğünün önemini fark eder.*”, “*Yargı kararları olmadıkça hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine ve evine karışılmayacağını, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 16.maddesine dayanarak açıklar.*” (Sözleşmenin 16. Maddesi Özel

Hayatın Korunması'dır.)", "Basın ve yayın organlarının kısıtlama olmadan özgürce çalışmaları gerektiğini ifade eder." ve "Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar." İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplini kazanımları ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmelerde de görüldüğü gibi 7. sınıf düzeyinde yer alan kazanımlarda çocuklara hakları Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne dayandırılarak verilmiştir. Bununla program hem eğitimcilerin hem de çocukların haklarının uluslar arası belgelerle de hukukta korunduğunu görmeleri hedeflemektedir şeklinde ifade edilebilir.

Yine İletişim ve İnsan İlişkileri ünitesindeki "İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır." kazanımı hem Girişimcilik hem Sağlık Kültürü hem de Rehberlik ve Psikolojik Danışma ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. Girişimcilik ara disiplininde "Başkaları ile kurduğu iletişimlerin iyi olup olmadığını sorgular" kazanımı ile Sağlık Kültürü ara disiplininde "Etkili iletişim kurmanın yollarını belirler." ve "Bir ilişkiyi sürdüren ve zedeleyen tutum ve davranışlara örnek verir." kazanımı ile Rehberlik ve Psikolojik Danışma ara disiplininde de "İletişimle kişiler arası farklılıklara hoşgörü gösterir." kazanımı ile ilişkilendirilmiştir. Son olarak aynı ünite "İnsanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerde iletişimin önemini fark eder." kazanımı Sağlık Kültürü ara disiplini "Anlamlı ilişkiler kurma ve sürdürmenin önemini fark eder." kazanım ile ilişkilendirilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesindeki "Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar." kazanımı Özel Eğitim ara disiplini "İlgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar." kazanımı ile ilişkilendirilmiştir. İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı Ülkemizde Nüfus ünitesindeki "Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir." kazanımı İnsan Hakları ve Vatandaşlık eğitimi ara disiplini "Eğitimin kendisi için bir hak olduğunu fark eder.", "zorunlu ve parasız ilköğretimin bütün çocuklar için bir hak olduğunu belirtir.", "Çocukların çalışma yaşamında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine uygun koşullarda

çalışması gerektiğini ifade eder.” ve “Herkesin çalışma ve işini özgürce seçme hakkı olduğunu fark eder.” kazanımları ile ilişkilendirilirken, aynı ünitedeki “Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.” kazanımı da İnsan Hakları ve Vatandaşlık eğitimi ara disiplininin “Seyahat etmenin bir özgürlük olduğunu belirtir.” kazanımı ile ilişkilendirilmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımların ara disiplin kazanımlarında çocuk hakları eğitimiyle ilişkilendirilen kazanımlarda özellikle Çocuk Hakları Sözleşmesi maddelerine oldukça yer verildiği söylenebilir. Bu da çocuk hakları eğitimi açısından olumlu bir gelişme olduğu ifade edilebilir.

Son olarak *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Zaman İçinde Bilim* ünitesindeki *“Tarihsel süreçte düşüncüyü ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.”* kazanımı *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* eğitimi ara disiplini *“Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilmiştir. Programda yer alan çocuk hakları ilişkili tüm ara disiplin kazanımları Ek 2’de sunulmuştur.

Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerine Göre Sosyal Bilgiler Ders Programlarındaki Çocuk Haklarıyla İlişkili Kazanımlara İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ders programları incelendiğinde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf kazanımlarında ÇHS’nin maddeleriyle ilişkilendirilebilecek özellikler bulunmuştur. ÇHS incelendiğinde 42 temel maddeden oluştuğu görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programlarındaki kazanımlar incelenirken de bu maddeler ışığında ilişkilendirmeler yapılmıştır. ÇHS maddeleriyle ilgili özelliklerin kazanımlar içerisinde yer alma düzeyi ve sıklığı farklılık göstermektedir. Bu bakımdan tüm sınıflar ayrı ayrı incelenmiştir. Bulunan bulgular Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerinin Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddeler	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi		5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi		6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi		7.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Ayrımcı Gözetim Hakkı/Madde 2	2	8.3	2	10	1	6.6	-	-
Çocuğun Yüksek Yararı/ Madde 3	1	4.1	-	-	-	-	-	-
Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklara Sahip Olma/ Madde 4	-	-	1	5	-	-	-	-
Çocuğun Yeteneklerini Geliştirme ve Yönlendirilme Hakkı/ Madde 5	-	-	-	-	1	6.6	1	5.8
Çocuğun, Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/ Madde 6	-	-	3	15	2	13.3	-	-
Çocuğun İsim ve Vatandaşlık Hakkı/ Madde 7	1	4.1	-	-	1	6.6	-	-
Çocuğun Kimliğinin Korunması/ Madde 8	1	4.1	-	-	-	-	-	-
Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkı/ Madde 12	-	-	2	10	-	-	1	5.8
Çocuğun Görüşlerini İfade Edebilme Hakkı/Madde 13	2	8.3	1	5	-	-	1	5.8
Düşünce Özgürlüğü/ Madde 14	1	4.1	1	5	2	13.3	1	5.8
Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı/ Madde 15	3	12.5	2	10	-	-	-	-
Özel Yaşamın Korunması/ Madde 16	-	-	-	-	-	-	1	5.8

Tablo 8

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerinin Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddeler	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi		5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi		6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi		7.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17	-	-	1	5	1	6.6	4	23.5
Engelli Çocukların Korunması Hakkı/ Madde 23	1	4.1	-	-	-	-	-	-
Çocuğun Sağlık Hakkı/ Madde 24	3	12.5	-	-	1	6.6	-	-
Çocuğun İnsanca Standarda Sahip Olma Hakkı/ Madde 27	2	8.3	-	-	-	-	-	-
Eğitim Hakkı - Mesleki Yönlendirme / Madde 28	-	-	-	-	2	13.3	2	11.7
İnsan Hak ve Hürriyetlerini Geliştirme / Madde 29b	1	4.1	1	5	3	20	2	11.7
Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı / Madde 29c	3	12.5	3	15	-	-	1	5.8
Anlayış ve Hoşgörü Geliştirme / Madde 29d	1	4.1	-	-	1	6.6	1	5.8
Dinlenme, Eğlenme ve Kültürel Etkinliklere Katılım Hakkı / Madde 31	1	4.1	2	10	-	-	1	5.8
Zorla Çalıştırılma Yasağı / Madde 32	-	-	-	-	-	-	1	5.8
Çocuk Haklarının Öğretimi / Madde 42	1	4.1	1	5	-	-	-	-
Toplam	24	100	20	100	15	100	17	100

Tablo 8 incelendiğinde, 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programları ÇHS maddelerinin kazanımlarla ilişkilendirilmesine yönelik ulaşılan bulgular şunlardır:

Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları ÇHS maddeleri ışığında incelendiğinde en çok yer alan “Eğitimin Hedeflerine İlişkin İlkeleri” düzenleyen 29. maddedir. Bu maddenin içeriğine bakıldığında “Çocuğun, insan haklarına ve temel özgürlüklere Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda benimsenen ilkelere saygısını geliştirme” (m. 29b); “Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi” (m. 29c) ve “Çocuğun anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplarda, ister yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması” (m. 29d) konuları ele alınmıştır. Bunlarla ilgili kazanımlar şöyle örneklendirilebilir: “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.”; “Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.” v.b ÇHS m. 29’tan sonra ise, Ayrım Gözetmeme (m. 2), Yaşama ve Gelişme Hakkı (m. 6), Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü (m. 14), Dernek Kurma Hakkı (m. 15) maddeleri gelmektedir. Adı geçen maddeleri örneklendiren kazanımlar Ek 3’de verilmiştir.

Tablo 8’e göre 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden en çok yer alan, toplam 24 maddeden 3’ünün (%12.5) “Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı” (m.29c), 3’ünün (%12.5) “Sağlık Hakkı” (m.24) ve diğer 3’ünün (%12.5) “Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı” (m.15) ile ilgili olduğu söylenebilir. Bunları, toplam 24 maddeden 2’sinin (%8.3) “Ayrım Gözetmeme” (m.2), 2’sinin “Çocuğun Görüşlerini İfade Edebilme Hakkı” (m.13) ve 2’sinin “Çocuğun İnsanca Standartlara Sahip Olma Hakkı” (m.27) ilgili olduğu ifade edilebilir. 4. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları ÇHS maddelerinde en az yer alan, toplam 24 maddeden 1’i (%4.1) m.3, m.7, m.8, m.14, m.23, m.29b, m.29d, m.31 ve m.42 ile ilgili olduğu beyan edilebilir. Burada

sayılanlar dışında kalan diğer ÇHS maddeleri ise 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde yer almamıştır.

4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ÇHS maddeleri ile ilgili olanlarına örnek olarak şunları verebiliriz: “Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir”; “Bireysel farklılıkları tanım ve kabul eder.”; “Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.” ve “Doğal afetler karşısında hazırlıklı olur.”. Bu sınıf düzeyinde yer alan ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilen diğer kazanımlar EK 3’de verilmiştir.

Tablo 8 göre 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden en çok yer alan, toplam 20 maddeden 3’ünün (%15) “Çocuğun Yaşama, Hayatta kalma ve Gelişme Hakkı” (m.6) ve “Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı” (m.29c) ilgili olduğu söylenebilir. Bu maddeleri izleyen, toplam 20 maddeden 2’sinin (%10) m.2, m.15 ve m.31 ile ilgilidir. En az yer alan maddeler ise m.4, m.13, m.14, m.17, m.29b ve m.42’dir. Bunların toplam 20 maddeden 1’ile (%5) oranına sahip olduğu söylenebilir. Bu maddeler dışında 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları ÇHS maddeleri ile ilişkilendirilememiştir.

5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilen, bazı kazanım örnekleri şöyledir: “Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler.”; “Çocuk olarak haklarını fark eder.”; “Kanıt kullanarak Atatürk inkılablarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır”; “Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanım ve izler.”

Tablo 8’e göre, 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden en çok yer alan, toplam 15 maddeden 3’ünün (%20) “İnsan Hak ve Hürriyetlerini Geliştirme” (m.29b) ilgili olduğu söylenebilir. Yine toplam 15 maddeden 2’sinin (%13.3) “Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı” (m.6), “Düşünce Özgürlüğü” (m.14) ve “Eğitim-Mesleki Yönlendirilme Hakkı” (m.28) ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Bu maddeleri izleyen, toplam 15 maddeden 1’inin (%6.6) m.2, m.5, m.7, m.17, m.24 ve m.29d ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu bulgularda dikkat çeken nokta ise

sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilen kazanımların en az yer aldığı sınıf düzeyinin 6. sınıf olduğu ifade edilebilir.

6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilen bazı kazanım örnekleri şöyledir: *“Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.”*; *“Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder.”* ve *“Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.”*

Tablo 8'e göre 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden en çok yer alan toplam 17 maddeden 4'ünün (%23.5) *“Çocuğun Bilgi Edinme Hakkı”* (m.17) ile ilgili olduğu söylenebilir. Bunu toplam 17 maddeden 2'sinin (%11.7) *“Eğitim Hakkı ve Mesleki Yönlendirme”* (m.28) ve *“İnsan Hak ve Hürriyetlerini Geliştirme”* (m.29b) ile ilişkilendirilebilir. Son olarak toplam 17 maddeden 1'inin (%5.8) ise m.5, m.12, m.14, m.16, m.29c, m.29d, m.31 ve m.32 ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda dikkat çeken nokta ise, burada saydıklarımız dışındaki diğer kazanımlar ÇHS maddeleri ile ilişkilendirilememiştir.

7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilen bazı kazanım örnekleri ise şöyledir: *“Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder.”*; *“Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.”*

ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilen kazanım tabloları Ek 2'de sınıf düzeyine göre ayrı ayrı verilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanımların çocuk hakları eğitimi açısından incelenmesi amaçlanan bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model çerçevesinde alan yazın taranmış ve sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları çocuk hakları eğitimi açısından değerlendirilmiştir. Araştırma sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğretim programı kazanımları, ara disiplin kazanımları ve bu kazanımların ÇHS maddeleri üzerinde gerçekleşmiştir.

Araştırma verilerinin çözümlenmesi aşamasında, sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları frekans ve yüzde ile ortaya konmuştur. Programda öğrenme alanlarında yer alan kazanımlar bulgularla desteklenmiştir. Bu bulgulara dayanarak aşağıda sonuçlar ve tartışmalar ortaya konmuş ve bu sonuçlar doğrultusunda düşünülen öneriler sunulmuştur.

Sonuçlar

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları kazanımlarının çocuk hakları eğitimine yönelik sonuçlar

- Sosyal bilgiler öğretim programlarında çocuk hakları eğitimine yönelik en çok kazanımın 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında olduğu belirlenmiştir. Çocuk hakları eğitimine yönelik en az kazanım ise 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında olduğu belirlenmiştir.
- Sosyal bilgiler öğretim programlarında çocuk hakları eğitimine yönelik en çok kazanımın *Birey ve Toplum* öğrenme alanında olduğu belirlenmiştir. Çocuk hakları eğitimine yönelik en az kazanımın ise *Kültür ve Miras* öğrenme alanında olduğu belirlenmiştir.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimiyle ilgili kazanım sayılarına göre dağılımı incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yeterince yer verilmemiştir. Bununla birlikte 4. sınıf sosyal bilgiler dersi programında yer alan “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*”; “*Güç, Yönetim ve Toplum*”; “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” ve “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimi açısından yeterli kazanıma yer verilmiştir. Ancak , “*İnsanlar, Yerler ve*

Çevreler” ve *“Bilim, Teknoloji ve Toplum”* öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimiyle ilgili yeterli kazanıma yer verilmemiştir.

- 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanı *Hep Birlikte* (%100) ünitesi ve *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *İnsanlar ve Yönetim* (%100) ünitesinde yer verildiği görülmüştür. Bunun sırasıyla *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Üretimden Tüketime* (%71.4) ünitesi, *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Kendimi Tanıyorum* (%66.6) ünitesi izlemiştir. 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları eğitimiyle ilgili en az kazanım *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *İyi ki Var* (%33.3) ünitesi ve *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Yaşadığımız Yer* (%12.5) ünitesi de olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *Geçmişimi Öğreniyorum* ünitesinde yer alan kazanımların hiçbirinin çocuk hakları eğitimiyle ilgisi kurulamamıştır.

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimiyle ilgili kazanım sayılarına göre dağılımı incelendiğinde 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yeterince yer verilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında *“Birey ve Toplum”* ve *“Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler”* öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimi açısından yeterli kazanıma yer verilmiştir. Ancak, *“Bilim, Teknoloji ve Toplum”*, *“Küresel Bağlantılar”* ve *“İnsanlar, Yerler ve Çevreler”* öğrenme alanlarında ise çocuk hakları eğitimi açısından yeterli kazanıma yer verilmemiştir.

- 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Haklarımı Öğreniyorum* (%100) ünitesinde yer verilmiştir. Çocuk hakları eğitimiyle en az kazanıma *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Bir Ülke Bir Bayrak* (%20) ünitesi, *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Gerçekleşen Düşler* (%16.6) ünitesi, *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Hepimizin Dünyası* (%16.6) ünitesi ve *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Bölgemizi Tanıyalım* (%14.2) ünitesinde yer verilmiştir.

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimiyle ilgili kazanım sayılarına göre dağılımı incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yeterince yer verilmiştir. Bununla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında “*Güç, Yönetim ve Toplum*”, “*Küresel Bağlantılar*” ve “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimine yönelik yeterli düzeyde kazanımlara yer verildiği saptanmıştır. Ancak, “*Birey ve Toplum*” ve “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanlarında çocuk hakları açısından yeterli düzeyde kazanıma yer verilmemiştir.
- 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara en çok *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Demokrasinin Serüveni* (%80) ünitesinde yer verildiği görülmüştür. Bunu sırasıyla *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Ülkemiz ve Dünya* (%60) ünitesi, *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ülkemizin Kaynakları* (%50) ünitesi, *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *Sosyal Bilgiler Öğreniyorum* (%33.3) ünitesi izlemiştir. 6.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları eğitimi ile ilgili en az kazanım *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Elektronik Yüzyıl* (%20) ünitesinde yer verildiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*” öğrenme alanı “*Yeryüzünde Yaşam*” ünitesiyle “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanı “*İpek Yolunda Türkler*” ünitelerinde yer alan kazanımların hiçbirin çocuk haklarıyla ilişkisi kurulamamıştır.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimiyle ilgili kazanım sayılarına göre dağılımı incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yeterince yer verilmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında “*Güç, Yönetim ve Toplum*” ve “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitimi açısından yeterli kazanıma yer verilmiştir. Ancak, “*Küresel Bağlantılar*” ve “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanlarında ise çocuk hakları eğitimi açısından yeterli düzeyde kazanıma yer verilmemiştir.

- 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitime yönelik kazanımlara en çok *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanı *Yaşayan Demokrasi* (%80) ünitesinde yer verildiği görülmüştür. Bunu sırasıyla *Birey ve Toplum* öğrenme alanı *İletişim ve İnsan İlişkileri* (%66.6) ünitesi, *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Ülkemizde Nüfus* (%40) ünitesi, *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı *Ekonomi ve Sosyal Hayat* (%33.3) ünitesi izlemiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çocuk haklarıyla ilgili en az kazanıma *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı *Ülkeler Arası Köprüler* (%25) ünitesi ve *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanı *Zaman İçinde Bilim* (%12.5) ünitesi yer verildiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *Türk Tarihinde Yolculuk* ünitesinde yer alan kazanımların hiçbirinin çocuk haklarıyla ilişkisi kurulamamıştır.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki ara disiplin ilişkilendirmelerine göre çocuk hakları eğitime yönelik kazanımlarına ilişkin sonuçlar

- 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında toplam 174 kazanım ve bunlarla ilişkilendirilen toplam 129 ara disiplin kazanımı vardır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en çok 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında olduğu belirlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları eğitimiyle ilişkilendirilen en az ara disiplin kazanımın ise 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında olduğu belirlenmiştir.
- Sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları eğitime yönelik en çok kazanımın *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplininde, en az kazanımının ise *Afetten Korunma Güvenli Yaşam* ara disiplininde olduğu belirlenmiştir.
- 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanlarında çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en çok *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplinini ile ilişkilendirilmiş olduğu belirlenmiştir. Bu ilişkilendirilmeyi sırasıyla *Özel Eğitim, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sağlık Kültürü* izlemiştir. Çocuk hakları eğitime yönelik en az kazanım ise *Kariyer Bilinci Geliştirme ve Girişimcilik* ara disiplininde olduğu belirlenmiştir.

Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam ve *Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim* ara disiplininde ise hiçbir kazanım çocuk hakları eğitimiyle ilişkilendirilememiştir

- 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarındaki çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplininde olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*” ve “*Kariyer Bilinci Geliştirme*” ara disiplinleri izlemiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk haklarıyla ilgili en az kazanım “*Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam*” ara disiplininde yer aldığı belirlenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan diğer ara disiplinler çocuk haklarıyla ilgili görülmemiştir.

- 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*”, “*Kariyer Bilinci Geliştirme*”, “*Sağlık Kültürü*” ve “*Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim*” ara disiplinleri izlemiştir. Çocuk haklarıyla ilgili en az kazanım ise *Özel Eğitim* ara disiplininde yer verildiği belirlenmiştir. Ancak, “*Girişimcilik*” ve “*Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam*” ara disiplinlerindeki hiçbir kazanım çocuk hakları eğitimine yönelik değildir.

- 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en çok *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini olduğu görülmüştür. Çocuk hakları eğitimiyle ilgili en az kazanım ise “*Sağlık Kültürü*”, “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma*”, “*Girişimcilik*” ve “*Özel Eğitim*” ara disiplinlerinde olduğu belirlenmiştir.

Çocuk hakları sözleşmesi maddelerine göre sosyal bilgiler ders programlarındaki çocuk haklarıyla ilişkili kazanımlara ilişkin sonuçlar

- Türkiye'nin 1990 yılında onayladığı ÇHS'nin toplam 54 maddesi bulunmaktadır. Sözleşme üç kısımdan oluşmakta birinci kısımda çocuğun temel haklarına yer verilmekte ve diğer iki kısım ise devletlerin uyması gereken hususlar ve uygulamaya ait maddelerden oluşmaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları ise sözleşmede bulunan 42 temel maddeye göre ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmeye göre, sosyal bilgiler

öğretim programı kazanımları içerisinde en çok yer alan madde *Eğitimin Hedeflerine İlişkin İlkeler* maddelerini içeren 29.madde olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla *Ayrım Gözetmeme* (m.2), *Yaşam ve Gelişme Hakkı* (m.6), *Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü* (m.14) ve *Dernek Kurma Özgürlüğü* (m.15) izlemiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde en az yer alan maddeler ise (m.3), (m.4), (m.8), (m.16), (m.23) ve (m.32)'dir.

- 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları içerisinde en çok yer alan ÇHS maddeleri (%12.5) oranı ile *Çocuğun Sağlık Hakkı* (m.24), *Dernek Kurma Hakkı* (m.15) ve *Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı* (m.29-c) olduğu saptanmıştır. Bunları (m.2), (m.13), (m.27) vb gibi maddeler izlemiştir. Çocuk haklarıyla ilgili en az yer alan maddeler ise (m.3), (m.7), (m.8), (m.14), (m.23), (m.29), (m.31) ve (m.42)'dir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının hiç birisinde *Çocuğun Görüşlerine Saygı* (m.12), *Özel Yaşamın Korunması* (m.16), *Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklara Sahip Olma* (m.4) gibi haklarla ilgili kazanımlara rastlanmamıştır.

- 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde en çok yer alan ÇHS maddeleri (%15) oranı ile *Çocuğun Yaşama, Hayatta kalma ve Gelişme Hakkı* (m.6) ve *Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı* (m.29c) olduğu saptanmıştır. Çocuk haklarıyla ilgili en az yer alan maddeler ise (m.4), (m.13), (m.14), (m.17), (m.29b) ve (m.42)'dir. Ancak, 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden *Çocuğun Yüksek Yararı* (m.3), *Çocuğun Yeteneklerini Geliştirme ve Yönlendirilme Hakkı* (m.5), *Çocuğun Kimliğinin Korunması* (m.8) ve *Özel Yaşamın Korunması* (m.16) gibi önemli maddelere hiç yer verilmemiştir.

- 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde en çok yer alan ÇHS maddesi (%20) oranı ile *İnsan Hak ve Hürriyetlerini Geliştirme* (m.29b) olmuştur. Bunu (m.6), (m.14), (m.28), (m.2), (m.5), (m.17) gibi maddeler izlemiştir. Çocuk haklarıyla ilgili en az yer alan maddeler ise (m.2), (m.5), (m.7), (m.17), (m.24) ve (m.29b)'dir. 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden *Çocuğun Kimliğinin Korunması* (m.8), *Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkı* (m.12),

Çocuğun Görüşlerini İfade Edebilme Hakkı (m.13), *Dernek Kurma özgürlüğü* (m.15), *Özel Yaşamın Korunması* (16.m) ve *Engelli Çocukların Korunması* (m.23) gibi önemli maddelere hiç yer verilmemiştir.

- 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde en çok yer alan ÇHS maddesi (%23.5) oranı ile *Bilgi Edinme Hakkı* (m.17) olmuştur. Çocuk haklarıyla ilgili en az yer alan maddeler ise (m.5), (m.12), (m.13), (m.14), (m.16), (m.29c), (m.29d), (m.31) ve 8m.32)'dir. 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları içerisinde ÇHS maddelerinden *Ayrım Gözetmeme Hakkı* (m.2), *Çocuğun Yüksek Yararı* (m.3), *Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklara Sahip Olma* (m.4), *Çocuğun İsim ve Vatandaşlık Hakkı* (m.7), *Çocuğun Sağlık Hakkı* (m.24), *Çocuk Haklarının Öğretimi* (m.42) gibi maddelere hiç yer verilmemiştir.

Tartışma

Bu başlık altında, sosyal bilgiler dersi öğretim programları kazanımlarının çocuk hakları eğitimine ne kadar yer verildiği ve ÇHS maddelerinin ne kadar yer aldığı bulgularından yola çıkılarak, konuyla ilgili alan yazında çok fazla araştırma yapılmadığı görülmüştür. Ancak ulaşılan birkaç çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlara yer verilmeye çalışılmıştır.

- ÇHS'nin kabul edilmesinden itibaren 90'lı yıllardan bu yana çocuk hakları eğitimi Dünya'da ve ülkemizde çok önemli hale gelmiştir. ÇHS'nin 42. maddesi taraf devletleri sözleşme ilkelerini uygun bir şekilde hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından öğrenilmesini zorunlu tutmuşlardır. Bu madde gereğince taraf devletler, çocukların sahip oldukları hakların öğretilmesine yönelik bir yükümlüğe tabidir (Karaman Kepenekci, 2000). Araştırmalarda çocuk hakları eğitimi alan çocuklarda olumlu anlamda farklar gözlenmiştir. Covell ve Howe (1999) araştırmalarında, çocuk hakları eğitimi alan çocukların hakları konusunda daha bilgili oldukları ve başkalarının haklarına saygı gösterdikleri bulgusuna ulaşmışlardır.
- ÇHS'nin 28. maddesi hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün çocukların eğitim hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Sözleşmenin 42. maddesi de, taraf devletlere sözleşmenin ilke ve hükümlerinin doğru bir şekilde yetişkin ve çocukların bu haklarını yaygın bir biçimde öğrenilmesini sağlaması

konusunda yükümlülük getirmiştir (ÇHS, 1989). Bu madde gereğince taraf devletler, çocukların sahip oldukları hakları öğretilmesine yönelik bir yükümlülüğe sahiptir (Akyüz, 2010, Karaman Kepenekçi, 2000). 7.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı, *Ülkemizde Nüfus* ünitesinde eğitim hakkına yönelik kazanım yer almış ve eğitim hakkına, bu ünite eğitim hakkına değinmesi açısından önemli görülmekle birlikte diğer ünitelerde olmaması dikkat çekicidir.

- İlköğretim dönemi çocuk haklarının en bilinçli şekilde verilebileceği bir dönemdir. Bu yüzden bu dönemde çocuk tüm haklarıyla tanışmalıdır. Ersoy'un araştırması da bunu destekler şekilde ifade edilmiştir. Ersoy'a (2011) göre, Çocuk hakları eğitimi, çocuklara erken yaşlardan başlayarak verilmelidir. İlköğretim çocuk haklarının eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Çünkü ilköğretim, çocukların temel vatandaşlık yeterliklerini kazandıkları, kişisel değer tutumlarını geliştirdikleri bir dönemdir. Aynı zamanda ilköğretimin zorunlu ve üst eğitim basamaklarının temeli olması çocuk haklarının eğitimi açısından daha da önemlidir. Fakat ülkemizde çocuk hakları eğitimi çok etkili bulunmamaktadır. Coşkun Keskin ve Keskin'in (2008) araştırmasına göre ilköğretimde çocuk haklarına yönelik verilen eğitim yetersiz bulunmuştur.

- İlköğretim programları içinde çocuk hakları kazanımlarının en çok yer aldığı dersin Sosyal Bilgiler dersi olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler öğretmenleri bu konuda diğer branşlara göre daha tecrübeli olduklarını söyleyebiliriz. Bunu Özdemir Uluç'un (2008) araştırması ve Ersoy'un (2012) araştırması da desteklemektedir. Ersoy'un (2012) araştırmasında bu durum şöyle ifade edilmiştir; Okuttuğu derslerin öğretim programlarının içeriğinde çocuk hakları konusu yer alan öğretmenler diğer öğretmenlere göre çocuk hakları konusunda daha çok bilgiye sahiptir. Bu nedenle, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersini yürüten sınıf öğretmenleri ile Sosyal Bilgiler öğretmenleri çocuk hakları konusunda diğer öğretmenlere göre çocuk haklarını daha çok bilmektedir. Programlar değerlendirildiğinde ise ilköğretim hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders programları yetersizdir (Coşkun Keskin ve Keskin, 2008). Kazanımlar bakımından çocuk hakları eğitimi bu araştırmaya göre sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yeterlidir.

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programları kazanımları çocuk hakları bakımından incelendiğinde 4.sınıftan üst sınıflara doğru gidildikçe çocuk hakları kazanımlarının azaldığı görülmüştür. Bu bulguyu araştırmacıların sonuçları da desteklemektedir. Sözü edilen araştırmalara göre; ders kitaplarında çocukların gelişim düzeyleri dikkate alındığında bilgi edinme ve zararlı bilgilerden korunma hakkı gibi bir takım hakların sınıf düzeyi yükseldikçe artması gerekirken böyle bir artışın olmadığı görülmektedir (Özdemir Uluç; 2008, Merey, Kuş ve Karatekin, 2013). Çocuk haklarıyla ilgili kazanım sayısına en az 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer verilmiştir. ÇHS maddeleri ise 6. sınıf sosyal bilgiler programında çok yetersizdir. Ara disiplin kazanımları içerisinde *Vatandaşlık ve İnsan Hakları* ara disiplini dışında çocuk haklarının yer aldığı ara disiplinler kazanımları sayıca azdır. Bu dağılım diğer ara disiplin kazanımlarına da dağıtılmalıdır.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarında bir takım haklara ya çok az yer verildiği veyahut hiç yer verilmediği görülmüştür. Örneğin programda çocukların boş zamanlarını değerlendirme, sosyal etkinliklere katılma, eğitim hakkı, fırsat eşitliği, yönlendirme ve yöneltme hakkı ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Fakat katılım hakkı, korunma hakkı gibi bir takım hakları yeterli değildir. Bu bulguyu Özdemir Uluç'un (2008) araştırması da desteklemektedir. Bu araştırmaya göre; çocukların korunma haklarına, dernek kurma ve barışçıl bir şekilde toplanma özgürlüğü ve sömürü ve istismarla yönelik yeterli kazanım, içerik ve etkinliklerle ilgili hakları yetersiz bulunmuştur.
- Bu araştırma sadece sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarıyla sınırlı olduğundan dolayı çocuk haklarının sosyal bilgiler dersi etkinliklerinde, sosyal bilgiler dersi öğretmenlerin uygulamaları gibi bir takım konularda bilgiler taşımamaktadır. Araştırma sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının çocuk hakları eğitimi bakımından yeterli olduğu ve sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarıyla ilişkilendirilen ara disiplin kazanımlarının yeterli oranda çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlara yer verildiği söylenebilir.

Öneriler

Bu araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler doğrultusunda öneriler şu şekildedir:

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında çocuk haklarına ilişkin değer ve becerilerin benimsetilebilmesi için, çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların tüm öğrencilerin düzeyine yönelik geliştirilebilir.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan tüm disiplinlere çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlar günümüz koşullarıyla daha fazla ilişkilendirilebilir.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanları ve ünitelerdeki çocuk hakları eğitimiyle ilgili 4. sınıftan son sınıflara doğru azalan kazanım sayıları artırılabilir.
- 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *Geçmişimi Öğreniyorum* ünitesine çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlar eklenebilir.
- 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanı *Yeryüzünde Yaşam* ünitesi ile *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *İpek Yolunda Türkler* ünitesinde çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımlar eklenebilir.
- 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı *Kültür ve Miras* öğrenme alanı *Türk Tarihinde Yolculuk* ünitesine çocuk hakları eğitimine yönelik kazanım eklenebilir.
- Sosyal bilgiler öğretim programındaki kazanımlar genel olarak çocuk hakları disiplinler anlayışına uygun olarak yapılandırılabilir.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların ara disiplinler ve ÇHS maddeleriyle ilişkilendirilmesinin daha fazla güçlendirilmesi yoluna gidilebilir.
- ÇHS maddeleri sosyal bilgiler öğretim programında her sınıf düzeyine uygun şekilde öğrencilere verilebilir.
- Sosyal bilgiler bölümünde çocuk haklarıyla ilgili araştırama sayısı yeterli olmadığı için araştırma sayısı artırılabilir.

- Unutulmamalıdır ki çocuk haklarının geliştirilmesi demek aynı zamanda çağdaşlaşmanın göstergesi demektir bu bakımdan sosyal bilgiler öğretim programı çocuk hakları konusunda hem kazanımlar bakımından hem ara disiplinler kazanımları bakımından diğer öğretim programlarına kaynaklık edebilecek seviye getirilmelidir.

Kaynakça

- Akın, I. ve Özdemir, M. (2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Eğitim bilimleri fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 42(2), 183-198.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa birliği sürecinde Türkiye’de çocuk hakları ve güvenliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hatay. (186715).
- Akyüz, E (2001). “Çocuk hakları sözleşmesinin temel ışığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, Ankara, *MEB Dergisi*, 151.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk hukuku, çocukların hakları ve korunması*, Ankara Pegem Yayıncılık.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk hukuku, çocukların hakları ve korunması*, Ankara Pegem Yayıncılık.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi,.
- Aladağ, E. (2012). Sosyal bilgiler öğretimi. İçinde M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yaratıcı drama* (s.474-486). Ankara: Pegem Akademi.
- Aras, H. , Birinci, F. ve Uluç, F.(2001). “İkinci uluslararası eğitimde çocuk hakları konferansı”, *MEB Dergisi*, Ankara, 151.
- Ata, B. (2009). Sosyal bilgiler öğretimi yeni yaklaşımlar. İçinde I. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Aladağ (Ed.), *Sosyal bilgiler ünitesi kavramı üzerine bazı düşünceler* (s.43-53). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ay Zög, D. (2008). *Öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki*, (Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (235393).
- Bağlı, M.T. (2003). Ders kitaplarında insan hakları: İnsan haklarına duyarlı ders kitapları için. İçinde M. T. Bağlı, Y.Esen, (Ed.) *İnsan haklarına saygılı ders kitabı nasıl yazılır?: İki öykü (Yurttaş olmak için ve ben insanım)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Bağlı, M.T. ve Esen, Y. (2003). Ders kitaplarında insan hakları: İnsan haklarına duyarlı ders kitapları için. İçinde M. T. Bağlı, Y.Esen, (Ed.) *Ders kitabı yazarları için insan hakları ışığında yol gösterici yol gösterici bazı somut öneriler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Borne, D. (1998). Fransız eğitim sisteminde tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi tasarımı ve bu tasarımın yurttaşın oluşumuna katkısı. içinde T.İlgaz (Ed.), *Dersimiz: yurttaşlık* (s.157-166), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Campbell, K. ve Cowell, R. (2001). Children's Rights Education at the University Level: An effective means of promoting rights knowledge and rights-based attitudes, *The International Journal of Children's Rights*, (9),123-135.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Clough, N. ve Holden, C. (2002). *Education For Citizenship: Ideas into action/a practical guide for teachers of pupils aged 7-14* London- Routledge.
- Cılga, A. (2001), Çocuk hakları ve eğitimi, Ankara:*MEB Dergisi*, 151.
- Cılga, İ. (1999). Çocuk hakları, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*,j.Of.Ed.24, (s.244-245).
- Civek, B.D. (2008). *Yeni sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf programlarında vatandaşlık eğitimi* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara. (219550).
- Cohen, C. P., Erickson, M. F., Flekkoy, M. G. ve Hart, S. (1999). An international conference and an open file, *Prospectects*, 29(2),167-179.
- Cohen, C.P. ve Naimark, H. (1991). United Nations Convention on the Rights of the Child: Individual rights concepts and their significance for social scientists, *American Psychologists*, 46(1), 60-65.
- Coşkun Keskin S. ve Keskin Y. (2008). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin haklarını bilme düzeylerinin araştırılması, *The Journal Of SAU Education Faculty*, s.108-12.
- Covell, K. ve Howe, R. B (2005). The impact of children's rights education: A Canadian study, *The International Journal of Children's Rights*, 7, 171-183.

- Covell, K. ve Howe, R. B (2007). *Children Rights In Canada: A Question Of Commitment*, Waterloo, Ontario, Canada.
- Çelik, H. (2009). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitiminin bugünkü durumu ve geleceğine ilişkin görüşleri* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. (250924).
- Çolak, G. (2010). *Türk ceza yargılamasında çocukların yargılanması ve hakları*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan. (279149).
- Demirel, Ö. (2009). *Eğitimde program geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ (2007). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2001). Çocuk hakları açısından Türkiye’de çocuk olgusu, *MEB Dergisi*, Ankara, Sayı 151.
- Douglass, N. H. (1992). *Respect and Responsibility: An approach to teaching respect and responsibility and creating positive peer pressure*, Respect Education Inc. PO Box: 1479 Greenwood IN.
- Ercan, R. (2011). Modern çocuk paradigması, *Journal of World of Turks*, 3(2), s.85-98.
- Erkuş, A. (2009). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ersoy, A. F. (2011). İlköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları, 10 (1), s. 20-39.
- Ersoy, A. F. (2012). Vatandaşlık eğitiminde ihmal edilen bir alan: Evde ve okulda çocuk hakları eğitimi, *International Online journal of Educational Sciences*, 4(2), s. 359-376.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2009). *Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul: Yelken Basım.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2009). *İlköğretimde Haklarımız Var*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul: Yelken Basım.

- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan çocuk hakları konusunda öğretmenlerin ve yöneticilerin bilinç düzeyleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul. (241859).
- Flowers, N. (2007). *Compassito: manuel on human rights education for children*, Council of Europe.
- Franklin, B. (1993). *Çocuk hakları*, (çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garip, E. (2005). *İlköğretim 1-5. sınıf programları tanıtımı el kitabı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Gül, İ. I. (2009). Eğitime erişim: Eğitimde ayrımcılık yasağı ve fırsat eşitliği,ss:17/101.
- Gülersoy, A. E. ve Semenderoğlu, A. (2005). Eski ve yeni 4-5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*: 18, s.141-157.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitapları arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi, *International Journal Of New Trends In Arts, Sport&Science Education*, 2(1).
- Hammberg, T.(1990). The UN Convention on the rights of the child and how to make it work, *Human Rights Quarterly*, 12,p.97-105.
- İnan, A. N. (1968). *Çocuk hakları beyannamesi ilkeleri Türk hukuk sistemine etkisi*, Ankara.
- Jones, G. A. (2005). Children and Development: rights, globalization and poverty, *Progress in Development Studies*, 5 (4), 336-342.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karakütük, K. (2001). *Demokratik laik eğitim*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan hakları eğitimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaman Kepenekçi, Y. (1999) İlköğretimde insan hakları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32 (1-2), s. 227-237.

- Karaoğlu, İ. B. (1998). *Geleneksel öğretim yöntem ile işbirlikçi öğrenmenin öğrenci başarısı, hatırd tutma ve sınıf yönetimi üzerindeki etkisi* (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. (74575).
- Kaya, Ö. S. (2011). *Öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkocatepe Üniversitesi Afyonkarahisar. (286829).
- Koçak, N. (2001). Erken çocukluk döneminde eğitim ve Türkiye'de erken çocukluk eğitimin durumu, *Milli Eğitim, Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 151.
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramları açısından sosyal bilgiler dersi eğitim programlarının incelenmesi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), s.7.
- Kop, Y. ve Tuncel, G. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk haklarını algılamaları, *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 6(1): 106-124.
- Males, D. ve Stricevic, I. (2001). Knowing and living our rights-manual for children's right education in primary school, Zagreb, Skolska Knjiga.
- Melton, G. B. (1980). Children's concepts of their rights, *Journal of Clinical Child Psychology*, 186-190.
- Melton, G. B. ve Limber, S. P. (1993). What children's rights mean to children: Children's own views, In M. Freeman & P. Veerman (Eds.), *The ideologies of children's rights* (pp. 167-187). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publisher.
- Merey, Z. (2012). Sosyal bilgiler öğretimi. İçinde Mustafa Safran (Ed.), *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde vatandaşlık ve insan hakları eğitimi* s.720-722, Ankara: Pegem Akademi.
- Merey, Z. , Kuş, Z. ve Karatekin, M. (2013). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının çocukların bilgi edinme ve zararlı yayınlardan korunma hakkına yer verilmesi açısından değerlendirilmesi*. İçinde Yavuzer, H. ve Şirin, M. R. (Ed.), *Türkiye ve Çocuk Medya Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 99-105), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları-Altan Basım.
- Merey, Z. (2013). *Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi açısından çocukların katılım hakkı: Medya ortamına katılımı*. İçinde Yavuzer, H. Ve

- Şirin, M. R. (Ed.), Türkiye ve Çocuk Medya Kongresi Bildiriler Kitabı (s. 133-141), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları-Altan Basım.
- Merey, Z. ve Keçe, M. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinleri ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VII s. 110-139.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitaplığı Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005c). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2005). İlköğretim Ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, *T.C. Resmi Gazete*, 25699, 13.01.2005.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2006). Demokrasi Eğitimi Ve Okul Meclisleri Yönergesi, *Tebliğler Dergisi*, 2588, Eylül 2006.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu hukuk ve adalet dersi öğretim programı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Morine, S.J. (2000). *Çocukların ve ailelerin çocuk haklarına ve aile ilişkileri algılarına yönelik tutumları, (Children"s and parents" attitudes towards children"s rights and perceptions of family relationship*. Unpublished Master Thesis), Yüksek Lisans Tezi, Toronto University. Toronto, Canada.
- Müftü, G. (2001). Çocukların hakları, *Milli Eğitim, Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 151.
- Nader, R. (1992). Children: Toward Their Civic Skills and Civic Involvement, *Social Education*, 56(4), s.212-214.
- Neslitürk, S. ve Ersoy, A. F. (2007). Okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*,(3), s. 245-257.
- Osler, A. (1998). Conflicts, controversy and caring: Young people's attitudes toward children's rights, In C. Holden and N. Clough (Eds.). *Children as*

- citizens: Education for participation (pp. 113-126). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Osler, A. ve Starkey, H. (1998). Children's rights and citizenship: Some implications for the management of schools, *International Journal of Children's Rights*, 6(3), 313-333.
- Özdemir, D. (2006). *Sosyal bilgiler dersinin düşünme becerilerini kazandırma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi-Eskişehir. (187964).
- Özdemir Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları* (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (228075).
- Peker Ünal, D. (2010). *İlköğretim öğretmenlerine yönelik web tabanlı çocuk hakları eğitimi programı* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (302018).
- Pinter, R., Ryan, J. J., West, P.V. ve Aleak, A.W, Crow, L.D. ve Smith, S. (1991). *Eğitim psikolojisi*. İçinde Akdeniz S. (Çev.), İstanbul: İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Pingel, F. (2003). *Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ruck, M. D., Keating, D. P., Abramovitch, R. ve Koegl, C. J. (1998). Adolescents' and children's knowledge about rights: Some evidence for how young people view rights in their own lives, *Journal of Adolescence*, (21), 275–289.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, sokakta çalışan çocuklar ve eğitim sorunları, *MEB Dergisi*, Sayı 151.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk hukuku*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Sharma, S. R. (2003). *Encyclopedia of value and moral education*, New Delhi Cosmo Publications.
- Sherrod, L. R. (2008). Adolescents' perceptions of rights as reflected in their views of citizenship, *Journal of Social Issues*, (64), s. 771-79.

- Smith, A. (2007). Children and young people's participation rights in Education, *International Journal of Children's Rights*, (15), s. 147-164.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, (2010). *Çocukların Penceresinden Çocuk Hakları Raporu*, Gebze- Kocaeli: TÜBİTAK.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stoljar, S.J. (Tarihsiz). Children, Parents and Guardians, (Int. Encyc. Com. L., vol. 4) , Persons and Family.
- Taylor, N., Smith, A. B. ve Nairn, K. (2001). Rights important to young people: Secondary students and staff perspectives, *The International Journal of Children's Rights*, (9), 137-156.
- Tereseviciene, M. ve Jonyniene, Z. (2001). Students' perceptions of their rights in Lithuania, *School Psychology International*, (22), s.152-173.
- Temple, M. E. (1998). *The Influens of age, parental education level and parental style on children's understanding of their nurturance and self determination* (Unpublished Master Theisis), Toronto University, Toronto, Canada.
- Tezgel, R. (2006). *Yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında insan hakları ve değer eğitimi*, II. Uygulamalı Etik Kongresi, 18-20 Ekim 2006, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Tezgel, R. (2008). *Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Çocukların korunmasına ilişkin milletlerarası sözleşmeler ve Türk hukuku*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Tokcan, H. ve Demirkaya, H. (2012). Sosyal bilgiler öğretimi. İçinde Safran M.(Ed.), *Sosyal bilgilerde, yaklaşım ve yöntem ve teknikleri*, s.436-471, Ankara: Pegem Akademi.
- Topsakal, C. (2012). Eğitim fakültesi öğretmen adaylarının öğrenci haklarına ilişkin bilgi düzeyleri, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2), (142976), s. 751-771.

- Turanlı, K. (2004). *Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi çerçevesinde çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı* (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. (143964).
- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşme'ye yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerin görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (258334).
- Uçuş, Ş. (2014). Çocuk hakları eğitimi programının hazırlanması ve değerlendirilmesi: uygulama öğretmenleri ve katılımcıların görüşleri, *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education - 2014*, 3(2).
- Unicef. (1999). *Dünya Çocuklarının Durumu*, UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara.
- Unicef. (2002). *Rights, wants and needs*, UNICEF-Canada
- Unicef. (2007). *A Human Rights- Based Approach to Education For All*, UNESCO and UNICEF, Newyork.
- Unicef. (2012). *Dünya Çocuklarının Durumu 2012 Kentsel Bir Dünyada Çocuklar-* UNICEF, Newyork, USA.
- Unicef. (2012). *Dünya çocuklarının Durumu*, UNICEF, Ankara.
- Unicef. (1999). *Türkiye'de Çocukların Durumu* (Ön Rapor), DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) ve UNICEF, (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), Ankara.
- Unicef. (2007). *Educatio Strategy*, Annual session:4-8 June, E/ICEF/2007/10, UNICEF.
- Unicef. (1996). *Dünya Çocuklarının Durumu*, Eğitim Raporu, s. 39, UNICEF-Türkiye.
- Unutkan, Ö.P. (2008). *İnsan hakları, çocuk hakları ve eğitimi, eğitim bilimlerine giriş*, Ankara: Pegem Akademi.
- Ülküer, N. (1999). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesinde iletişim ortamlarının rolü*, İletişim Ortamlarında Çocuk Birey Sempozyum

Bildirimler Kitabı, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi 185-194, Eskişehir.

Washington, F. (2010). *5-6 Yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi programının etkinliğinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. (279871).

Yalın, H. İ. (2008). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Ankara: Nobel Yayınları.

Yaşar, Ş. ve Gültekin, M. (2007). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi. İçinde Cemil Öztürk (Ed.), *Anlamlı öğrenme için etkili öğretim stratejileri*, Ankara: Pegema Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimler nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A. (2001). İşbirliğine dayalı öğrenme: Etkili ancak ihmal edilen yanlış kullanılan bir metod, Ankara: *MEB Dergisi*, (150), s. 46-50.

URL1:http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/Ilkogretimde_Haklarimiz_Var.pdf. (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2013).

URL 2: <http://www.yok.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2013).

URL 3: <http://ttkb.meb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2013).

URL 4: <http://www.unicef.org/turkey/pdf/dn.pdf> (12 Temmuz 2013).

Ekler

Ek 1.

4. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Çocuk Haklarıyla İlişkilendirilen Kazanım Tabloları

Tablo 1

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk Hakları ile İlişkilendirilen Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Çocuk Hakları Eğitimiyle İlişkilendirilen Ders Kazanımları	İlişkilendirilen Haklar
Birey ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bireysel farklılıkları tanıy ve kabul eder. ✓ Farklı durumlara ait duygu ve düşüncelerini ifade eder. ✓ Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygıyla karşılar. ✓ Sahip olduğu resmi kimlik ve belgelerdeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ayrım Gözetmeme Hakkı ✓ Düşüncelerini İfade Özgürlüğü ✓ Hoşgörü Geliştirme ve Farklılıklara Saygı ✓ Kimlik Bilgilerini Öğrenme ve Vatandaşlık Hakkı
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Doğal afetler karşısında hazırlıklı olur.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Güvenli Yaşam Hakkı
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Üretimden Tüketime	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İstek ve ihtiyaçlarını ayırt eder. ✓ İhtiyaçlarından hareket ederek insanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımlarda bulunur. ✓ Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirir. ✓ Satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendirir.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuğun Yüksek Yararı ✓ Beslenme ve Yaşamını Sürdürme Hakkı ✓ Tüketici Hakkı

		✓ Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.	
Bilim, Teknoloji Ve Toplum	İyi Ki Var	✓ Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.	✓ Bilgi Edinme ve Zararlı Yayınlardan Korunma Hakkı
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmi kurum ve grupları fark eder. ✓ Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir. ✓ Kendisiyle ilgili çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verir. ✓ Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir. ✓ Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuğun Katılım Hakkı ✓ Dernek Kurma Hakkı ✓ Düşüncelerini Açıklama Hakkı
Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaşadığı yerin yerel yönetimlerini tanır. ✓ Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar. ✓ Kamuoyunun yerel yönetimlere etkisine örnekler verir. ✓ Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir. 	✓ Çocuğun Katılım Hakkı
Küresel Bağlantılar	Uzaktaki Arkadaşlarım	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşlılarının günlük yaşamlarını karşılaştırır. ✓ Toplumlar arasında ortak 	✓ Farklılıklara Saygı ve Hoşgörü Geliştirme örnek:

		kutlanan özel günlere örnekler verir.	Dünya Çocuk Günün Kutlanması
--	--	---------------------------------------	------------------------------------

Tablo 2

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk Hakları ile ilişkilendirilen Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Çocuk Hakları Eğitimiyle İlişkilendirilen Ders Kazanımları	İlişkilendirilen Haklar
Birey Ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler. ✓ İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir. ✓ Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir. ✓ Çocuk olarak haklarını fark eder. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katılım hakkı ✓ Dernek kurma Hakkı ✓ Çocuk Hakları Sözleşmesi’deki hakları
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar. ✓ Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ayrım Gözetmeme ✓ Yaşama-Gelişme Hakkı ✓ Atatürk inkılapları doğrultusunda kendi için yapılan inkılapları haklarıyla ilişkilendirir
İnsanlar Yerler Ve Çevreler	Bölgemizi Tanyalım	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Güvenli Yaşam ve Sağlık Hakkı
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Ürettiklerimiz	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ekonomideki insan etkisini fark eder. ✓ Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur. ✓ İş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tüketici Hakkı ✓ Gelişme Hakkı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bilgi Edinme Hakkı
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirir. ✓ Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaşama ve Gelişme Hakkı

		<p>alanlarına göre sınıflandırır.</p> <p>✓ Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.</p>	<p>✓ Katılım Hakkı</p> <p>✓ Düşüncelerini İfade Etme Hakkı</p> <p>✓ Bilgi Edinme Hakkı</p>
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	<p>✓ Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.</p>	<p>✓ Düşünce Özgürlüğü</p> <p>✓ Düşüncelerini Açıklama Hakkı</p>
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	<p>✓ Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder.</p>	<p>✓ Eşitlik ve Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkı.</p>

Tablo 3

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk Hakları ile ilişkilendirilen Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Çocuk Hakları Eğitimiyle İlişkilendirilen Ders Kazanımları	İlişkilendirilen Haklar
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur. ✓ Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuğun Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüklerine Saygı Hakkı ✓ Çocuğun Vatandaşlık Hakkı ✓ Bilgi Edinme Hakkı
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur. ✓ Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır. ✓ İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği eğitim, beceri ve kişilik özelliklerini araştırır. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuğun Vatandaşlık ve Korunma Hakkı ✓ Çocuğun Yüksek Yararı Hakkı ✓ Çocuğun Kişiliğinin, Yeteneklerinin Geliştirilmesi ve Yönlendirilme Hakkı
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk'ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir. ✓ Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuğun Barış ve Güvenli Yaşam Hakkı ✓ Sağlık Hakkı ✓ Sosyal Kulüp ve Etkinliklere Katılım Hakkı

		<p>ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder.</p> <p>✓ Uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimdeki rolünü değerlendirir.</p>	
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasi Serüveni	<p>✓ Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.</p> <p>✓ Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.</p> <p>✓ Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.</p> <p>✓ Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar</p>	<p>✓ Eşitlik, İnsan Hakları ve Çocuk Hakları</p> <p>✓ Yaşama Hakkı</p> <p>✓ Din ve Vicdan Özgürlüğü Hakkı</p> <p>✓ Uluslararası Belgelerde ve Çocuk Hakları</p> <p>✓ Kız Çocuklarının Korunması, Eşitlik ve Kadın Hakları</p> <p>✓ Kız Çocuklarının Eğitimi</p>
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	<p>✓ Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.</p>	<p>✓ Bilgi Edinme Hakkı</p>

Tablo 4

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk Hakları İle İlişkilendirilen Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Çocuk Hakları Eğitimiyle İlişkilendirilen Ders Kazanımları	İlişkilendirilen Haklar
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır. ✓ İnsanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerde iletişimin önemini fark eder. ✓ Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder. ✓ Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Farklılıklara Saygı ve Hoşgörü Geliştirme ✓ Ayrımcılığı Götzetmeme ✓ Bilgi Edinme Hakkı ✓ Düşüncesini Açıklama Özgürlüğü ✓ Özel Hayatın Gizliliği
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir. ✓ Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitim Hakkı ve Zorla Çalıştırmama Yasağı ✓ Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Düşüncesini Açıklama Özgürlüğü ✓ Bilgi Edinme Hakkı
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vakıfların çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rolüne tarihten ve 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katılım Hakkı ✓ Çocuğun Gelişimini Destekleme ve Yönlendirilme Hakkı

		<p>günümüzden örnekler verir.</p> <p>✓ Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslekî tercihlerine yönelik planlama yapar.</p>	
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	<p>✓ Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.</p> <p>✓ Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim yapısını yasama, yürütme ve yargı kavramları çerçevesinde analiz eder.</p> <p>✓ Siyasî partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışır.</p> <p>✓ İçinde bulunduğu eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz eder.</p>	<p>✓ Vatandaşlık Hakkı Not: Anayasa'nın 2. Maddesine göre: T.C. Devleti; <i>İnsan Haklarına Saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, Laik, Demokratik, Sosyal bir Hukuk</i> devletidir.</p> <p>✓ Bilgi Edinme ve Kitle İletişim Araçlarından Faydalanma Hakkı</p> <p>✓ Sosyal Kulüp ve Etkinliklere Katılma Hakkı</p>
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	<p>✓ Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin,</p>	<p>✓ Sağlıklı Bir Çevrede Yaşama Hakkı</p>

		doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.	
--	--	---	--

Ek 2:

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk Haklarıyla İlgili Ara Disiplin Kazanım Tabloları

Tablo 1

4.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk Haklarıyla İlgili Ara Disiplin Kazanımları Tablosu

Öğrenme Alanı/ Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Ara Disiplini) Kazanımları	Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Kazanımları
Üretim, Dağıtım ve Tüketim/ Üretimden Tüketime		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tüketici olarak hakları olduğunu bilir. ✓ Tüketici olarak haklarının farkına varır ve bunları kullanmanın önemini fark eder. ✓ Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin tüketici hakkı olduğunu fark eder.	<ol style="list-style-type: none"> 1.Tüketici olarak hakları olduğunu bilir. 2.Tüketici olarak haklarının farkına varır ve bunları kullanmanın önemini fark eder. 3.Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin tüketici hakkı olduğunu fark eder.
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler/ Hep Birlikte	<ol style="list-style-type: none"> 1.İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmî kurum ve grupları fark eder. 2.Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir. 3.Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivil toplum örgütlerine katılabileceğinin ve faaliyet gösterebileceğinin farkına varır. ✓ Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının farkında olur	<ol style="list-style-type: none"> 1.Sivil toplum kavramının önemini kavrar. 2.Sivil toplum örgütlerinin yasal olduğunu bilir. 3.Sivil toplum örgütlerine katılabileceğinin ve faaliyet gösterebileceğinin farkına varır. 4.Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının farkında olur.

	arasındaki etkileşime örnekler verir.		
Güç, Yönetim ve Toplum /İnsanlar ve Yönetim	1.Yaşadığı yerin yerel yönetim 2.Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerinin rolünü açıklar. 3.Kamuoynunun yerel yönetimlerin rolünü açıklar. 4. Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.	✓ Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir ✓ Seçilme hakkının önemini kavrar ✓ Seçme hakkının önemini bilir ve hakkını gerektiği yerde kullanır.	1.Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir. 2.Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir. 3.Seçilme hakkının önemini kavrar. 4.Seçme hakkının önemini bilir ve hakkını gerektiği yerde kullanır.

Öğrenme Alanı /Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Girişimcilik Ara Disiplini) Kazanımları	Girişimcilik Kazanımları
Birey ve Toplum / Kendimi Tanıyorum	1.Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder.	Kişiler arasındaki farklılıkları tanır.	1. Kişiler arasındaki farklılıkları tanır.

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Kariyer Bilinci Oluşturma) Kazanımları	Kariyer Bilinci Oluşturma Kazanımları
Birey ve Toplum /Kendimi Tanıyorum	1.Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder.	İnsanların tek ve kendine özgü olduğunu fark eder.	1. İnsanların tek ve kendine özgü olduğunu fark eder.

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Ara Disiplin) Kazanımları	Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Kazanımları

Birey ve Toplum /Kendimi Tanıyorum	1.Bireysel farklılıkları tanıy ve kabul eder. 2.Duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder. 3.Farklı durumlara ait farklı duyu ve düşüncelerini ifade eder. 4.Başkalarının duyu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.	İnsanların fikirlerine, ilgilerine ve duygularına saygı gösterir.	1.Kendinin ve diğer insanların fiziksel, zihinsel ve duygusal özelliklerini tanıy. 2.Farklı durumlarda farklı duyu ve düşünceler yaşayabileceğinin farkında olur. 3. İnsanların fikirlerine, ilgilerine ve duygularına saygı gösterir.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim/ Üretimden Tüketime	4.Satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendirir. 7.İhtiyaçlarla meslekleri ilişkilendirir	Kendisiyle ilgili kararlar verir.	1.Karar vermenin önemini açıklar. 2. Kendisiyle ilgili kararlar verir. 3. İnsanlarla meslekler arasındaki ilişkiyi kavrar
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Hep Birlikte Örgütler/	5.Okulunda ve yakın çevresinde sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.	Çevrede bulunan sportif ve kültürel etkinliklerden haberdar olur.	1. Çevrede bulunan sportif ve kültürel etkinliklerden haberdar olur.

Öğrenme Alanı /Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Sağlık Kültürü Ara Disiplini) Kazanımları	Sağlık Kültürü Kazanımları
Birey ve Toplum/Kendimi Tanıyorum	1.Bireysel farklılıkları tanıy ve kabul eder. 4.Başkalarının duyu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.	✓ Bireysel farklılıklara saygı duyar. ✓ Başkalarının duygularına duyarlı olur.	1.Bireysel farklılıklara saygı duyar. 2. Başkalarının duygularına duyarlı olur.

Öğrenme Alanı /Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Özel Eğitim Ara Disiplini) Kazanımları	Özel Eğitim Kazanımları
Birey ve	1.Bireysel	✓ Kişilerin yetenek, beceri ve	1.Kişilerin

<p>Toplum/ Kendimi Tanıyorum</p>	<p>farklılıkları tanır ve kabul eder. 4.Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar. 3.Farklı durumlara ait duygu ve düşüncelerini ifade eder.</p>	<p>güçlerinin değişik olabileceğinin farkına varır. ✓ Kendi farklılığını kabul eder. ✓ Farklılarla karşı anlayış ve saygı gösterir. ✓ Başkalarının duygularının farkında olur. ✓ Kendini ifade edebilme becerisini geliştir.</p>	<p>yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceğinin farkına varır. 2. Kendi farklılığını kabullenir. 3. Farklılıklara karşı anlayış ve saygı gösterir. 4. Başkalarının duygularının farkında olur. 5. Kendini ifade edebilme becerisi geliştirir.</p>
---	---	--	---

Tablo 2

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çocuk Haklarıyla İlgili Ara Disiplin Kazanımları

Öğrenme Alanı /Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Ara Disiplini) Kazanımları	İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Kazanımları
Birey ve Toplum/ Haklarını Öğreniyorum	3.Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir. 4. Çocuk olarak haklarını fark eder.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Haklarını korumanın önemini açıklar. ✓ Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir. ✓ Çocuk haklarına dair sözleşmenin önemini kavrar. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Haklarını korumanın önemini açıklar. 2.Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir. 3. Çocuk haklarına dair sözleşmenin önemini kavrar.
Kültür ve Miras / Adım Adım Türkiye	5.Görsel kanıt kullanarak Atatürk İnkılâpları öncesi ile sonrası günlük yaşamı karşılaştırır.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder. ✓ Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder. 2. Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.
Bilim, Teknoloji ve Toplum/ Gerçekleşen Düşler	2.Buluş ve teknolojik gelişmelerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır. 3.Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerinin farkına varır.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.
Gruplar, Kurumlar Sosyal	1.Toplumun temel ihtiyaçlarıyla kurumları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.Sivil toplum kavramının önemini

<p>Örgütler /Toplum İçin Çalışanlar</p>	<p>ilişkilendirir. 2.Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur. 3.Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırır. 4.Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir. 5.Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.</p>		<p>kavrar. 2.Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını n yasal olduğunu bilir. 3. Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini n farkında olur.</p>
<p>Güç, Yönetim ve Toplum / Bir Ülke, Bir Bayrak</p>	<p>1.Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder. 4.Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar. 5.Ulusal egemenlik sembollerine değer verir. 3.Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak temel görevleriyle ilişkilendirir.</p>	<p>✓ Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder. ✓ Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar. ✓ Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder. ✓ Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir. ✓ T.C. Anayasasının varlığının farkına varır.</p>	<p>1. Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder. 2.Merkezî yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir. 3.Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar. 4. Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder. 5.</p>

			Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir. 6. T.C. Anayasasının varlığının farkına varır.
--	--	--	--

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Afetten Korunma Ve Güvenli Yaşam Ara Disiplini) Kazanımları	Afetten Korunma Ve Güvenli Yaşam Kazanımları
İnsanlar, Yerler Çevreler/ Bölgemizi Tanıyalım	2.Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlere neden olan uygulamaları fark eder.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Posterler hazırlayarak toplumun bu konuda bilgilinmesine destek verir. ✓ Deprem sırasında yapılması gerekenleri, deprem tatbikatında uygular. 	<p>1.Sınıf tahliye çantası oluşturulması ve malzemelerin sağlanması konusunda aktif görev alır.</p> <p>2. Posterler hazırlayarak toplumun bu konuda bilgilinmesine destek verir.</p> <p>3. Farklı mekânlarda bir deprem sırasında yapılması gerekenleri tartışır.</p> <p>4. Deprem sırasında yapılması gerekenleri, deprem tatbikatında uygular.</p>

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Ara Disiplini) Kazanımları	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Kazanımları
Birey ve Toplum/ Haklarımı Öğreniyorum	2.İçinde bulunduğu gruplar ve gruplara ait rolleri ilişkilendirir. 3.Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.	✓ Bir grup içinde çeşitli rollerin önemini kabul eder. ✓ Okuldaki sorumluluklarını bilir.	1. Bir grup içinde çeşitli rollerin önemini kabul eder. 2. Okuldaki sorumluluklarını bilir.
Bir Ülke, Bir Bayrak	Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.	✓ Kuralların insan hayatındaki önemini kavrar.	1. Kuralların insan hayatındaki önemini kavrar.

Tablo 3

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında Çocuk Haklarıyla İlgili Ara Disiplin

Kazanımları

Öğrenme Alanı /Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Ara Disiplini) Kazanımları	İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Kazanımları
Birey ve Toplum/ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	4. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vatandaş olmanın getirdiği sorumlulukları fark eder. ✓ Bütün insanların haklar yönünden eşit ve özgür olduklarını belirtir. 	<p>1.Vatandaş olmanın getirdiği sorumlulukları fark eder.</p> <p>2. Bütün insanların haklar yönünden eşit ve özgür olduklarını belirtir.</p>
Güç, Yönetim ve Toplum/ Demokrasinin Serüveni	4. Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İnsan haklarının tarihsel süreçte nasıl kazanıldığını kavrar. ✓ İnsan haklarının uluslararası belgelerde güvence altına alındığını belirtir. ✓ Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar ✓ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ülkeler arasında olduğumuzu ifade eder. 	<p>1. İnsan haklarının tarihsel süreçte nasıl kazanıldığını kavrar.</p> <p>2. İnsan haklarının uluslar arası belgelerde güvence altına alındığını belirtir.</p> <p>3.Kamugüvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar.</p> <p>4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ülkeler arasında olduğumuzu ifade eder.</p>

Bilim, Teknoloji ve Toplum/ Elektronik Yüzyıl	4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.	✓ Kitap, kaset, CD gibi materyalleri yasalara uygun bir şekilde üreten ve satan yerlerden almaya özen gösterir.	1. Kitap, kaset, CD gibi materyalleri yasalara uygun bir şekilde üreten ve satan yerlerden almaya özen gösterir.
--	---	---	--

Öğrenme Alanı /Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Sağlık Kültürü Ara Disiplini) Kazanımları	Sağlık Kültürü Kazanımları
Güç, Yönetim ve Toplum /Demokrasinin Serüveni	3. Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur. 5. Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.	✓ Özgürlüğün başkalarının özgürlükleri ile bağlantısı olduğunu fark eder. ✓ Toplumda cinsiyetler arası farklılıklara bağlı ayrımcılık yapılmasının etkilerini sorgular.	1.Özgürlüğün başkalarının özgürlükleri ile bağlantısı olduğunu fark eder. 2. Toplumda cinsiyetler arası farklılıklara bağlı ayrımcılık yapılmasının etkilerini sorgular.

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Özel Eğitim Ara Disiplini) Kazanımları	Özel Eğitim Kazanımları
Üretim, Dağıtım ve Tüketim /Ülkemizin	5. Nitelikli insan gücünün Türkiye	✓ Bireylerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda topluma üretken olarak katılması gerektiğini belirtir.	1. Bireylerin ilgi ve yetenekleri

Kaynakları	ekonomisinin gelişmesindeki rolünü değerlendirir.		doğrultusunda topluma üretken olarak katılması gereğini belirtir.
-------------------	---	--	---

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Kariyer Bilinci Geliştirme Ara Disiplini) Kazanımları	Kariyer Bilinci Geliştirme Kazanımları
Üretim, Dağıtım ve Tüketim/ Ülkemizin Kaynakları	6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği eğitim, beceri ve kişilik özelliklerini araştırır.	✓ İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği eğitim, bilgi, beceri ve kişilik özelliklerini belirler.	1. Farklı meslek gruplarında ihtiyaç duyulan akademik becerileri sıralar. 2. Bazı işlerin yerine getirilebilmesi için farklı bilgi ve beceriye sahip olunması gerektiğini belirtir. 3. Kişilik özellikleri ile meslek seçimi arasındaki ilişkiyi açıklar. 4. Özel ilgileri ile ilgili bağlantılı olabilecek iş etkinliklerini tanımlar. 5. İlgi duyduğu meslekleri sıralar. 6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği eğitim, bilgi, beceri ve kişilik özelliklerini belirler.
Güç, Yönetim ve Toplum/ Demokrasinin Serüveni	5. Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi	✓ İşte ve aile içinde kadın-erkek rollerinin zaman içindeki değişimini açıklar.	1. İşte ve aile içinde kadın-erkek rollerinin zaman içindeki değişimini açıklar

	açısından yorumlar.		
--	---------------------	--	--

Öğrenme Alanı / Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Ara Disiplin) Kazanımları	Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Kazanımları
Üretim, Dağıtım ve Tüketim/ Ülkemizin Kaynakları	6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği eğitim, beceri ve kişilik özelliklerini araştırır.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Mesleklerin gerektirdiği ilgi ve yetenekleri tanır. ✓ Değişik mesleklerin farklı becerilerle ilişkili olduğunu fark eder. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Mesleklerin gerektirdiği ilgi ve yetenekleri tanır. 2. Değişik mesleklerin farklı becerilerle ilişkili olduğunu fark eder.

Öğrenme Alanı/Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Spor Kültürü Ve Olimpik Eğitim Ara Disiplini) Kazanımları	Spor Kültürü Ve Olimpik Eğitim Kazanımları
Küresel Bağlantılar/ Ülkemiz ve Dünya	5. Uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimdeki rolünü değerlendirir.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Spor etkinliklerinin kültür farkı gözetmeksizin yapıldığını belirtir ✓ Sporun ülkeler arası barış ve kaynaşmayı sağlamadaki rolüne örnekler verir. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Spor etkinliklerinin kültür farkı gözetmeksizin yapıldığını belirtir. 2. Uluslararası spor karşılaşmalarının ülkeleri birbirine yaklaştırmadaki katkısını nedenleriyle açıklar. 3. Sporun ülkeler arası barış ve kaynaşmayı sağlamadaki rolüne örnekler verir. 4. Olimpiyat oyunlarının ülkelerin tanıtımındaki yerini açıklar.

Tablo 4

7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çocuk Haklarıyla İlgili Ara Disiplin Kazanımları

Öğrenme Alanı/ Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Eğitimi Ara Disiplini) Kazanımları	İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Kazanımları
Birey ve Toplum /İletişim ve İnsan İlişkileri	<p>4. Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder.</p> <p>5.Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar.</p>	<p>✓ İnsan haklarının yaşadığı toplumda daha etkin uygulanması için önerilerde bulunur.</p> <p>✓ Hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.</p> <p>✓ Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.</p> <p>✓ Yargı kararı olmadıkça hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine ve evine karışamayacağını, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesine dayanarak açıklar.</p> <p>✓ Basın ve yayın organlarının kısıtlama olmadan özgürce çalışmaları gerektiğini ifade eder.</p> <p>✓ Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar.</p>	<p>1. İnsan haklarının yaşadığı toplumda daha etkin uygulanması için önerilerde bulunur.</p> <p>2.Hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.</p> <p>3. Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.</p> <p>4. Yargı kararı olmadıkça hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine ve evine karışamayacağını, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesine dayanarak açıklar.</p> <p>5. Basın ve yayın organlarının kısıtlama olmadan özgürce çalışmaları gerektiğini ifade eder.</p> <p>6. Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar.</p>
İnsanlar, Yerler ve Çevreler/ Ülkemizde Nüfus	<p>3. Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki</p>	<p>✓ Eğitimin kendisi için bir hak olduğunu fark eder.</p> <p>✓ Zorunlu ve parasız ilköğretimin bütün çocuklar için bir hak olduğunu belirtir.</p>	<p>1. Eğitimin kendisi için bir hak olduğunu fark eder.</p> <p>2. Zorunlu ve parasız ilköğretimin bütün çocuklar için bir hak olduğunu belirtir.</p>

	sorumluluklarını ilişkilendirir.	✓ Çocukların çalışma yaşamında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine uygun koşullarda çalışması gerektiğini ifade eder. ✓ Herkesin çalışma ve işini özgürce seçme hakkı olduğunu fark eder.	3. Çocukların çalışma yaşamında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine uygun koşullarda çalışması gerektiğini ifade eder. 4. Herkesin çalışma ve işini özgürce seçme hakkı olduğunu fark eder.
İnsanlar, Yerler ve Çevreler/ Ülkemizde Nüfus	5. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar	✓ Seyahat etmenin bir özgürlük olduğunu belirtir.	1. Seyahat etmenin bir özgürlük olduğunu belirtir.
Bilim, Teknoloji ve Toplum / Zaman İçinde Bilim	5. Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.	✓ Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.	1. Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.

Öğrenme Alanı / Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Girişimcilik Ara Disiplini) Kazanımları	Girişimcilik Kazanımları
Birey ve Toplum/ İletişim ve İnsan İlişkileri	1. İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır.	✓ Başkaları ile kurduğu iletişimlerin iyi olup olmadığını sorgular.	1. Başkaları ile kurduğu iletişimlerin iyi olup olmadığını sorgular.

Öğrenme Alanı / Ünite	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Özel Eğitim Ara Disiplini) Kazanımları	Özel Eğitim Kazanımları
Üretim, Dağıtım ve Tüketim /Ekonomi ve Sosyal Hayat	6. Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki tercihlerine	✓ Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.	1. Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.

	yönelik planlama yapar.		
--	-------------------------	--	--

Öğrenme Alanı / Üniteler	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Sağlık Kültürü Ara Disiplini) Kazanımları	Sağlık Kültürü Kazanımları
Birey ve Toplum/ İletişim ve İnsan İlişkileri	<p>1. İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır.</p> <p>2. İnsanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerde iletişimin önemini fark eder.</p>	<p>✓ Etkili iletişim kurmanın yollarını belirler</p> <p>✓ Bir ilişkiyi sürdüren ve zedeleyen tutum ve davranışlara örnek verir.</p> <p>✓ Anlamli ilişkiler kurma ve sürdürmenin önemini fark eder</p>	<p>1. Etkili iletişim kurmanın yollarını belirler.</p> <p>2. Bir ilişkiyi sürdüren ve zedeleyen tutum ve davranışlara örnek verir.</p> <p>3. Anlamli ilişkiler kurma ve sürdürmenin önemini fark eder.</p>

Öğrenme Alanı / Üniteler	Ders Kazanımları	Çocuk Hakları (Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Ara disiplini) Kazanımları	Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Kazanımları
Birey ve Toplum/ İletişim ve İnsan İlişkileri	<p>1. İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır.</p>	<p>✓ İletişimde kişiler arası farklılıklara hoşgörü gösterir.</p>	<p>1. Akran baskısına karşı koymak için iletişim becerilerini kullanır.</p> <p>2. Etkili insan ilişkilerinin önemini ve oluştuğunu analiz eder.</p> <p>3. İletişimde kişiler arası farklılıklara hoşgörü gösterir.</p>

Ek 3

Sosyal Bilgiler Ders Programlarının Çocuk Hakları Sözleşmesi İle İlişkilendiren Kazanım Tabloları

Tablo 1

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarının ÇHS Maddeleriyle İlişkilendirilmiş Kazanımlar

İlişkilendirilen Kazanımlar	ÇHS Maddesi
Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder.	-Ayrım Gözetmeme Hakkı/Madde 2 - Engelli Çocukların Korunması Hakkı/Madde 23
Farklı durumlara ait duygu ve düşüncelerini ifade eder.	-Çocuğun Görüşlerini İfade Edebilme Hakkı/Madde13
Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.	-Düşünce Özgürlüğü/Madde 14
Sahip olduğu resmî kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	-Çocuğun İsim ve Vatandaşlık Hakkı/ Madde7 - Çocuğun Kimliğinin Korunması/ Madde 8
Doğal afetler karşısında hazırlıklı olur.	-Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/Madde 6 - Çocuğun Sağlık Hakkı/ Madde 24
İstek ve ihtiyaçlarını ayırt eder	-Çocuğun Yüksek Yararı Hakkı/ Madde 3
İhtiyaçlarından hareket ederek İnsanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımda bulunur.	-Çocuğun İnsanca Yaşama Standardına Sahip Olma Hakkı/ Madde 27
Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirir.	-Çocuğun İnsanca Yaşama Standardına Sahip Olma Hakkı/ Madde 27
Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.	- Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/Madde 6 - Çocuğun Sağlık Hakkı/ Madde 24
İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmî kurum ve grupları fark eder.	-Toplumdaki Normlara Yönelik Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı/Madde 29-c -Dernek Kurma ve Barış içinde Toplanma Hakkı/Madde 15
Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.	-Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı/Madde 29-c -Dernek Kurma ve Barış içinde Toplanma Hakkı/Madde 15
Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verir.	-Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı/Madde 29-c

	Madde 29-c - Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı/ Madde 15
Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.	-Dinlenme, Eğlenme ve Kültürel Etkinliklere Katılım Hakkı/ Madde 31
Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir.	-Çocuğun Görüşlerini İfade Edebilme Hakkı/ Madde 13
Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.	İnsan Hak ve Hürriyetlerini Geliştirme/ Madde 29- b
Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşlılarının günlük yaşamlarını karşılaştırır.	-Ayrımcılığın Gözetmeme / Madde 2 -Anlayış ve Hoşgörü Geliştirme/Madde 29-d
Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verir.	-Çocuklara Haklarının Öğretimi/ Madde 24 (Dünya Çocuk Günü/Belirli Gün ve Haftalar)

Tablo 2**5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarının ÇHS Maddeleriyle İlişkilendirilmiş Kazanımlar**

İlişkilendirilen Kazanımlar	ÇHS Maddesi
Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler.	Dinlenme Eğlenme ve Kültürel Etkinlikler Katılım Hakkı/Madde 31 Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi olmaya Yönelik Eğitim/ Madde 29-c
İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir.	- Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi olmaya Yönelik Eğitim/ Madde 29-c
Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.	Toplumdaki Normlara Uygun Değerler Edinme ve Sorumluluk Sahibi olmaya Yönelik Eğitim/ Madde 29-c - Dinlenme Eğlenme ve Kültürel Etkinlikler Katılım Hakkı/Madde 31 - Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı/ Madde 15
Çocuk olarak haklarını fark eder.	-Çocuk Haklarının Öğretimi/ Madde 42
Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar.	-Ayrım Gözetmeme/ Madde 2 -Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/ Madde 6
Kanıt kullanarak Atatürk inkılablarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.	- Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklara Sahip Olma/ Madde 4 - İnsan Haklarına ve Hürriyetlerine Saygı Oluşturma/ Madde 29-b
Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder.	-Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/ Madde 6
Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur.	-Çocuğun Görüşlerini İfade Etme Hakkı/ Madde 13
Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler.	-Çocuğun Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17
Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirir.	-Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/ Madde 6
Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur.	-Çocuğun Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı/ Madde 15
Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.	-Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkı/ Madde 12

Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.	- Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkı/ Madde 12 -Çocuğun Düşünce ve Vicdan Özgürlüğü/ Madde 14
Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder.	Ayrımcılık Gözetmeme/ Madde 2

Tablo 3**6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarının ÇHS Maddeleriyle İlişkilendirilmiş Kazanımlar**

İlişkilendirilen Kazanımlar	ÇHS Maddesi
Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.	-Çocuğun Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü/ Madde 14 - İnsan Hak ve Hürriyetlerine Saygı Geliştirme/ Madde 29-b
Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder.	-Çocuğun Vatandaşlık Hakkı/ Madde 7 -Çocuğun Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17
İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği eğitim, beceri ve kişilik özelliklerini araştırır.	-Çocuğun Yeteneklerini Geliştirme ve Yönlendirilme Hakkı/ Madde 5 -Mesleki Yönlendirme/ Madde 28
Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk'ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.	- İnsan Hak ve Hürriyetlerini Geliştirme/ Madde 29-b - Anlayış ve Hoşgörü Geliştirme/ Madde 29-d
Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder.	-Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/ Madde 6 - Çocuğun Sağlık Hakkı/ Madde 24
Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.	-Din, Düşünce ve Vicdan Özgürlüğü/ madde 14 -Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı/ Madde 6
Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.	-İnsan Hak ve Hürriyetlerine Saygı Geliştirme/ Madde 29-b
Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.	-Ayrım Gözetmeme/ Madde 2 -Eğitim Hakkı/ Madde 28

Tablo 4**7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Ünitelendirilmiş Öğrenme Alanlarının ÇHS Maddeleriyle İlişkilendirilmiş Kazanımlar**

İlişkilendirilen Kazanımlar	ÇHS Maddesi
Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder.	-Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17 -Görüşlerini İfade Etme Hakkı/ Madde 13
Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar.	-Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17 -Özel Yaşamın Korunması/ Madde 16
Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.	-Eğitim Hakkı/ Madde 28 -Çocuğun Zorla Çalıştırılma Yasağı/ Madde 32
Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.	İnsan Haklarına Hoşgörü Geliştirme/ Madde 29 b
Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.	-Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü/ Madde 14 -Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17
Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslekî tercihlerine yönelik planlama yapar.	-Mesleki Yönlendirme/ Madde 28 -Çocuğun Yeteneklerinin Gelişimi ve Yönlendirilme Hakkı/ Madde 5
Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.	-İnsan Hak ve Hürriyetlerine Saygı Geliştirme/ Madde 29 b-d
Siyasî partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışır.	-Bilgi Edinme Hakkı/ Madde 17
İçinde bulunduğu eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz eder.	-Sosyal Kulüp ve Etkinliklerine Katılım Hakkı/ Madde 31
Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.	-Kültürel Değerlere ve Doğal Çevreye Saygı Geliştirme/ Madde 29-c/ Madde 29-d

Özgeçmiş

Bursa ili Keles ilçesi doğumludur. Bursa Çınar Lisesi'nden 2005 yılında mezun olmuştur. Lisans eğitimine 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde başlamıştır. 2010 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programından mezun olmuştur. 2011 yılında Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında yüksek lisans eğitimine başlamıştır.